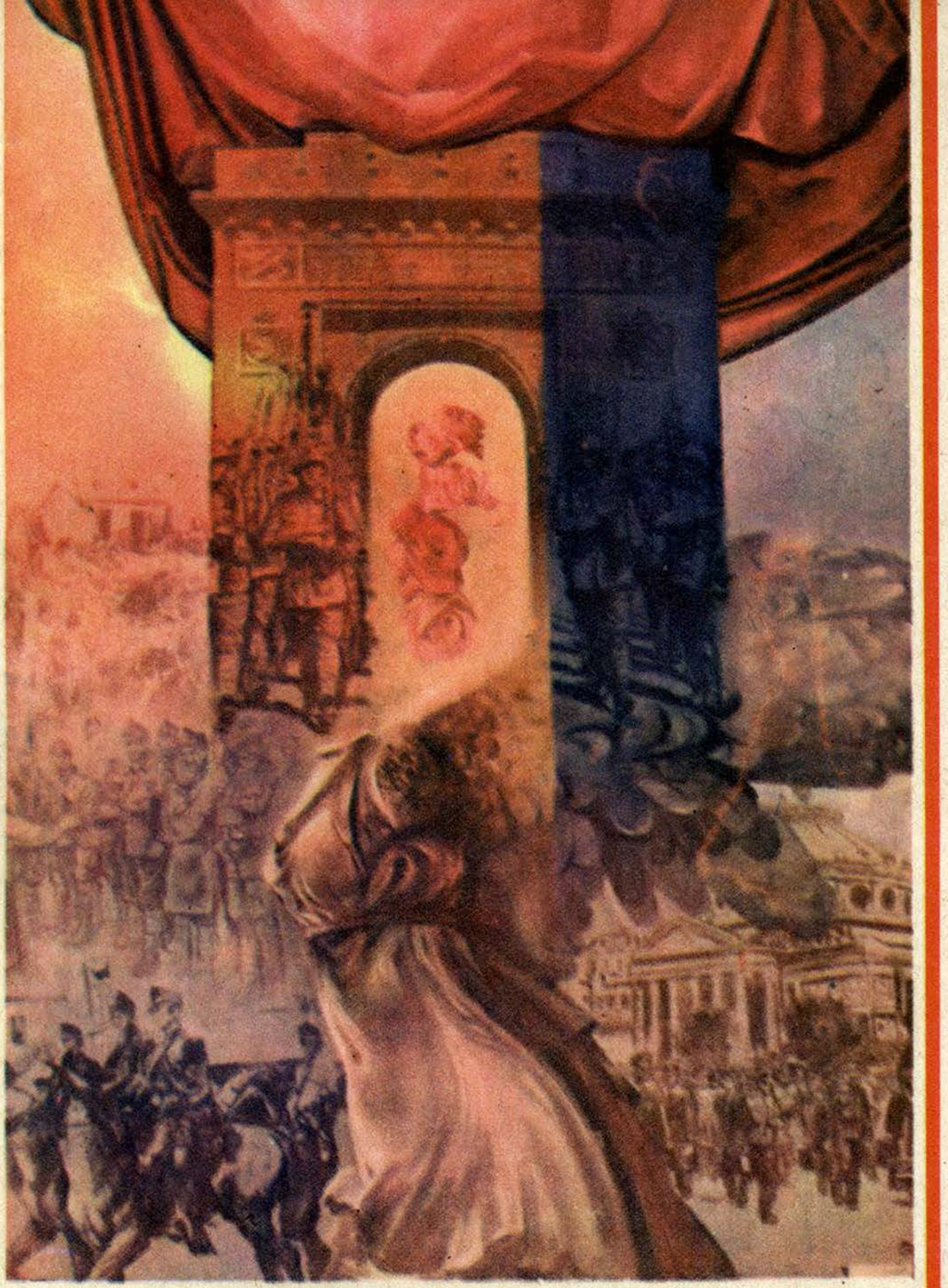

magazin istoric

ANUL XXI NR. 8 (245) AUGUST 1987

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXI
Nr. 8 (245)
august 1987

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

● **Mărăşti-Mărăşeşti-Oituz — o epopee a istoriei naţionale şi universale:** *Constantin Antip...* 2 ● **Flacăra vie a patriotismului:** *Ion Ardeleanu...* 4 ● **1916-1917. Jurnal de campanie (II):** *Nicolae Costăchescu...* 8 ● **Din cartea gloriei:** *Costin Petrescu...* 15

23 August 1944 — mărturii diplomatice : *Eugen Preda* 17

Învăţăturile lui Neagoe Basarab : *C. Argatu* 26

1940. „Aceşti domni sînt puşi pe şarlatanie" — literatura istorică revizionistă horthystă văzută de un istoric german: *Ioan Chiper* 28

Pe urmele strămoşilor (XXI): *Ion Popescu-Puţuri* 33

În Bucureşti, acum 50 ani 44

Itinerare istorice în Ţara Haţegului: *Vasile Smărăndescu* 55

● **Viena 1914-1916. Agonia unui imperiu (III):** *Irina Mavrocordat...* 21 ● **1939-1945. Corespondenţă secretă Casa Albă — Downing Street 10:** *Corneliu Bogdan...* 35 ● **1789-1791. La Paris, în timpul revoluţiei:** *Gheorghe Eminescu...* 41 ● **Nizam ul-Mulk şi sfîrşitul luptei pentru vizirat:** *Satish Chandra...* 48 ● **O lume sub semnul comerţului:** *André Miquel...* 57

● **Un nou concurs** Magazin istoric, **ediţie specială pentru tineri, seria a doua de întrebări...** 53 ● **Cărţi sosite la redacţie...** 60 ● **Poşta** Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① **Măreaţa epopee a poporului român din august 1944 într-o metaforă plastică datorată pictorului Doru Rotaru (În slujba ţelului suprem — Nicbidarea fascismului, p. 17)**

② **„Principe artist şi filozof", cum l-a caracterizat B.P. Hasdeu, Neagoe Basarab, voievod al Ţării Româneşti (1512-1521) şi-a încununat domnia prin remarcabile realizări, care i-au înscris între marii ctitori ai culturii româneşti. În imagine: fresca de la Ateneu, realizată de pictorul Costin Petrescu, înfăţişîndu-l pe domn împreună cu soţia, fiul şi curtenii săi (Învăţăturile lui Neagoe Basarab, p. 26)**

③ **Miniatură din secolul XIII, din vestitul manuscris arab Şezătorile (Makamat) al lui al-Hariri (O lume sub semnul comerţului, p. 57)**

④ **Kutab Minar — monument de artă islamică din sec. XIII — şi coloanele unui vechi templu hindus — simbol artistic al întrepătrunderii celor două civilizaţii pe pămîntul Indiei (Nizam ul-Mulk şi sfîrşitul luptei pentru vizirat, p. 48)**

MĂRĂŞTI-MĂRĂŞEŞTI-OITUZ

O epopee a istoriei naţionale şi universale

General maior (r) CONSTANTIN ANTIP

Triada Mărăşti-Mărăşeşti-Oituz nu a putut şi nu poate fi evaluată doar din unghiul importanţei sale militare, ca excepţional fapt de arme privit în sine, ci prin semnificaţia sa istorică, politică şi morală pentru întreaga devenire a patriei noastre, dăruirea în lupta înverşunată dusă de români atunci, ca, de altfel, şi în toate celelalte momente de răscruce din milenara lor dăinuire, avîndu-şi determinanta în idealurile supreme — salvgardarea independenţei — condiţia primordială a împlinirii destinelor unui popor —, realizarea unităţii naţionale — baza trainică a independenţei —, ambele, expresie a cerinţelor obiective ale legilor inexorabile ale istoriei şi consensului subiectiv al făuritorului acestei istorii, poporul.

Transpuse în stare militantă şi în program politic practic de revoluţiile moderne româneşti şi avîndu-şi etapele iniţiale ale concretizării în actele memorabile de la 1859 — unirea Moldovei cu Muntenia — şi 1877-1878 — consacrarea neatîrnării absolute şi revenirea la trupul ţării a Dobrogei —, aceste sacre idealuri au dominat cugetul, simţirea şi fapta generaţiilor dintre războiul de independenţă şi cel purtat în numele reîntregirii neamului, generaţii care au fost investite cu misiunea de onoare de a le desăvîrşi, misiune asumată conştient şi decis.

Un singur ţel: unitatea naţională

Situat la prima cotă a ordinei de zi a epocii, imperativul reintegrării provinciilor cotropite în corpul naţional polariza toate energiile românilor într-o impresionantă viziune ideatică şi practică unitară, exteriorizată în cele mai diverse forme de acţiune. Creşterea în intensitate şi complexitate a luptei pentru unitate naţională integrală pe amîndouă versantele Carpaţilor atinsese, în preajma primului război mondial, un asemenea grad încît reclama insistent, pe lîngă punerea în mişcare a potenţialului intern, folosirea înţeleaptă a cadrului extern în vederea realizării ţelului suprem. Implicarea României în desfăşurarea evenimentelor fiind inevitabilă, se impunea o opţiune în raport de cele două gigantice coaliţii aflate în conflict. Şi cum dezrobirea Transilvaniei, Banatului şi Bucovinei presupunea *sine-qua-non* disoluţia Imperiului austro-ungar, în mod natural România nu-şi putea avea locul decît în concertul adversarilor anacronicei monarhii dualiste, concepţie care întrunea asentimentul entuziast cu dimensiuni de masă din vechea Românie şi adeziunea totală a mişcării de eliberare naţională de peste munţi. De pe această solidă platformă de susţinere avea să-şi promoveze guvernul de la Bucureşti politica de participare la război, nu ca un copartener stimulat de apetitul expansionist care împinsese la bătaie cele două tabere, Puterile Centrale şi Antanta, ci ca un subiect vital interesat în împlinirea unei dreptăţi istorice, participare devenită efectivă numai după ce puterile aliate au recunoscut solemn în acte de drept internaţional — Tratatul de alianţă şi Convenţia militară din 4/17 august 1916 — legitimitatea unirii cu România a teritoriilor româneşti aflate sub stăpînirea Imperiului austro-ungar. *„Cu toate că primul război mondial a avut un caracter imperialist* — apreciază secretarul general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu —, *poporul român nu a participat la acest război călduzit de intenţii de cotropire şi anexiune teritorială; cedînd presiunilor puterilor Antantei, cercurile conducătoare ale ţării au hotărît intrarea în război alături de Anglia, Franţa şi Rusia, care promiteau satisfacerea dezideratului unităţii noastre naţionale"*.

Acesta a fost scopul general al războiului, înscris în primul capitol al planului de campanie al armatei române, în formula lapidară şi precisă: *„realizarea idealului nostru naţional, adică întregirea neamului"*.

Expunînd motivele alăturării României la Antantă, în Consiliul de Coroană întrunit de regele Ferdinand la 14/27 august 1916, primul ministru Ion I.C. Brătianu arăta: *„Într-o vîltoare ca aceea a actua-*

lului război, în care harta lumii se prefăce, o țară ca a noastră, o țară cu aspirațiuni naționale, nu poate să rămînă pînă la capăt neutră, fără să-și compromită definitiv tot viitorul. Prin urmare, se impune să ieșim din neutralitate. Pe de altă parte, avînd drept ideal unitatea națională, sîntem datori să urmărim realizarea lui, căci cine știe dacă în decursul veacurilor vom mai găsi un prilej atît de prielnic ca cel de azi. Iată de ce nu putem să mergem decît alături de Aliați și în contra Puterilor Centrale".

Intervenția română nu și-a limitat impactul la perimetrul local, ci a înrîurit contextul operațiilor militare la scară europeană. *„În adevăr* — consemna în memoriile sale generalul-feldmareșal von Hindenburg, devenit, între 1925 și 1934, președinte al Germaniei —, *niciodată o putere atît de mică ca România nu a avut ocazia de a juca în istoria lumii un rol de decizie atît de mare într-un moment atît de favorabil. Niciodată încă două state atît de puternice ca Germania și Austria nu fuseseră, ca în cazul de față, la cheremul desfășurării forțelor unei țări a cărei populație însemna cu greu a 20-a parte din propria lor populație".* Iar generalul rus Vasili Gurko, tot într-o lucrare memorialistică, nota că *„intrarea României în război și lupta ei inegală în timpul primei jumătăți a iernii 1916-1917 au fost de mare folos Aliaților...; dacă germanii nu ar fi fost siliți să arunce aproape 30 de divizii peste teritoriul român, pentru a termina cu România și a opri înaintarea pe care o întreprindeam* [armata rusă în Galiția — *n.n*] *pentru a sprijini România, ei ar fi ales fără îndoială o altă zonă de acțiune"*, respectiv, ar fi putut da lovituri în alte puncte, cu șanse de reușită deloc neglijabile, avînd în vedere uzura efectivelor și diminuarea drastică a rezervelor aliate în bătăliile de la Verdun, de pe Somme, de la Isonzo, din Galiția și din Balcani.

După patru luni de lupte aspre, cu succese ofensive notabile în prima etapă și cu grele bătălii defensive în a doua, armata română a fost nevoită să se retragă în Moldova, situație determinată de o serie de cauze, între care insuficienta asimilare a ultimelor inovații în teoria și practica războiului, superioritatea numerică și tehnică a inamicului și bogata experiență acumulată în special de trupele germane în doi ani de campanie, neîndeplinirea obligațiilor asumate de statele Antantei față de România, ultimul aspect făcîndu-l pe istoricul militar M. Larcher să formuleze tranșant sentința: *„De acest dureros insucces* [al armatei române — *n.n.*] *Aliații erau răspunzători cu toții".*

Ostașii drepturilor sfinte

Cu toate marile pierderi în efective (peste 250 000 oameni) și materiale (numai puști — 290 000, iar tunuri — 450), armata română, printr-o supremă încordare, a oprit înaintarea forțelor germane, austro-ungare, bulgare și turcești, le-a țintuit pe ali-

Ridicat pe locul unde, în vara anului 1917, s-a desfășurat glorioasa bătălie de la Mărășești, Mausoleul eroilor din primul război mondial a fost inaugurat la 18 septembrie 1938; aici se află criptele în care au fost depuse osemintele a 6 000 soldați și ofițeri români căzuți eroic la datorie

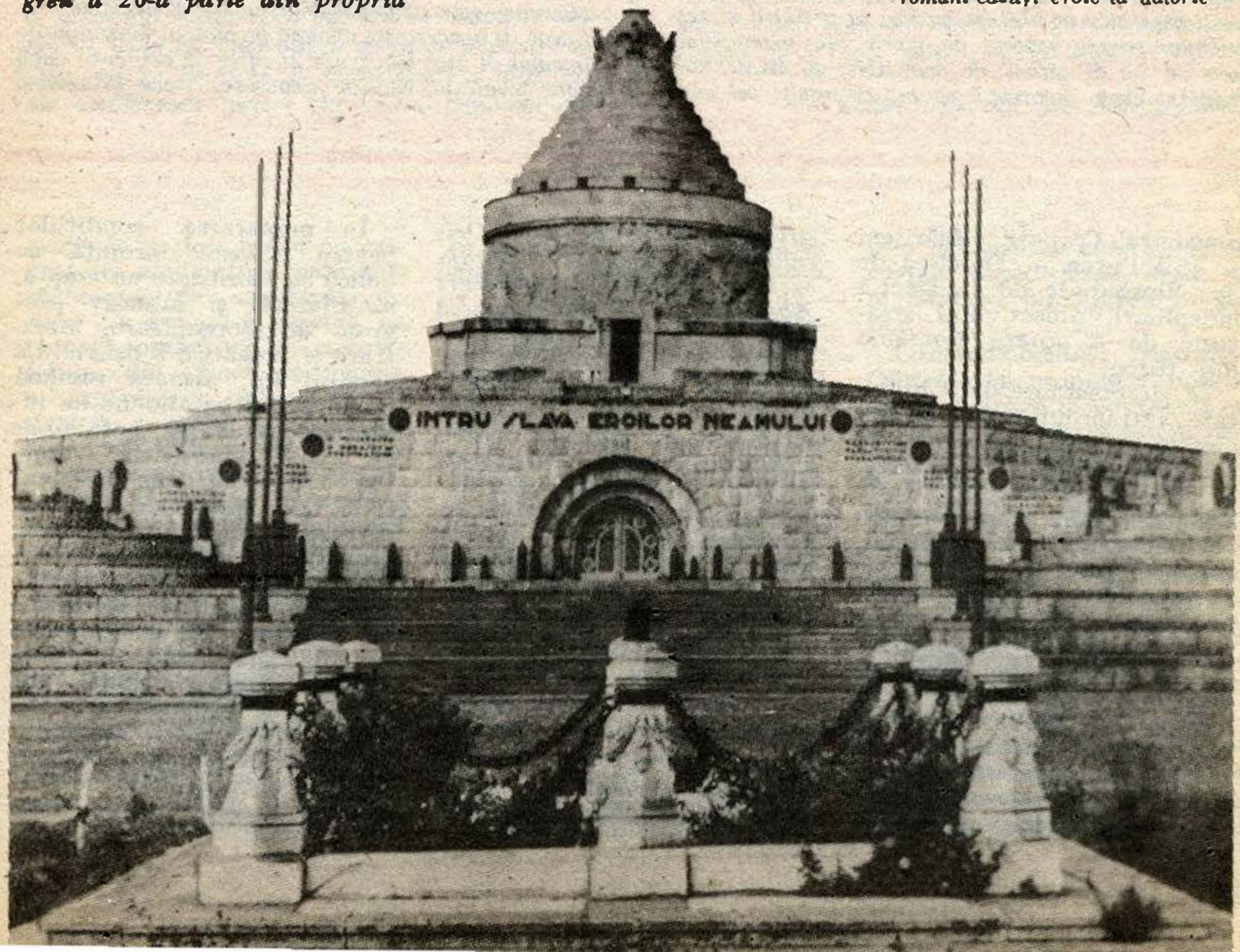

Flacăra vie a patriotismului

Mărăşti-Mărăşeşti-Oituz: nume simbol ale vitejiei româneşti! Simpla lor rostire ne umple inimile de mîndrie şi ne întăreşte sentimentul că aparţinem unui popor cu o istorie glorioasă. Măreţele fapte de vitejie şi eroism săvîrşite de fiii neamului nostru în urmă cu 70 ani, în fierbintea vară a anului 1917, îşi au adînca motivaţie, înainte de toate, în afirmarea nestăvilită a voinţei şi a dreptului poporului român de a fi deplin stăpîn pe destinul său istoric, de a trăi liber şi demn în patria sa. În conştiinţa celor care le-au purtat, a generaţiilor care le-au urmat, bătăliile de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz reprezintă o strălucită dovadă a trăiniciei şi atotbiruitoarei legături a poporului cu vatra sa strămoşească. A cinsti aceste fapte, a-i omagia pe cei care le-au săvîrşit, sînt semne ale înaltei conştiinţe de sine şi ale durabilităţii acestor sentimente în timp. Simţind astfel, poporul — marele făurar al istoriei — a integrat Mărăştii, Mărăşeştii şi Oituzul în seria marilor bătălii pentru unitate şi independenţă naţională, momente istorice pe care nu le poate gîndi şi simţi decît în fireasca lor relaţie istorică cu Posada, Rovine, Vaslui şi Călugăreni, cu Padeşul şi Cîmpiile libertăţii anului 1848, cu Plevna şi Vidin, cu tot ceea ce a acumulat istoria noastră multimilenară pentru a triumfa marea revoluţie română din august 1944.

...Mărăşeşti, 12 august 1967. Pe platoul din faţa Mausoleului ridicat, cum glăsuieşte inscripţia de pe frontispiciul său, „Întru slava eroilor neamului", sînt adunaţi zeci de mii de oameni. Au venit aici, în această însorită zi de vară, oameni din împrejurimi şi din toate colţurile ţării, chemaţi de acelaşi sentiment al dragostei de patrie, al preţuirii şi respectului pentru faptele de glorie ale înaintaşilor: zeci de mii de ţărani, de muncitori, de ostaşi, studenţi şi elevi. Împreună cu ei, veteranii, cei care în vara de foc a anului 1917 au participat la eroicele lupte ce s-au dat aici pentru apărarea pămîntului străbun. Pe piepturile lor strălucesc, alături de insemnele vitejiei dobîndite în timpul bătăliilor desfăşurate cu cinci decenii în urmă, decoraţiile ce le-au fost înmînate cu prilejul acestei măreţe aniversări. Pe toţi cei prezenţi astăzi la Mărăşeşti întreaga ţară îi înconjură cu dragoste şi recunoştinţă.

Privită din perspectiva timpului scurs, semnificaţia acestei zile de august 1967 se profilează şi mai clar. Este nu numai o zi de aleasă cinstire a gloriei şi vitejiei străbune, ci şi o dată marcantă de la începuturile unei epoci de afirmare măreaţă a conştiinţei de sine a poporului nostru, de redare a adevăratelor sensuri şi dimensiuni ale întregii noastre existenţe istorice. O zi în care legătura dialectică dintre prezent, trecut şi viitor îşi dezvăluie nezdruncinatele ei trăinicii.

Trecuseră doi ani de la istoricul Congres IX al Partidului Comunist Român, eveniment cu adînci rezonanţe revoluţionare în evoluţia ţării, cînd destinele partidului şi poporului fuseseră încredinţate marelui revoluţionar şi patriot Nicolae Ceauşescu, omul prin a cărui viaţă şi operă, prin întreaga sa activitate, întruchipează în mod strălucit năzuinţele de libertate, progres şi demnitate ale întregului popor. Omul care a devenit simbolul României socialiste libere şi independente, al unei ţări care păşeşte cu fruntea sus în istorie.

...Este ora 17.15. Tovarăşul Nicolae Ceauşescu este întîmpinat cu urale de mulţimea adunată pe peronul gării Mărăşeşti. Drumul de la gară pînă la Mausoleu este străbătut printr-un adevărat culoar viu. Garda de onoare este aliniată pe platou. În acordurile Imnului de Stat sînt trase 21 salve de artilerie, după care tovarăşul Nicolae Ceauşescu trece în revistă

niamentul Carpaţii Răsăriteni — rîul Putna — Dunărea de Jos, lipsindu-le de satisfacţia îndeplinirii obiectivului strategic de a scoate România din război.

În circumstanţe de o gravitate extraordinară — consecinţele invaziei, privaţiuni de tot felul, foamete cronicizată, epidemii devastatoare —, armata română a supravieţuit. Nu numai că a supravieţuit, ci s-a revigorat, polarizînd spre ea nădejdile întregii suflări româneşti. *„Zadarnic mînă ei val după val, zadarnic împotriva acestui popor adună răii toate puterile şi toate sforţările lor* — scria în acele zile cernite Mihail Sadoveanu. *Această armată românească înfăţişează un drept sfînt. Această armată înfăţişează străduinţele şi jertfele strămbunilor noştri la porţile Orientului;... înfăţişează straja care a îngăduit în vremuri Apusului să se statornicească şi să se civilizeze. Această armată înseamnă conştiinţa celei mai mari suferinţi şi nedreptăţi pe care le-a suferit vreodată un popor; ea cuprinde în constituţia ei, ca o fatalitate, voinţa de a întregi elementele sfîrtecate ale naţiunii şi de a sfărîma nedreptatea seculară. În această armată zac vechile aspiraţii şi hotărîrea cea din urmă: «acum ori niciodată». Au respins cei vechi valurile, le vom respinge şi noi. Armata noastră e tare prin sufletul şi prin dreptatea ce o apără; ea se va întoarce contra cotropitorilor ca o furtună răzbunătoare. Şi va trebui să biruiască".*

În prepararea condiţiilor pentru această biruinţă se aplică cu febrilitate un amplu, multilateral şi intensiv program de reorganizare, înzestrare şi pregătire a oştirii. La capătul lui, armata română numără 207 batalioane de infanterie (plus 60 batalioane de marş, reprezentînd rezerva), 110 escadroane de cavalerie, 245 baterii de artilerie, diverse subunităţi specializate, escadrile de aviaţie de observare, vînătoare şi bombardament, companii de aerostaţie cu baloane. 700 000 oameni se află sub arme, din care 460 000 compun armata de operaţii, şi stăpînesc arta organizării şi ducerii acţiunilor de luptă, deţin toate secretele folosirii cu maximum de randament a celor mai moderne

garda de onoare. Urmează cîteva minute de tăcere, și peste capetele mulțimii se înalță, tulburător, Imnul Eroilor. Una după alta, delegații ale unor organe de partid și de stat, ale unor organizații și instituții depun coroane de flori pe Mormîntul Eroului Necunoscut, deasupra căruia arde flacăra veșnică, simbol al cinstirii eterne.

Vizitînd Mausoleul, tovarășul Nicolae Ceaușescu a consemnat în cartea memorială: „Am pășit cu adîncă emoție pe aceste locuri care și-au înscris numele în istoria glorioasă a poporului nostru prin neîntrecutele fapte de vitejie săvîrșite de ostașii români în luptele pentru apărarea libertății și independenței naționale. Mărășeștii vor rămîne în veci simbol al eroismului poporului român".

Tovarășul Nicolae Ceaușescu se îndreaptă spre grupul celor 200 veterani, prezenți la această impresionantă sărbătoare. Cît de simple, dar și emoționante sînt cuvintele rostite de țăranul Stan Ian, veteran al luptelor de la Mărășești: „Încep prin a mulțumi din suflet pentru cinstea care ni se face nouă, bătrînilor soldați, care ne-am bătut pentru glie cu 50 de ani în urmă. Nimic nu-i mai scump pe lume, decît prețuirea neamului tău românesc din care te-ai născut și pe care l-ai slujit".

...În uralele și ovațiile entuziaste ale celor peste 100.000 participanți la această mare sărbătoare a eroilor neamului, a eroilor independenței și unității naționale, ia cuvîntul secretarul general al partidului. Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu, amplă rememorare a faptelor de vitejie din trecutul glorios al patriei și poporului nostru, constituie, totodată, o binevenită restituire a adevărurilor istoriei. Subliniind faptul că lupta pentru apărarea gliei strămoșești, pentru libertate și independență a fost una din coordonatele majore ale istoriei poporului nostru, secretarul general al partidului precizează: „Împrejurările istorico-sociale vitrege în care și-a dus existența au obligat poporul român din cele mai vechi timpuri să-și apere dreptul la viață cu arma în mînă. Rezistînd tuturor încercărilor, el a străbătut vremurile de restriște și a ieșit la lumină, cucerindu-și locul ce i se cuvine în marea familie a popoarelor lumii, pentru că totdeauna a fost animat de o nestinsă dragoste de patrie, de curaj și spirit de abnegație; sentimentul patriotismului fierbinte a fost transmis ca o flacără vie, din generație în generație".

Luptele de la Mărășești sînt parte componentă, o etapă în lupta generală a poporului nostru pentru libertate și unitate națională. Arătînd că la începutul secolului XX, lupta poporului român s-a desfășurat într-un context internațional deosebit de complex, în care contradicțiile dintre două mari grupări de state au dat naștere unui război imperialist, de cotropire și jaf, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat că războiul dus de România împotriva Puterilor Centrale a avut un caracter just, de eliberare națională. A fost un război care exprima unanimitatea de voință a întregului popor: „Aspirațiilor profunde ale poporului român spre unitate le-au dat glas declarațiile politice ale vremii, presa, puternicele manifestări publice care au avut loc cu acest prilej pe întreg cuprinsul țării, și, în mod deosebit, entuziasmul nemărginit cu care ostașii români au fost întîmpinați în Transilvania de masele largi ale întregii populații. Numeroși cetățeni, atît din România de atunci, cît și din Transilvania și Bucovina aflate sub stăpînirea Imperiului habsburgic, s-au înrolat voluntari, cerînd să li se dea posibilitatea de a lupta pentru cauza întregirii țării".

Conf. univ. dr. Ion ARDELEANU

---

arme, în perfect acord cu exigențele modelului imprimat războiului de campania în curs. Se realizase sarcina ca trupele române să fie comparabile, din punct de vedere al organizării, dotării și instruirii, cu cele pe care trebuiau să le înfrunte din nou — germa e și austro-ungare —, fiind însă infinit superioare acestora prin înalta lor ținută morală, generată de conștiința justeței cauzei servite — apărarea patriei și eliberarea fraților din provinciile în care fluturau steaguri străine. „*A fost deajuns o jumătate de an de muncă conștientă pentru organizarea regimentelor zdrențuite de un groaznic dezastru, deajuns spiritul de datorie al unor șefi militari indicați de propria vrednicie pentru postul lor și alături de ei colaborarea onestă a misiunilor franceze* — conchidea Octavian Goga — *ca această armată închegată într-o vreme grea de lipsuri penibile să se poată ridica la nivelul celor mai de seamă din lume*".

În vara lui 1917, ambele coaliții aveau precizate concepțiile generale de acțiune, fiecare nutrind dorința de a-și adjudeca victoria fără a depăși sfîrșitul anului. În cadrul planului Aliaților de trecere la ofensivă pe toate fronturile, ofensivei preconizate în Moldova i se fixa ca obiectiv nimicirea trupelor inamice din zona Focșani, imobilizarea forțelor Puterilor Centrale din Moldova, urmărind alungarea cotropitorilor din regiunile i vadate ale României, iar apoi, prin conjugarea eforturilor cu corpul expediționar aliat de la Salonic, înfrîngerea Bulgariei.

Comandamentul Puterilor Centrale își propunea consolidarea apărării la contactul cu adversarul la extremitatea vestică, executarea unei lovituri în sectorul italian, atenția concentrîndu-și-o spre frontul oriental, pe a cărui prăbușire miza datorită atît proiectatei sale ofensive, cît și crizei pe care o traversa armata rusă cuprinsă de fermentul revoluționar care izbucnise în Rusia și se accentua. În consecință, pentru flancul sudic al frontului oriental se stabilise zdrobirea forțelor române și ruse din Moldova prin reedi-

tarea unui nou „Cannae"[1], respectiv încercuirea și nimicirea a zeci de divizii, cu finalitatea: scoaterea României din război, cotropirea ei completă, precum și a Ucrainei de sud și a porturilor de la Marea Neagră.

Mărturia tunarilor și dorobanților din Valea Siretului

La începutul lunii iulie 1917, pe teatrul de operații din Moldova, față în față, așteptau semnalul de atac de o parte (de la Carpați spre Dunăre): Armata 9 rusă, Armata 2 română, Armata 4 rusă, Armata 1 română, Armata 6 rusă, iar de cealaltă parte: Armata 1 austro-ungară, Armata 9 germană și Armata 3 bulgară. Potrivit planurilor comandamentului german se sconta ca efortul principal să se desfășoare în zona Nămoloasa, intenție deviată însă de factori apăruți pe parcurs, operația defalcîndu-se în cele trei bătălii: *Mărăști* (11-19 iulie), *Mărășești* (24 iulie-21 august) și, concomitent cu aceasta, *Oituz* (26 iulie-10 august).

Deoarece forțele noastre au fost gata de luptă mai repede, ele au luat inițiativa declanșării ofensivei. Consemnînd momentul, ca o ilustrare a ceea ce numea „misterul românesc", un martor direct al lui, francezul Charles Stiénon, scria: *„Timpul rău nu putuse împiedica activitatea românilor și cînd, după mai multe zile de ploaie, soarele se ridică, pe 22 iulie* [stil nou] *ofițerii au ascultat în picioare Imnul național intonat de muzicile regimentelor: la amiază a fost trasă prima lovitură de tun... În dimineața de 24 iulie, valurile de asalt* [ale trupelor Armatei 2 române] *au pornit la atac... Pozițiile generalului-colonel Joseph* [comandantul Armatei 1 austro-ungare] *sînt măturate... Averescu triumfă pe întreg frontul... Divizia 218 germană nu mai există...; Regimentul 157 infanterie (din Divizia 117 germană), trimis ca întărire lui Mackensen, e antrenat și el în dezastru...; statul major inamic se străduie să improvizeze o linie de rezistență... Germanii încearcă să reziste făcînd apel la toate rezervele lor locale... Dacă ofensiva dura mai mult nu mai încape nici o îndoială că inamicul ar fi fost constrîns să facă apel la rezervele sale generale din Galiția... Situația invadatorului este gravă: el simte că Muntenia îi scapă din mîini. În mare grabă strînge recolta; aviatorii raportează că șiruri lungi de trenuri transportă spre sud grîul încă necopt, iar calea spre București este deschisă... Armata 1 română începe, la rîndul ei, pregătirea de artilerie; încă cîteva ore și valurile de asalt vor porni la atac, cînd pe neașteptate, consecință a dezastrului din Galiția... Armatele 4 și 6 ruse primesc din partea Guvernului provizoriu* [rus] *ordinul să înceteze imediat toate operațiile. Cînd regele, generalii Berthelot și Grigorescu au deschis această depeșă în sala palatului în care se afla Marele Cartier General Român ei s-au privit în tăcere..."*

Așadar, evoluția nefavorabilă a evenimentelor de pe frontul din Galiția și Bucovina, care reclama transferarea de trupe ruse din Moldova spre aceste teatre de operații (Corpurile 7 și 40 de la Armatele 4 și 9) determină renunțarea la continuarea ofensivei de la Mărăști și reorganizarea dispozitivului româno-rus pentru lupta de apărare, care va constitui, sub forma cea mai activă, substanța bătăliilor de la Mărășești și Oituz.

Prin durată, amploare, forțe angajate, schimbări frecvente de situații și direcții de acțiune, alternanțe rapide ale formelor de luptă — apărare și atac —, procedee tactice folosite, prin deznodămîntul ei, bătălia de la Mărășești se înscrie ca unul din cele mai dramatice capitole ale primului război mondial în totalitatea lui, pentru perceperea valorii ei, fiind cel mai adesea comparată cu celebra bătălie de la Verdun. Ea s-a desfășurat pe durata a 29 zile (16 cu lupte înverșunate, 13 cu acțiuni locale și pauze operative), a angajat de la inamic 11,5 divizii, însumînd 102 batalioane de infanterie, 10 escadroane de cavalerie, 146 baterii de artilerie, 460 aruncătoare de mine, iar de la forțele proprii 14,5 divizii de infanterie, 3,5 divizii de cavalerie (7 divizii de infanterie și una de cavalerie ruse), în total 193 batalioane de infanterie, 90 escadroane de cavalerie, 147 baterii de artilerie și aviația. La Mărășești, rîndurile Armatei 9 germane au fost rărite cu 65 000 oameni, cu un preț de jertfă ridicat, pierderile Armatei 1 române reprezentînd 27 410 luptători, iar ale Armatei 4 ruse — 25 650.

Mărăști, Mărășești și Oituz au demonstrat strălucit competența comandamentelor, statelor majore, cadrelor de concepție și de execuție, măiestria ostașilor, expresie nemijlocită a patriotismului și eroismului românesc, pagină de nepieritoare glorie militară în analele luptei de apărare a pămîntului străbun. Aceste bătălii nu numai că au spulberat mitul de „spărgător de fronturi" al feldmareșalului german Mackensen și l-au făcut să-i scape, ca de altfel și arhiducelui austriac Joseph, ocazia de a poza în rolul unui Hannibal modern, dar, mai presus de toate, ele au zădărnicit înfăptuirea obiectivului strategic esențial al inamicului de a șterge România ca stat independent și suveran de pe harta lumii. Aceste bătălii au impus în istoria militară națională și universală numele unor asemenea personalități militare ca generalii Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General Român, Alexandru Averescu, comandantul Armatei 2, Constantin Cristescu și Eremia Grigorescu, comandanți succesivi ai Armatei 1, au introdus în panteonul nemuririi eroismul colectiv al Regimentelor 32 „Mircea", 8, 18, 30, 47, 51 infanterie, 3, 9, 10 vînători și altele, sau acel individual, al căpitanului Grigore Ignat, sublocotenentului Ecaterina Teodoroiu, caporalului Constantin Mușat, fetiței de 12 ani Mărioara Zaharia, al tuturor celor care și-au jertfit viața

[1] Localitate în sud-estul Italiei, unde, în anul 216 î.e.n., în cursul celui de-al doilea război punic, Hannibal a obținut o strălucită victorie împotriva romanilor.

pentru ca patria să trăiască. *„Aici, în văile largi ale Siretului latin, care ține minte multe izbînzi și a scăldat în apele sale atîtea balade* — scria ziarul *România*, organul Marelui Cartier General —, *tunarii și dorobanții noștri au mărturisit lumii, printr-o eroică apoteoză, dreptul unui neam risipit la o altă soartă și la alte hotare*".

Calitățile superioare demonstrate de armata română în dramatica încleștare din vara anului 1917 au întrunit elogiile opiniei publice internaționale. Generalul Henri Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România, declara: *„Armata română a urcat splendid panta pe care coborîse fără voia și fără vina ei. Chemată de suprema încercare a ofensivei trecute și a luptelor de la sud, armata română a dat nenumărate dovezi de eroism. Soldații români luptă admirabil. Sînt la înălțimea celor mai buni apărători. Ei sînt cei mai viteji soldați ai lumii*". Generalul D. Gr. Șcerbacev, comandantul trupelor ruse de pe frontul românesc: *„Sînt plin de admirație pentru eroismul trupelor române și felicit comandamentul, pe ofițerii și soldații tuturor unităților pentru felul strălucit în care ele au răspuns la ofensiva vrăjmașă*". Iar reprezentantul Marelui Cartier General Britanic în România, generalul L. Green, nota: *„Voi păstra întotdeauna cele mai calde sentimente de prietenie pentru România și cea mai mare admirație pentru splendida ei armată*". Sînt, de asemenea, cunoscute aprecierile șefilor de state sau guverne — regele George al Marii Britanii și primul său ministru, Lloyd George, președintele Republicii Franceze, Raymond Poincaré, și șeful guvernului, Alexandre Ribot, președintele Statelor Unite ale Americii, Wodrow Wilson, Alexandru Kerenski, șeful Guvernului provizoriu rus și alții —, care au omagiat, în numele statelor lor, exemplul românesc.

Prinos de cinstire bravilor eroi

Victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz reprezintă o parte integrantă a uriașului efort al poporului nostru făcut pentru dreptul imprescriptibil de a-și făuri propriile destine într-un stat suveran al tuturor românilor, *„un moment hotărîtor* — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — *în lupta pentru eliberarea patriei noastre, pentru înfăptuirea idealului de unitate națională*".

Aducînd prinosul de cinstire jertfei ostașilor români căzuți pe fronturile primului război mondial, Rezoluția adoptată de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, care pecetluia pentru toate veacurile unirea Transilvaniei cu România, glăsuia: *„Adunarea Națională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bravi români care în acest război și-au vărsat sîngele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea și unitatea națiunii române*".

Rezultat al consensului unanim al principalelor clase și categorii ale societății, al luptei maselor populare din întreaga țară, făurirea statului modern național-unitar a situat România într-o nouă etapă a ascensiunii sale pe scara progresului social-istoric. Gravate pentru totdeauna în conștiința națiunii, tradițiile eroice ale celor care au luptat la Mărășești și în celelalte bătălii ale marelui război au constituit un puternic factor pentru forjarea comportamentului patriotic și civic al generațiilor care au urmat, un imbold permanent în lupta pentru apărarea patriei, a independenței, suveranității și integrității ei teritoriale. Nu există moment de seamă al acestei lupte în care să nu se fi apelat și la aceste luminoase tradiții. În numele participanților la marea demonstrație antifascistă și antirevizionistă de la 1 Mai 1939, se depunea o coroană de flori pe Mormîntul eroului necunoscut, simbolul jertfei celor căzuți în bătăliile războiului pentru desăvîrșirea unității naționale. Cu deosebită forță au fost evocate aceste tradiții în marile demonstrații de protest împotriva dictatului de la Viena, prin care Germania nazistă și Italia fascistă, anexînd partea de nord-vest a României la Ungaria horthystă, au mutilat trupul țării noastre, ofensînd o istorie de două ori milenară.

Reconstituirea unității statului național român a fost un obiectiv central al mișcării de rezistență, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, un catalizator al luptei poporului român în anii celui de-al doilea război mondial. Trasînd comuniștilor sarcina de a face larg cunoscute ideile programatice ale rezistenței naționale, cuprinse în Platforma din 6 septembrie 1941, partidul cerea ca ele să fie legate cu *„popularizarea tradiției de luptă a poporului român pentru dezrobirea sa națională, împotriva Imperiului german din veacurile trecute și din timpul războiului din 1916-1918*", iar printr-un organ de presă ilegal se lansa chemarea: *„În duhul luptei drepte a lui Horea și Cloșca, a lui Avram Iancu și Tudor Vladimirescu, care au luptat pentru libertatea națională, a vitejilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz..., la arme, frați români!*"

Tradițiile luptei împotriva imperialismului german au fost una din flăcările care au potențat energia și eroismul armatei și formațiunilor de luptă patriotice în efortul armat pentru asigurarea victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată la 23 august 1944, al cărei arhitect a fost Partidul Comunist Român, pentru eliberarea teritoriului de nord-vest al țării.

Cu aceeași îndîrjire ca la Mărăști, Mărășești și Oituz i-au bătut ostașii noștri, alături de cei sovietici, pe hitleriști și horthyști în pusta ungară, pe Tisa și la Budapesta, în munții Cehoslovaciei pînă aproape de Praga, în pădurea vieneză. ■

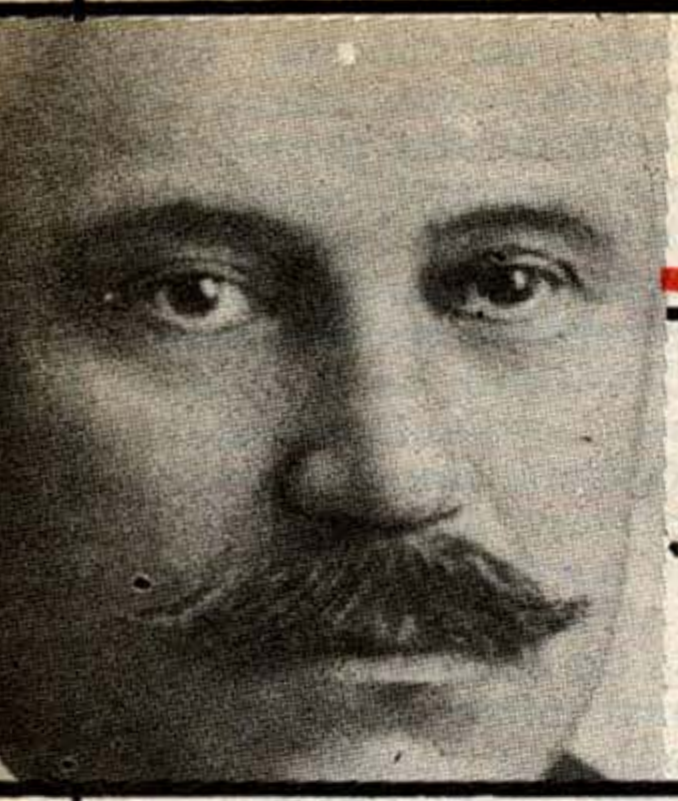

1916-1917

JURNAL DE CAMPANIE (II)

NICOLAE COSTĂCHESCU

Încă la începutul lunii octombrie, în urma presiunii exercitate de inamic, Armata de Nord se repliază în apărare pe crestele Carpaților Orientali. În sectoarele de front ale Armatelor 1 și 2, care apără Oltenia și Muntenia, trupele germane și austro-ungare silesc forțele române să se retragă. În luna noiembrie, acțiunea conjugată a forțelor inamice invadatoare, atît din nord cît și din sud, devine tot mai amenințătoare. Lupte înverșunate se desfășoară în Cîmpia Olteniei, Cîmpia Munteniei și în Dobrogea. Timp de cinci zile, armatele române se opun eroic încercărilor inamicului de a ocupa București, dar copleșite de superioritatea invadatorilor sînt nevoite să se retragă spre Moldova.

Vineri, 9 decembrie, 1916, trupele germane și austro-ungare declanșează o nouă ofensivă în sectorul sudic al Carpaților Orientali, de la pasul Ghimeș pînă în regiunea Vrancei, cu intenția de a pătrunde prin văile Trotușului și Oltuzului pînă în valea Siretului. Lovitura principală este orientată împotriva grupului român Oituz-Vrancea, comandat de generalul Eremia Grigorescu. Luptele grele de pe înălțimile Căpușa, Stănelca, Fata Moartă, vîrful Clăbuc sînt numai cîteva din numeroasele pagini de eroism ale ostașilor români înscrise în această confruntare cunoscută sub numele de bătălia de la Cașin.

Cu toate eforturile depuse de inamic, armata română barează ofensiva Puterilor Centrale și în cursul lunii decembrie 1916 frontul se stabilizează pe Siret.

Publicăm în continuare extrase inedite din Jurnalul de campanie al lui N. Costăchescu, în care se regăsesc și cîteva pasaje referitoare la bătălia de la Cașin. În redarea textului s-au efectuat aceleași operații ca și la numărul trecut.

1916

M[arți], 1.11. Pic[iorul] Șandor (1413). Evenimentul zilei îl face reîntoarcerea la companie a primului rănit, acum vindecat, Bosinceanu. A fost îndată înconjurat și întrebat din țară. A fost în spital la Iași (Liceul Internat), bine îngrijit. Povestește cum era cercetat de personalul spitalului să dea știri despre noi. A spus pe unde ne găsim (atunci la începutul lui septembrie), cum a fost rănit în primele întîlniri cu inamicul; în spital erau foarte mulți răniți aduși de la Dunăre (Turtucaia) și din Dobrogea. Era fizicește bine și cu moralul bun. Nu putea da relațiuni despre ceea ce se vorbește de operațiuni, spunea numai că noi am suferit grele înfrîngeri la sud, la Dunăre. Și-a reluat serviciul cu aceeași simplicitate ca și la început...

M[iercuri], 2.11. Pic[iorul] Șandor (1413). În timpul nopții a înghețat bine; pămîntul e tare ca piatra. La Giros împușcăturile au continuat fără întrerupere toată noaptea...

Primesc din nou ordin pentru atac demonstrativ asupra Șandorului pentru ora 3... Atac cu un pluton și mă duc singur să-l așez în poziție bine aleasă, ca să nu mai am iarăși pierderi. Și astăzi inamicul se alarmează și trage cu furie din toate părțile. Linia a II-a e bătută astăzi mai mult decît atacatorii de la întîia.

Abia mă întorsesem cu serg[entul] Dinu de sus de pe poziția din care atacau ai noștri, cînd deodată aud „Culcat!" O mitralieră ne luă în primire. Instantaneu, într-o clisă de pămînt, stăm culcați alături unul cu altul; ridic capul și întreb: „Unde ai văzut-o?", cînd serg. Dinu îmi ia capul cu podul palmei și mi-l îndeasă în pămînt așa brusc și puternic că am simțit țărîna printre dinți, în gură. În acest timp, o pînză de gloanțe ne gîdilau cu aerul mișcat la ceafă...

Ne-a ținut multă vreme în această poziție, fără a putea face o mișcare. Starea mea a început să fie dureroasă. Cu orice risc voiam să mă mișc, cît de puțin. Am stat totuși lipiți una cu pămîntul, chibzuind cum scăpăm noi de asta. Soluția era să ne tîrîm pe pămînt puțin la dreapta și apoi la vale. Nici să ne rostogolim nu era chip, așa era de mic valul după care mă adăposteam. După multă trudă am ieșit la o parte și, privind situația, mi-am dat seama cum datoram acestui bun sergent viața. Vedea foarte bine, cum văd țăranii, deprinși să privească totdeauna distanțe mari la cîmp și era foarte ager...

L[uni], 7.11. Pic[iorul] Șan-

dor... Sîntem de 16 zile pe poziție: 16 zile și 16 nopți, neprimeniți, nedezbrăcați, nedesculțați, dormiți ca vai de om, iepurește, mai mult tremurînd de frig. Cu toții luaserăm o înfățișare de oameni de caverne: afumați, cu părul crescut vîlvoi, cu bărbi nerase, cu hainele boțite și murdare, eram pur și simplu de un aspect sălbatic. Izolați de lume, în singurătate, pe vîrf de munte... Eram un post înaintat, izolat, în legătură numai cu inamicul înainte și cu postul de comandă al sectorului în spate. Legătura înapoi era drum de patru ore la suiș și două ore la scoborît. *Regatul cerului*, despărțit de restul lumii: nu știam ce se petrece nici jos, necum în țară... Nu știam decît datoria noastră de a apăra colțul de hotar pe care stam și nimic altceva...

„Un regat pentru o țigară"[1], glumeam [scriind] pe un bilet trimis jos după țigări, cînd terminam tutunul. Promiteam unui prieten, mai bine asortat, să-i dau „regatul" meu de sus pentru ceva țigări.

Mă cheamă maiorul Dubert, comand[antul] bat[alionului] nostru, jos la telefon, în valea Cheșcheșului; mă anunță că va fi el în persoană acolo. Cu greu mă mișc; drumul rău și lunecos; și apoi două ore de suiș la întors, nu mă atrăgea; totuși am mers...

M[arți], 8.11. Pic[iorul] Sandor (1413)... În sfîrșit, după 17 zile, o companie ne schimbă pentru o zi, ca să ne spălăm. Predăm sectorul și plecăm jos. Stau seara la hotel „Zimbru", în pădure, unde era postul de comandă al sectorului...

S[îmbătă], 3.12. Giros. Sîntem vizitați de un grup de ofițeri ruși din Reg. 56. Între dînșii este un ofițer de stat major și un ofițer de rezervă, inginer, din Basarabia (regiunea Unghenilor), care le servă de interpret, deoarece nici unul nu vorbesc un cuvînt franceză sau germană. Interpretul purta ochelari și avea nasul aquilin. Îi duc pe linie și le arăt poziția... Cu tot aerul lor de superioritate, ca o mare

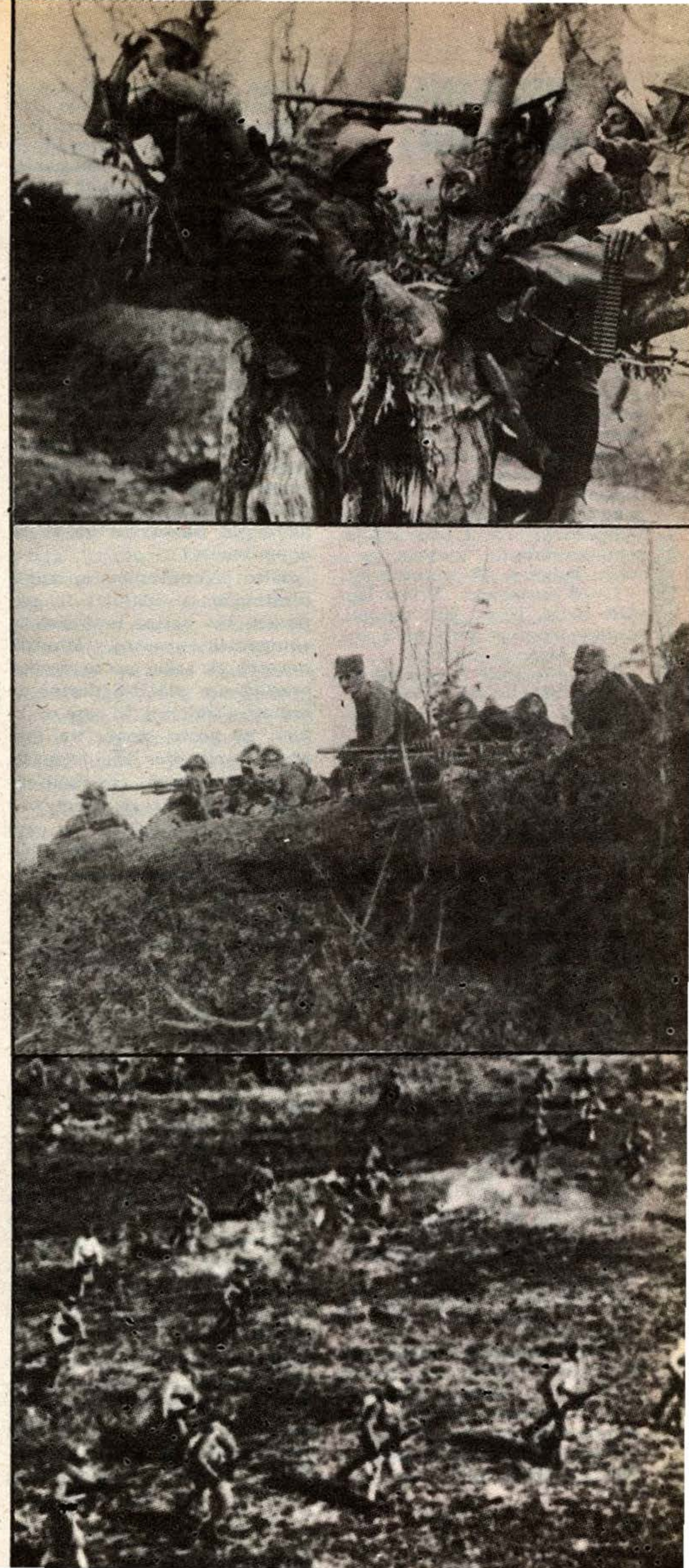

[1] Aluzie la o celebră replică a lui Richard III, din piesa cu același nume de W. Shakespeare.

Repetatele încercări ale inamicului de a străpunge frontul românesc, în iulie-august 1917, s-au lovit de îndîrjirea și eroismul oștașilor noștri

AUGUST 1916-
AUGUST 1917

Repere cronologice pe frontul românesc

30 septembrie-13 noiembrie 1916: Ofensivă germano-austro-ungară în regiunea Cîmpulungului, la Dragoslavele.

1 octombrie: Armata de Nord termină retragerea și ocupă poziții de apărare pe crestele Carpaților Orientali.

3 octombrie-14 noiembrie: Puternică ofensivă germano-austro-ungară pe văile Oituzului și Topologului; inamicul ocupă Rîmnicu Vîlcea și Curtea de Argeș.

6-8 octombrie: Puternică ofensivă inamică în Dobrogea; frontul româno-rus este străpuns și orașul Constanța este ocupat de trupele germano-bulgare (9 octombrie).

10-16 octombrie: Prima bătălie de la Tîrgu Jiu; trupele române resping puternica acțiune ofensivă inamică.

28 octombrie-2 noiembrie: A doua bătălie de la Oituz; ofensiva germano-austro-ungară este respinsă.

29 octombrie-4 noiembrie: A doua bătălie de la Tîrgu Jiu; trupele inamice — superioare numeric și tehnic — ocupă orașul și pătrund în Cîmpia Olteniei.

8 noiembrie: Trupe germane ocupă Craiova.

10 noiembrie: Armata germano-bulgară forțează Dunărea la Zimnicea.

11 noiembrie: Forțe germano-austro-ungare forțează Oltul și încep acțiuni ofensive în Cîmpia Munteniei.

12 noiembrie: Autoritățile de stat părăsesc Bucureștii.

16-20 noiembrie: Bătălia pentru București, ultima încercare a armatei române de a apăra Capitala. După succese inițiale, copleșită de superioritatea inamicului, armata română se retrage.

20 noiembrie: Guvernul român părăsește Capitala și pleacă la Iași.

23 noiembrie: Trupele invadatoare ocupă Bucureștii și Ploieștii.

25-29 noiembrie: Bătălia de la Cricov; trupele române se retrag spre Rîmnicu Sărat.

9-14 decembrie: Bătălia de la Rîmnicu Sărat; trupele române se retrag spre Focșani și Siretul inferior.

putere, asupra noastră, totuși la despărțire ofițerul de stat major a ținut să-și exprime mulțumirea și admirația lui că noi, cu o singură companie, ținem poziția, așa chiar în nasul dușmanului. Că el se miră cum germanii n-au putut să ne asvîrle devale. Îmi mulțumește pentru cele arătate și explicațiile date și se duc spre Slănic, pe care-l găsesc foarte frumos. Oricum, în necazurile și greutățile în care ne sbatem noi, simțim un ajutor și o încurajare pentru rezistența necesară, chiar numai în prezența lor pe front.

Vești rele din toate părțile; cele bune acum ne-ar părea o excepție. Se pune la grea încercare răbdarea noastră. Pînă acum ne ținem; ce va fi de acum încolo?...

Giros! Vei rămînea un nume blestemat; ai înghițit în pămîntul tău atîțea luptători ai companiei noastre. Mîndria noastră că stăm peste vechea graniță am plătit-o destul de scump. Cimitirul, în care odihnesc ai noștri poate va mai aminti urmașilor de suferințele și jertfa noastră. Iar fagii rămași nesfîrtecați de obuze vor fi martori ai dîrzeniei cu care ne-am ținut încleștați de creasta ta înverzită și dantelată, care închide orizontul la apus. De cîte ori soarele va apune lunecînd după creastă, va trimite celor adormiți în plaiul tău o rază de căldură mîngîietoare, răsplată pentru mucenicia și credința lor.

M[arți], 6.12. Giros...Îmi sosește o companie de pionieri ruși, veniți să lucreze linia a II-a pe poziție... Veștile ce ne vin spre seară sînt ceva mai bune: sînt speranțe că înaintarea inamicului în Muntenia va fi stăvilită și se va putea face un front, probabil pe Siret.

V[ineri], 9.12. Giros... În cursul serii, pe întuneric, sîntem schimbați și plecăm jos la Slănic.

S[îmbătă], 10.12. Slănic. Se pare că ieri a fost ultima zi de serviciu pe frontul Girosului; se spune că duminică sau luni vom fi înlocuiți de ruși. Batalionul e vorba să meargă în refacere. Nu știu de ce, dar n-am nici o bucurie...

L[uni], 12.12. Slănic. Astăzi este ultima noastră zi pe frontul Slănicului...

M[arți], 13.12. Marș: Tg. Ocna-Onești-Răcăuți. Plecăm abia la amiază, căci n-avem decît vro 25-30 km de făcut. Vremea închisă și frigul ne îndeamnă să ne mișcăm mai viu ca să ne încălzim. Astăzi am prilejul să revăd compania în mers și să compar cu ce era [ea] patru luni în urmă, la plecare. Se prezintă încă bine; soldații slăbiți, mai arși la față, hainele mai ponosite, dar bine încălțați, pășesc încă vioi, mai au energie, cu toate încercările la care au fost supuși. Poate că acest marș constituie o variație care înviorează...

Noi întorceam din cînd în cînd privirea la apus și ne gîndeam cu grijă la ce se întîmplă pe front; înaintam cu ideea că vom fi întorși iar la Slănic. Din valea Cașinului iar se auzea artileria tunînd și semnele unor lupte mari. Spre seară abia canonada s-a potolit și noi am crezut că a fost numai o pregătire în care s-au încercat tunurile de toate calibrele...

La Răcăuți ajungem pe înnoptate, așa cum era ordinul... Despachetez bagajele și îmi așăz păturile pe niște lavițe de scînduri, unde sper să-mi fac ceva confort. Cînd cercetam dacă trupa a încăput în casele destinate, curieri bicicliști de la divizia din Onești răspîndesc în sat vești rele de pe front. Cineva îmi spune că nemții au rupt frontul la Clăbuc și Fata Moartă. Că la Slănic, rușii au părăsit liniile și au fugit înapoi pînă la Cerdac...

Mă întorc la casa mea de gazdă, aprind o lampă cu gaz și îmi fac un ceai. Mă primblam în camera mare și goală de-a lungul și fumam, chinuit de aceleași întrebări. După un timp văd că maiorul intră și văzînd camera mea mare și goală, dă ordin să aducă și bagajele sale, hotărînd să stăm împreună timpul cît vom sta în refacere la Răcăuți. Îi spun versiunile răspîndite în sat de curieri ce treceau în goana ma-

re spre satele din jos unde se găseau trupe de ale noastre în repaos. El știa deja, căci le auzise și dînsul...

Pe la orele 5, bătăi puternice în ușă fac ordonanțele să deschidă unui curier de la divizie venit cu ordine. Maiorul, cu ochii împăinjiniți, cu fruntea încrețită, aprinde lanterna sa de la căpătîi și strigă la un soldat să facă lampa mare. Descifrează ordinul primit să plecăm imediat la Încărcătoare, în fundul văei Caşinului, unde să fim astăzi la orele 10 dim[ineață]. Mergem pe jos, cu trenul, cum se va putea, să oprim înaintarea inamicului dinspre Clăbuc și Fata Moartă.

Sar în sus. Așadar, totul a fost adevărat...

M[iercuri] 21.12. Măgura Caşinului. Sînt la rezervă; pe linie este altă companie... Maiorul [comandantul batalionului] se străduiește să se lege cu telefon de comanda sectorului; nu-i ajunge firul, îi mai lipsește vro sută de metri; mai mare ciuda. Dar în fine, e aproape; altă dată era la distanțe mult mai mari.

Pe la orele 2 se produce un atac pe poziția unde ne aflam noi, la poiana triunghiulară. Nemții atacă puternic; ai noștri din măști răspund cu un foc viu, care le oprește avîntul. Cîmpul de tragere în poiană fiind bun, inamicul are pierderi grele. Dar nu se lasă, de cîteva ori revine cu valuri noi de oameni și răzbesc să se apropie de creastă. Văzînd că atacurile se succedă, am crezut bine să pregătesc compania de a interveni la nevoe.

După vreo oră de asalturi repetate, adversarul dă peste cap pe ai noștri și ocupă creasta, intrînd în măștile noastre și trăgînd acum la vale în pădure, în noi de la rezervă. Acei respinși erau adăpostiți sub creastă și erau mai feriți decît noi. Pădurea cu fagii ei bătrîni ne proteja însă, așa că rar era cîte cineva atins.

Primesc ordin de a contraataca și reocupa linia; cer în susținere încă un pluton de la comp[ania] a 10-a...

În fine, după cîteva salturi, împinse din toate puterile, ne vedem în linia celor respinși, încheiem un lanț aproape neîntrerupt. Acum, două-trei salturi și sîntem pe creastă; dar aceasta-i partea cea mai grea: întîi ieșim în teren descoperit, apoi ne apropiem prea tare în bătaia directă a liniei de măști... Sergentul Bolosca, care-și conducea secția din mijloc, cade cu un picior zdrobit de gloanțe. M-a impresionat deosebit liniștea lui, fără să se vaete, fără să se plîngă, fiind pus pe targă de brancardieri, mi se adresează hotărît, cu voce tare: „Să trăiți, d[omnu]le locot[enent], și să scăpați țara de dușmani!". Priveam targa ce-l purta legănîndu-se acum pe umerii brancardierilor ce plecau la vale... Din toată puterea plămînilor strig înaintarea, cu rezultate neînsemnate; ne măcinăm pe loc. Sergentul Vizariu cade mort, serg[entul] I. Vornicu rănit; caporalii Piu Ion și Coca Vasile răniți. Văd căzînd morți: Rădutu, Joja, Ghilan, Jăpu ș.a.

Văd că aceste pierderi scad moralul asaltatorilor și în clipa aceea grea îmi vine în minte să fac o încercare; spun gorniștilor ca la semnalul meu să sune atacul, iar plutonul de lîngă mine să strige cu toții ura. În adevăr, la comanda: „Năvăliți, ura!", gorniștii sună de răsună văile și un puternic ura iese din piepturile tuturor. Ca prin farmec, tot lanțul sare ca mișcat de un resort și năvălește asupra inamicului în linia de măști... Și nemții trebue să fi fost surprinși de așa vacarm; după zgomotul uralelor părea că năvălește un batalion. Într-o clipă tot lanțul a fost sus pe creastă peste nemți; s-a încins o luptă corp la corp în care baioneta a lucrat din plin...

Îndată se vede clar că sîntem stăpîni pe linie; am rămas puțini, dar și din nemți abia cîțiva mai încercară să se ridice, rostogolindu-se în geamăte ce par de fiară, umplînd atmosfera de un miros pronunțat.

AUGUST 1916-AUGUST 1917

9 decembrie 1916-3 ianuarie 1917: Bătălia de la Caşin; ofensiva germano-austro-ungară de pe văile Caşinului, Şuşiței și Putnei — zonă ce completa spre Carpați linia de fortificații Focșani-Nămoloasa — este oprită de rezistența înverșunată a trupelor române.

22-27 decembrie: Puternic atac inamic asupra liniei Milcov-Putna-Siret; frontul se stabilizează pe linia Siretului.

31 decembrie: Bătălia victorioasă de la Pralea; trupele române obțin o importantă modificare a liniei frontului, ținînd sub control valea Şuşiței.

1917. Ianuarie-iunie: În cursul iernii și în primăvara acestui an, cu eforturile eroice ale întregului popor, armata română a fost refăcută și pregătită să reia lupta pentru alungarea inamicului și eliberarea teritoriului cotropit de acesta. Trupele române, reorganizate în cadrul Armatei 1 și Armatei 2, cuprindeau 15 divizii de infanterie, 2 de cavalerie, 4 regimente de artilerie grea și 12 escadrile de aviație. Un aport important în reorganizarea forțelor combatante române și-a adus Misiunea militară franceză, condusă de generalul H.M. Berthelot.

3 aprilie: Guvernul rus aprobă ca 30 000 prizonieri de origine română din armata austro-ungară să constituie un corp de voluntari, pentru a lupta alături de armata română.

27 mai: La Iași sosesc primele batalioane din Corpul de voluntari transilvăneni, fiind întîmpinați cu entuziasm de populația orașului.

18 iunie: Puternică ofensivă rusă („Ofensiva Kerenski") pe frontul din Galiția.

6 iulie: Contraofensivă germano-austro-ungară în Galiția; frontul rus este străpuns și inamicul ocupă Cernăuții (8 iulie).

11-19 iulie: Bătălia de la Mărăști. Armata 2 română, comandată de generalul Al. Ave-

AUGUST 1916-
AUGUST 1917

Repere cronologice pe frontul românesc

rescu, în cooperare cu Armata 4 rusă, declanşează o puternică ofensivă, soldată cu un strălucit succes tactic: pe un front de 35 km, inamicul a fost împins înapoi pe o adîncime de 25 km şi obligat să cedeze un teritoriu de circa 500 km², cu 30 localităţi. Datorită situaţiei intervenite pe frontul din Galiţia, unde germano-austro-ungarii, provocînd înfrîngeri grave forţelor ruse, ocupaseră Tarnopolul, Cernăuţii şi Cîmpulung-Moldovenesc şi ameninţau cu o invazie prin nordul Moldovei, succesul tactic al ofensivei de la Mărăşti nu a putut fi exploatat pe deplin.

24 iulie-21 august: Bătălia de la Mărăşeşti, **desfăşurată pe parcursul a 29 zile, în spaţiul dintre Munţii Carpaţi şi rîul Siret, în zona Mărăşeşti-Panciu-nord Focşani; cea mai mare şi cea mai însemnată victorie a forţelor române împotriva armatelor Puterilor Centrale în cursul primului război mondial. Armatele 1 română şi 4 rusă au zdrobit puternica ofensivă inamică („bătălia de străpungere de pe Putna şi Şuşiţa"), executată cu forţele a 12 divizii, sprijinite de 850 tunuri şi peste 1 100 mitraliere. Formidabila forţă de şoc duşmană comandată de feldmareşalul August von Mackensen, supranumit „spărgătorul de fronturi", intenţiona să străpungă frontul românesc şi apoi să ocupe întreaga Moldovă, scoţînd, astfel, din luptă România şi apoi să invadeze Rusia.**

În desfăşurarea generală a bătăliei, se pot distinge trei faze importante: a) *24 iulie-3 august,* în cursul căreia marile unităţi ale Armatei 1 române, înlocuind succesiv trupele Armatei 4 ruse, printr-o rezistenţă tenace, au silit inamicul să-şi mute treptat efortul ofensiv spre vest, pînă ce ofensiva acestuia s-a împotmolit în terenul frămîntat şi acoperit din

Cînd liniştea revine, răniţii încep a pleca; unul îmi arată ţeava armei lui tăiată curmeziş de un glonte tras lateral, ca şi cum era tăiată cu cuţitul în aluat moale. Plutonierul Trifon de lîngă mine se plînge că-l arde spinarea, să-l văd cum e rănit; îl liniştesc spunîndu-i că dacă-l frige îi bine, e semn că glontele a trecut numai frigîndu-i pielea. Îl mai mîngîi că glontele ce l-a atins a trecut şi prin mantaua mea, dar acum nu-i vreme să căutăm. Acum să punem stăpînire pe linie şi să vedem să nu vină inamicul la contraatac, să ne surprindă. Trebue să-l aşteptăm...

În adevăr, peste puţin timp germanii revin la atac în două valuri. Tragem în plin şi spîrcuim rîndurile asaltatorilor. În acest moment o mitralieră de sus, din dreapta noastră, trage în valurile nemţilor cu o precizie minunată. Ne dă un ajutor neaşteptat, dar foarte eficace. În cîteva clipe numai, din rîndul asaltatorilor puţini mai rămîn în picioare şi fug în goană nebună înapoi. Am întrebat de mitralieră şi mi s-a spus că un sergent din R[egimentul] 53 era cu mitraliera într-o poziţie dominantă, de unde vedea perfect cîmpul nostru mic de luptă. I-am trimis mulţumiri pentru ajutorul dat...

Întunericul ne permite să căutăm răniţii; trimit brancardierii, ajutaţi de un grup de oameni, să-i transporte la vale. La rădăcina fagului bătrîn unde stau, Victor aprinde un foc de vreascuri şi încălzeşte apa de ceai. Din cînd în cînd mă fixează cu o privire curioasă. Văd la toţi cum sudoarea a brăzdat rîuleţe în fumul şi murdăria de pe feţele noastre. Desigur trebuie să fie şi pe faţa mea acelaşi lucru, de-l face pe soldatul meu de ordonanţă să se uite aşa curios...

Un soldat îmi aduce în spinare un neamţ rănit la picior aşa rău că nu putea sta în picioare; avea osul [la picior] sfărîmat de gloanţe şi clavicula ruptă cu o lovitură de pat de armă, după cum îmi spunea el. Era prusian, slab, înalt, blond, cu ochii albaştri; tremura din toate încheieturile. Cînd mi l-a pus jos lîngă mine îi clănţăneau dinţii aşa de tare că nu putea răspunde la întrebările mele. Avea un capuşon de lînă pe cap şi deasupra o cască ce se vedea că nu-i a lui. Am vrut să-i dau picături de pantopan[1], dar a refuzat. I-am oferit puţin ceai fierbinte şi a băut să se încălzească. Avea dureri mari şi frisoane. De la dînsul am aflat că m-a atacat comp[ania] a 10-a din Reg. 226 german. Ei încadrează pe austrieci. La atac au venit cu subofiţerul, care a căzut mort, în faţa liniei, căci ofiţerii au rămas foarte puţini şi, pentru a-i cruţa, nu merg cu trupa la atac decît cînd e absolută nevoe.

Din com[pania] lor au scăpat numai cîţiva, din acei care au fugit.

Soldatul care l-a adus pe rănit în spinare a recunoscut într-însul tocmai pe acela care cu o lovitură de pat de armă îl doborîse la pămînt. Ce coincidenţă; cu o oră înainte se sfîşiau şi acum acesta îşi punea toată puterea să-l care în spinare şi să-l salveze. Situaţiile au cîteodată ciudăţeniile lor. Va trebui să aştepte pînă [ce] o brancardă liberă îl va putea duce la postul de prim ajutor.

Schimb compania din linie; intră în serviciu comp[ania] a 10-a. Adun înapoia liniei oamenii rămaşi şi spun gradaţilor să facă apelul pentru a însemna lipsurile. Cu răniţi, cu morţi am pierdut 30 oameni; încă cu 30 luptători s-a micşorat compania mea. Aceasta îmi produce o durere pe care încerc să o ascund în faţa oamenilor, ca să nu pară slăbiciune. Nimic nu poate compensa părerea de rău ce mă stăpîneşte: nici satisfacţia de a fi văzut pe nemţi fugind în faţa noastră, nimic; totul îmi pare aşa trist, aşa ireparabil să văd pierderea acestor camarazi de luptă, de care suferinţele comune m-au legat, parcă toţi mi-ar fi fost fraţi.

---

[1] Substanţă extrasă din opiu, cu acţiune analgezică.

Pumnul de oameni care au-mai rămas din ceea ce era frumoasa comp[anie] de la început, trecem la rezervă. Aceasta e la 50 metri de linie, adică distanța între doi stîlpi de telegraf. Aci avem adăposturile și coliba care ne așteaptă.

Găsesc pe maior, întins pe patul de crengi, așteptînd întoarcerea mea.

— A fost o zi grea, începe el.

— Dureroasă pentru mine ca pierderi, îi răspund; am pierdut 30 oameni și între dînșii mulți gradați din cei mai buni...

J[oi], 22.12. Măgura Casinului.

— Și totuși, dacă te gîndești bine, moralul trupei și [al] ofițerilor aci pe front este bun, cu toate mizeriile, cu toate înfrîngerile — spune cum s-a trezit maiorul —, în raport cu ceea ce se petrece în țară.

— Da, desigur, aci sîntem continuu preocupați de grija de a ne face datoria și ne batem cum putem; noi credem în izbînda finală, cu toate încercările grele la care sîntem supuși... Moralul e încă bun și dacă ofițerii țin, convingerea mea e că cu toate lipsurile și inferioritatea înzestrării noastre, noi rezistăm. Nu ne pot bate definitiv nemții și în războiul acesta va învinge cine ține mai mult. Victoria de hartă a germanilor nu înseamnă și victoria definitivă a lor...

Noaptea se lasă curînd și în pădure întunericul e mare. În colibă, la lumina slabă a lanternei, maiorul descifrează coale de ordine și dispoziții trase la pastă și reproduse foarte prost. Iau arma pe umăr, aprind țigara și plec pe linie să văd cum se face serviciul noaptea. Sergentul Dinu, care mă însoțea, îmi întinde un mic pachet; era un portofoliu luat de un soldat de la subofițerul german, mort în lupta de ieri. Îl iau în credința că poate găsesc ordine sau informații necesare nouă.

De pe linie ne întoarcem cu doi prizonieri germani; sînt tineri, de 18-19 ani. S-au predat caporalului care schimba santinelele înaintea liniei. Aflăm că au fost încorporate contingente tinere înainte de termen; au pierderi foarte mari și simt lipsurile; cu greu țin efectivele unităților la nivel...

După trimiterea lor la comanda sectorului, deschid portofoliul de piele neagră și găsesc într-însul două scrisori și o fotografie: o femeie cu doi copilași. Era soția subofițerului mort, care scrisese și scrisorile. În scrisori nimic însemnat, atît că ei trăesc și doresc viață și întoarcerea grabnică a tatălui acasă...

Așa se întîmplă și de o parte și de alta; oamenii sînt oameni și la fel. Dureri omenești. Totuși mă frămîntă gîndul ce va fi zis acel subofițer în clipa morții. Cu ce gînd a închis ochii? Se va fi gîndit la acei care se roagă acolo departe? Milioane de mame, soții, copii pe tot pămîntul se roagă la fel; mîngîieri slabe la dureri mari...

1917

L[uni], 9.1. Mănăstirea Casin. Primim ordin să mergem la Mănăstirea Casin, pentru a fi gata în orice moment să intervenim pe linia frontului în caz de nevoe...

J[oi], 12.1. Dealul Prisăcii. Sîntem iar schimbați; batalionul merge la Dealul Prisăcii. Se găsește pe linia a II-a, spre Măgura Casinului...

Seara sînt chemat de maior la postul de comandă al batalionului spre a face cunoștința unui ofițer francez, locot[enentul] Dupuy. Tînăr, blond, vioi, simpatic. Vorbește cu o volubilitate mare și arată că în scurtul timp de cînd a venit în țară cunoaște bine lucrurile și mai ales ne cunoaște pe noi. Ne dă speranța refacerii armatei cu ajutorul materialelor trimise de Aliați. Recunoaște valoarea soldatului nostru, sobru, brav, disciplinat. Cunoaște greutățile cu care am avut de

AUGUST 1916-AUGUST 1917

raionul nord-vest Panciu; b) *4-6 august:* faza hotărîtoare a bătăliei, cu momentul culminant marcat de luptele din ziua din 6 august de la Răzoare, în cursul cărora a căzut eroic compania de mitraliere comandată de căpitanul Grigore Ignat; c) *15-21 august,* ultima etapă a bătăliei; adversarul a fost silit să se limiteze doar la atacuri locale, în raionul Muncelu, zona de joncțiune dintre Armatele 1 și 2 române. Înfrînt, adversarul a trecut la apărare pe tot frontul. „Prin rezistența ce ați opus cu piepturile voastre la Mărășești și Muncelul — se spunea în ordinul de zi dat de comandantul Armatei 1 române la sfîrșitul bătăliei — ... ați făcut să se întunece visurile de cucerire ușoară a părții ce ne-a mai rămas din scumpa noastră țară... Ați făcut să reînvie în mintea tuturor amintirea glorioasă a faptelor străbunilor noștri. Fiți gata să arătați liftelor sălbatice că românul nu are de dat din pămîntul scump al țării decît locul de mormînt... Din sîngele vostru se va ridica, o rat și măreț, o țară românească a tuturor românilor".

26 iulie-9 august: A treia bătălie de la Oituz, declanșată printr-o ofensivă germano-austro-ungară desfășurată concomitent cu cea din zona Mărășești; inamicul intenționa să străpungă munții pe Valea Trotușului. Momentele dramatice ale acestei bătălii s-au desfășurat la 30 iulie (luptele de la Cireșoaia), la 7 și 9 august (lupta de la Coșna), după care și această ofensivă inamică a fost zdrobită.

28-30 august: Bătălia de la Cireșoaia, declanșată printr-o ofensivă româno-rusă, soldată cu pierderi grele pentru forțele aliate. A fost ultima bătălie importantă din campania anului 1917 pe frontul românesc.

Repere cronologice pe frontul românesc

Mărturii străine despre vitejia armatei române

Primul ministru englez, *Lloyd George* către guvernul român: *„Doresc să exprim din partea guvernului britanic profunda noastră admiraţie pentru cursul eroic şi avîntul ce l-a dovedit poporul român în timpul unui an de încercări aproape fără seamăn... Reconstituirea armatei române şi rezistenţa îndîrjită — rezistenţă atît de preţioasă pentru cauza comună — pe care această armată o opune duşmanului în acest moment, în condiţii de o greutate excepţională, prezintă un exemplu măreţ de tărie, pe care libertatea o inspiră unui popor liber"*.

Al. Ribot, primul ministru al Franţei, către guvernul român: *„Franţa salută naţiunea română, sora sa curajoasă, care a arătat în mijlocul greutăţilor de acum cele mai eroice virtuţi"*.

Generalul *Kurt von Morgen*, comandantul Armatei 9 germane: *„Rezistenţa duşmanilor, în special a românilor, a fost neobişnuit de îndîrjită şi s-a exprimat prin 61 de contraatacuri în timpul celor 14 zile de luptă. Ele au condus mai ales la lupta la baionetă, Românii au devenit un adversar demn de respectat"*.

Paul Painlevé, ministrul de război al Franţei, către ministrul de război român: *„Armata franceză a primit cu bucurie vestea strălucitoarelor succese ale armatei române, reconstituită şi nerăbdătoare să elibereze pămîntul patriei sale, cotropit, ca şi al nostru, de duşmanii dreptăţii şi ai civilizaţiei. Vă rog să binevoiţi să transmiteţi cele mai calde felicitări şi urările cele mai fierbinţi ale soldaţilor francezi, fraţilor lor de arme români"*.

Generalul *N. Monkievioi*, şeful de stat major al Armatei 4 ruse de pe frontul din Moldova: *„În timpul bătăliei de la Mărăşeşti, m-am aflat lîngă trupele române şi am participat la acţiunea comună a soldaţilor români şi ruşi. De aceea, pot mărturisi că, în aceste zile grele, românii au făcut adevărate minuni de vitejie"*.

Frank Rattigan, fost ministru al Marii Britanii în România: *„Din cauza greutăţilor climei, în timpul iernii* [anului 1917], *inamicul a fost silit să se abţină de la orice mişcare ofensivă serioasă, dar era limpede că la sosirea primăverii se va depune un efort hotărît pentru a-i scoate pe români din mica parte a ţării lor pe care o mai păstrau încă.*

În aprilie 1917, armata română, deşi mai redusă numericeşte, datorită greutăţilor războiului de anul trecut, avea o forţă combatantă incomparabil mai mare. Cînd, în cele din urmă, ofensiva inamică s-a dezlănţuit, ea s-a lovit de o rezistenţă fermă şi pînă la urmă a fost potolită după aprigă bătălie de la Mărăşeşti, în care trupele române au luptat cu o vitejie disperată. Această bătălie a durat două săptămîni şi forţele austro-germane au suferit pierderi atît de grele încît au fost obligate să oprească atacul".

Erich von Ludendorff, şef al Cartierului general al comandantului suprem al armatei germane (1916-1918): *„Luptele au început în prima jumătate a lunii august* [stil nou] *şi s-au prelungit în întreaga parte a doua a lunii. Ele s-au terminat prin succese locale... Armata română, cu concursul Franţei, se consolidase în asemenea măsură încît mi s-a părut imposibil să obţinem un succes strategic atîta vreme cît ofensiva din Bucovina nu va fi reluată... Ofensivele grupurilor lui Mackensen şi ale arhiducelui Joseph au fost oprite... Ofensiva din Moldova era socotită ca a doua acţiune decisivă* [după cea de la Verdun]... *Pentru mine avea o importanţă mult mai mare decît o operaţie în Italia..."*

luptat, de la început chiar şi descrie situaţia strategică imposibilă în care ne-am găsit...

Întrevederea noastră din acea seară îmi lasă una din cele mai plăcute amintiri. Tinereţea lui, inteligenţa vie şi mobilitatea sa erau pentru mine motive de simpatie; dar francheţea cu care ne vorbea îi dădea mai ales un farmec deosebit. În scurt [timp] am legat între noi o prietenie care nu era numai a unor tovarăşi de luptă pentru aceeaşi cauză, ci era legătura de la om la om prin afinitatea de simţire şi identitatea de gîndire şi înţelegere...

D[uminică], 15.1. Piscul Raţei. Şi astăzi ninge; se aşază iarnă grea; stau valurile de omăt alocurea cît casele. Pare că şi vremea ne persecută; sau poate ne vine într-ajutor, nu ştiu cum să gîndesc. Această iarnă aşa de grea opreşte operaţiunile; deci orice înaintare a inamicului. Aceasta ne dă timp să ne pregătim. Aşa că se poate foarte bine ca şi de astă dată să se adeverească vorba: „tot răul are şi partea sa bună"...

L[uni], 16.1. Piscul Raţei... Astăzi dimineaţă la Oneşti, [la] cartierul diviziei, într-o ceremonie simplă, dar impresionantă, M[aiestatea] S[a] Regele a decorat drapelul Reg. 13, al nostru, cu „Mihai Viteazul" şi a distribuit decoraţiuni la acei propuşi de noi astă toamnă, după luptele din octombrie. Într-adevăr, Reg. 13, în sectorul de la Oituz, care i-a revenit, a dat peste cap pe inamic şi l-a gonit peste graniţă. Avem o slabă satisfacţie în noianul de amărăciuni în care ne aflăm acum. Dar din acei propuşi atunci de mine pentru decorare, astăzi se mai află unul singur; toţi ceilalţi sînt morţi sau răniţi. Aceasta îmi sfîrneşte mare amărăciune. Gîndurile zboară în urmă spre dînşii. Noi în această clipă, recitind lista numelor lor, ne închinăm cu evlavie în faţa sacrificiului cel mai mare... ■

Prezentarea şi selecţia textului:
Gh. I. FLORESCU,
Constantin CLOŞCĂ

DIN CARTEA GLORIEI

COSTIN PETRESCU

Printre artiştii plastici români[1] care au oglindit în creaţia lor epopeea eroică a ostaşilor noştri în anii primului război mondial s-a aflat şi pictorul Costin Petrescu (1872-1954). Retras în Moldova în toamna anului 1916, el a fost martor al evenimentelor desfăşurate în fosta capitală a Moldovei, oraş devenit atunci, în 1916-1918, reşedinţa de guvernămînt a teritoriului românesc neocupat de inamic.

Din această perioadă au rămas de la Costin Petrescu cîteva caiete cu însemnări inedite, în care se află consemnate unele fapte şi întîmplări la care a fost martor în acele momente de grea cumpănă pentru poporul şi ţara noastră. Am selectat din caietele respective cîteva pagini[2] de note din vara anului 1917, cînd s-a pregătit şi s-a realizat marea victorie românească de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. Ele păstrează peste timp mărturia unui artist patriot, însufleţit de dragostea de popor, de sentimentul justificatei mîndrii în faţa faptelor de vitejie prin care, în urmă cu şapte decenii, oştenii români au apărat pămîntul ţării.

I.L.

Ziua de *8 iunie*[3] *1917* a fost o zi într-adevăr frumoasă, prin manifestarea ardelenilor ostaşi, veniţi din Rusia unde fuseseră ţinuţi ca prizonieri austrieci[4].

Piaţa Unirii era ticsită de lume. Cetele de ostaşi ardeleni, vreo 1 000-1 500, îmbrăcaţi în uniforme noi româneşti au fost primite cu urale entuziaste de mulţimea venită din toate colţurile Iaşului.

Pe feţele băieţilor noştri se citea hotărîrea. După ce s-au aşezat grupele în şiruri semicirculare în faţa statuii lui Cuza şi după ce statuia a fost ocolită şi supraîncărcată de lume oficială, au început discursurile.

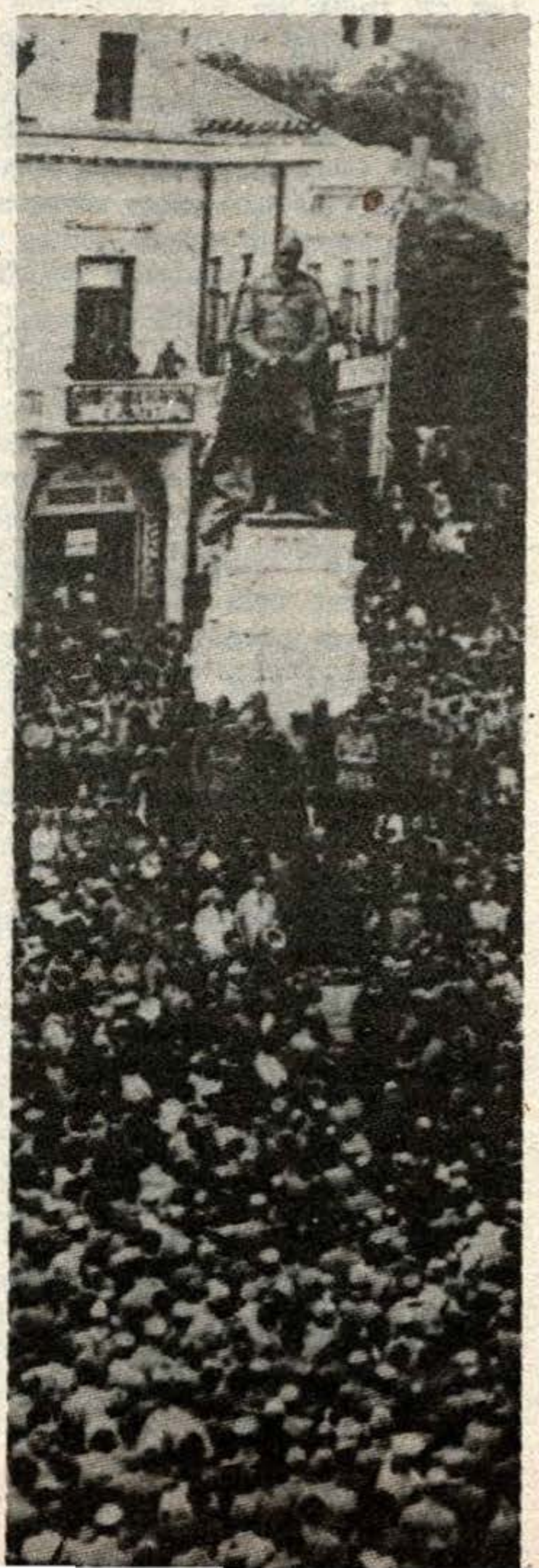

Iaşi, 8 iunie 1917: populaţia oraşului face o entuziastă primire voluntarilor ardeleni înrolaţi în armata română

Brătianu a fost foarte bine într-o simplă cuvîntare, anunţînd că piaţa Unirii „e parcă făcută să pecetluiască Unirea cea mare".

[Au mai vorbit Goga şi Iorga]. Apoi un bucovinean (Nistor), un discurs bun, dar lipsit de culoare. Dar eroul zilei, cel ce a făcut să ne lăcrimeze ochii noştri prin fraza simplă şi nemeşteşugită, prin vorbe izvorîte din convingere şi adevăr, a fost ofiţerul ardelean Deleu.

Vorbe curate, pronunţate pe rînd şi apăsat, ca să se audă şi să se înţeleagă de toţi. Cum că: „Ne vorbiţi să ne ţinem jurămîntul? Ni-l vom ţine. Şi, ca dovadă, e că ne găsim aici, cînd puteam să nu fim aici".

După aceea, hora generală, [iar apoi] grupurile tinerilor ardeleni, în cap cu muzica militară, au trecut prin faţa palatului, aclamînd cu urale zguduitoare pe regele ce apăruse în balcon.

Am crezut, un moment, că această manifestaţie e un fel de simbol, dar mai pe urmă m-am încredinţat că aceşti tineri veneau într-ade

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1967, 8/1977, 8/1983.

[2] În preluarea textului, am respectat întru totul originalul, cu excepţia ortografiei pe care am actualizat-o; completările noastre le-am marcat prin paranteze drepte, pentru cursivitatea lecturii, întreruperile de text nu le-am indicat prin cele trei puncte.

[3] În afară de această dată, consemnată pe stil nou, toate celelalte sînt pe stil vechi.

[4] În februarie 1917, ostaşii români din armata austro-ungară, căzuţi prizonieri în Rusia, s-au oferit voluntari să lupte în armata română. În mai 1917 au sosit la Iaşi primele două batalioane de voluntari ardeleni. Vezi şi *Magazin istoric*, nr. 9, 12/1978.

văr din propriul lor elan, din dragoste de neam.

20-26 iunie. Preludiile unor vremi mai fericite încep parcă să ne dea licăriri de nădejde. Ofensiva rusească [pe frontul din Galiția] se adevereşte. La marele cartier al lor se țin în toate serile conferințe războinice, cu scop de a se restabili disciplina.

Sper că voi merge şi eu în zona luptelor spre a aduna ceva impresiuni în vederea lucrărilor mele viitoare. Am şi făcut cererea de a mi se da această autorizație.

27 iunie-5 iulie. Veştile de pe fronturi, ca şi cele de ordin politic, atît de la amici, cît şi de la dușmani, se cumpănesc mereu. Azi nădejde, mîine iar deznădejde.

Colonelul rus de la dr. Leon ne-a vorbit azi foarte îngrijorat de o mare revoltă socialistă ce ar fi izbucnit cu furie în Petrograd[1]. Vor cu orice preț pacea cu Germania, mai ales că şi nemții ar fi adoptat principiul lor, „fără anexiuni şi fără despăgubiri".

6-17 iulie 1917. O bucată de vreme plină de emoțiuni. Ofensiva vertiginoasă şi neașteptată a nemților în Galiția ne-a dat momente de mare neliniște, care-mi aminteau ultimele zile din București, cînd groaza se schimbase într-o tristă resemnare. Deşi nici azi nu se poate zice că am scăpat definitiv de pericolul unei invaziuni nemțeşti, totuşi o licărire de nădejde există.

17-27 iulie. Nemții au împins frontul rusesc în Galiția şi Bucovina, au luat Cernăuții, au atins nordul Moldovei, tinzînd să ne învăluie printr-o mişcare perpendiculară pe linia munților Carpați.

Rușii sînt consternați. Kerenski pare neputincios să mai readucă lucrurile la o stare mai mult sau mai puțin normală. Armata lor nu mai vrea să lupte.

Ofensiva noastră [de la Mărăşti] a trebuit să înceteze iar nemții, încurajați de acest lucru, au început să atace viguros pe frontul moldovean [începutul bătăliei de la Mărăşeşti].

Se zice că lîngă Tecuci (şi acest lucru l-am auzit şi în biroul lui Valaori[2], la Culte) rușii ar fi părăsit de bună voie niște tranşee pe care le-au ocupat imediat nemții, amenințîndu-i astfel pe ai noştri din aripă. S-au dat lupte crîncene. Inamicul, care înaintase pînă în preajma Tecuciului, a fost în sfîrşit silit să părăsească ceea ce cucerise cu atîta uşurință, însă ne-a costat grele pierderi. Soldații noştri s-au luptat ca niște lei.

Astă seară (27) am luat masa cu generalul Golovin [şeful Statului Major rus al trupelor de pe frontul din Moldova] şi cu alți ofițeri superiori ruşi la „ştabul" lor. Mi s-a spus aci cum că frontul nostru la Focşani e serios amenințat de nemții ce şi-au mărit numărul cu încă o divizie venită direct de la Verdun, iar actualmente au loc lupte mari pe întreg frontul.

28 iulie-6 august. Aceste zile au fost cele mai bogate în emoțiuni. Nemții au dat atacuri, mai ales în regiunea Mărăşeşti, cu atîta violență şi încăpățînare, încît cîmpurile sînt pline de mormane de cadavre. N-au ținut socoteală de nimic, valuri mari de soldați se prăbuşeau şi alte valuri nesfîrşite le luau locul.

Şi bieții noştri soldați au izbutit să se mențină pe loc, dar cu cîte sacrificii!

Au fost lupte nebune. Trupele noastre avîntîndu-se la atac şi-au dezbrăcat de pe ei uniforma ce-i incomoda şi, desculți şi în cămăşi, ca la munca de vară a cîmpului, s-au pus pe lucru. Şi-au lucrat băieții. Au lucrat cum nu şi-ar fi închipuit nimeni.

Şi azi, deşi se pare că luptele s-au mai potolit, comunicatul spune că după 13 zile de lupte groaznice cum nu s-au mai pomenit de la începutul campaniei, ai noştri luptă mereu cu nădejde şi deznădejde.

7-15 august. Luptele groaznice de la Mărăşeşti s-au potolit în urma rezistenței mai presus de orice aşteptare a trupelor românești. Se vorbeşte de momente de eroism fără seamăn. Regimente întregi au pierit pînă la cel din urmă soldat. Obiectivul nemțesc fusese de a forța acest front cu orice pierderi, numai şi numai să-l spargă.

Divizii întregi nemțeşti în mare majoritate de prusieni şi bavarezi, care veneau în mase compacte, s-au topit în bătaia tunurilor noastre ce trăgeau tot în plin şi în baionetele ostaşilor noştri care nu s-au dat înapoi de fel. Şi ne-au scăpat de ruşinea ce încă plana deasupra capetelor noastre.

16 august[3]. Aniversarea intrării noastre în acțiune. Eram la Sinaia cu nevasta şi copilaşii mei. În noaptea spre 16 august, pe la ora zece jumătate, primul tun de la Predeal a răsunat ca un semnal.

Pe aleea bulevardului, atît de animată şi veselă altădată, toate luminile se stinseseră. Un praf înăbuşitor încărca atmosfera şi prin acel praf apăreau din cînd în cînd siluete de grupuri de oameni, luminate un moment de lanternele vreunui automobil ce trecea în goană în sus şi în jos.

16 august-8 septembrie. Bătăliile pe frontul Mărăşeşti s-au potolit. Pierderile au fost groaznic de mari, dar ai noştri au rezistat neînchipuit de bine. ■

---

[1] La 3-4 iulie 1917, la Petrograd a avut loc o puternică demonstrație a 500 000 oameni, sub lozinca „Toată puterea în mîinile Sovietelor". Burghezia a organizat represiunea, luînd, astfel, sfîrşit etapa pașnică a revoluției.

[2] Iuliu Valaori (1867-1936), lingvist şi filolog român, profesor universitar la Bucureşti.

[3] De fapt, România a declarat război Austro-Ungariei la 14 august 1916, iar în noaptea de 14/15 august trupele române au pătruns în Transilvania.

23 August 1944: mărturii diplomatice*

ÎN SLUJBA ŢELULUI SUPREM — lichidarea fascismului

Dr. EUGEN PREDA

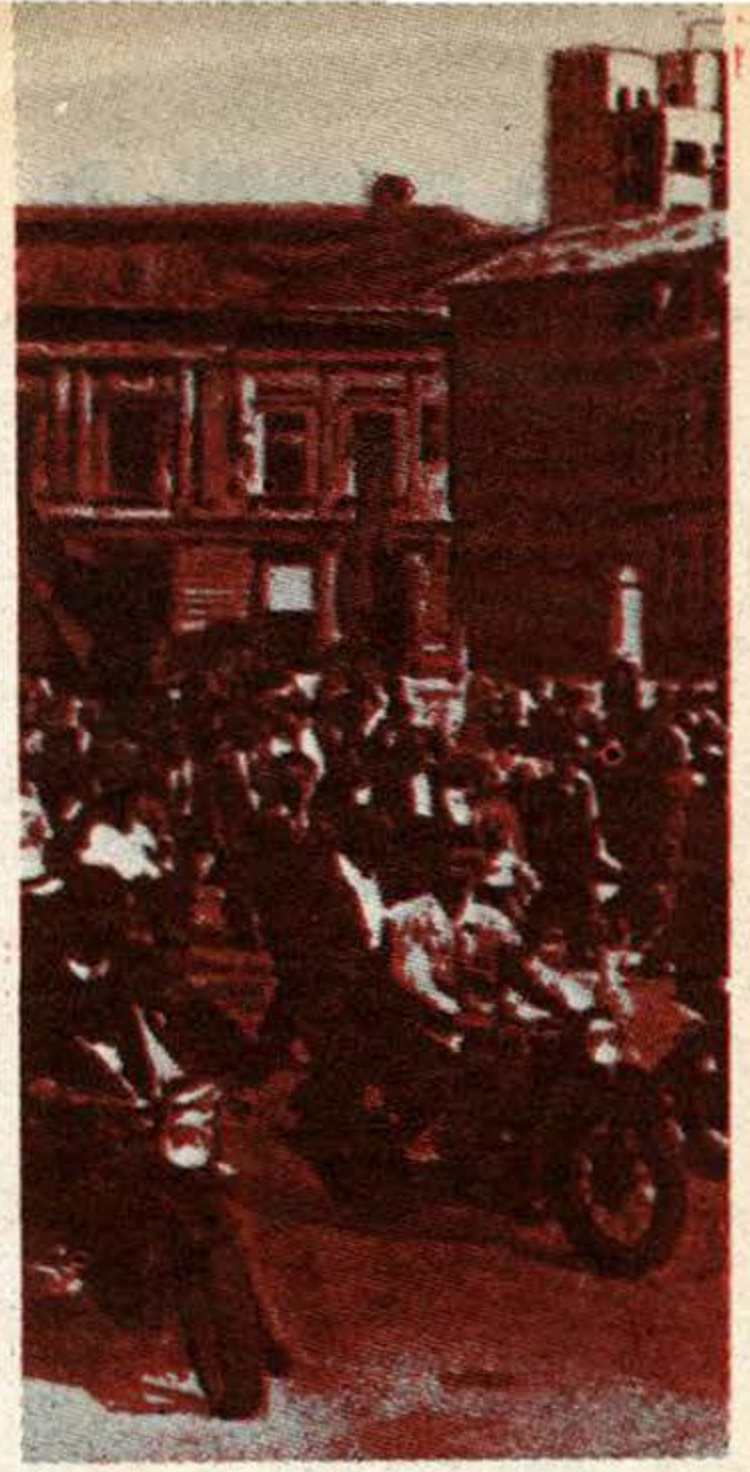

„S-a format în ultimele zile la Bucureşti un cartel al opoziţiilor care cuprinde Partidul Naţional-Ţărănesc, Partidul [Naţional]-Liberal, Partidul Social-Democrat şi Partidul Comunist [Român]". **Pasajul este extras dintr-o scrisoare datată 25 iulie 1944. Autorul ei l-a întrebat pe Mihai Antonescu, care deţinea şi funcţia de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi cărula, datorită faptului că exercitase în repetate rînduri şi pe cea de şef adinterim al guvernului, îi spunea „preşedintele", ce părere are şi ce valoare atribuie evenimentului, dar acesta a pus la îndoială „vitalitatea opoziţiei".** „Este natural şi logic — **citim în continuare** — ca preşedintele să caute să devalueze această fuziune a forţelor de opoziţie[1]. Faptul merită totuşi să fie semnalat pentru că ar putea, într-adevăr, reprezenta preludiul unei acţiuni mai concrete şi mai decisive în favoarea Aliaţilor..." **Scrisoarea a parvenit la Legaţia italiană din Ankara, şi ca şi alte rapoarte din aceeaşi categorie, a fost remisă în copie Ambasadei britanice din capitala turcă ajungînd apoi, prin curier diplomatic, la Departamentul sudic al Foreign Office[2].**

Misiunea... cea mai agitată

„Misiunea mea la Bucureşti a fost, desigur, cea mai agitată din lunga mea carieră. Am sosit în capitala română la 1 iulie 1941". Autorul acestor amintiri este identic cu acela al scrisorii din 25 iulie 1944, de fapt, un raport diplomatic transmis ministrului de externe al guvernului italian, *via Turcia*, şi de care semnatarul lui — Renato Bova-Scoppa — nu se îndoia că va parveni sub ochii autorităţilor anglo-ameri-

---

* Prima parte a acestui articol a apărut în numărul trecut al revistei. Articolele anterioare din acest ciclu, consacrat mărturiilor străine privitoare la ecoul internaţional al rezistenţei antihitleriste din România şi al actului de la 23 August 1944, au fost publicate în *Magazin istoric*, nr. 8/1982, 8/1983 şi 7/1984.

[1] Referirea este la *Blocul Naţional-Democratic* (B.N.D.), care îşi anunţase constituirea la 20 iunie 1944. Despre iniţiativele perseverente ale Partidului Comunist Român în vederea coalizării tuturor forţelor democratice naţionale în lupta împotriva fascismului şi momentul formării B.N.D. s-a ştiut în capitalele aliate prin filierele lor ce se ocupau de România (*Magazin istoric*, nr. 7/1984). Nu a fost însă o *fuziune*, însăşi declaraţia adoptată de cele patru partide specificînd păstrarea întregii lor independenţe ideologice şi politice; era un acord pentru „ducerea în comun" a acţiunilor vizînd „eliberarea ţării de ocupaţia germană, alăturarea ei la Naţiunile Unite şi restabilirea independenţei şi suveranităţii naţionale" şi pentru „înlăturarea actualului regim de dictatură şi înlocuirea lui cu un regim constituţional-democratic pe baza acordării drepturilor şi libertăţilor civice tuturor cetăţenilor ţării". Expresia *cartel* nu figura în *Platforma B.N.D.*, dar circula în limbajul opoziţiei burgheze şi al autorităţilor antonesciene.

[2] La 9 septembrie 1943, a doua zi după ce s-a anunţat public armistiţiul dintre Italia şi Naţiunile Unite (*Magazin istoric*, nr. 2/1986), curtea regală şi guvernul mareşalului Pietro Badoglio au părăsit Roma. Ele s-au refugiat la Brindisi, în extremitatea sudică a peninsulei, aflată sub controlul trupelor anglo-americane, debarcate la 3 septembrie. Într-un raport trimis la Londra asupra misiunii îndeplinite la Brindisi între 14 şi 17 septembrie 1943, H. Macmillan aprecia că guvernul Badoglio „din punct de vedere militar şi politic există doar cu numele". După eliberarea Romei (4 iunie 1944) şi formarea guvernului următor, partidele antifasciste refuzînd să mai accepte pe Badoglio, noul cabinet a depins de consimţămîntul Comandantului Suprem METO, generalul britanic H.M. Wilson (1881-1964). Abia la 14 iunie 1944, această aprobare a fost dată pentru constituirea guvernului condus de liberalul Ivanoe Bonomi (1873-1951), conducător al Comitetului de eliberare naţională (C.L.N.), în componenţa căruia intrau partidele antifasciste de la democrat-creştini la comunişti. Relaţiile diplomatice ale Italiei erau supuse normelor stabilite de Comandantul Suprem al METO şi de Comisia Aliată de Control, inclusiv traficul de corespondenţă diplomatică, aşa că remiterea de documente de către Legaţia italiană din Ankara Ambasadei britanice nu era ceva neobişnuit. Este de menţionat şi faptul că nu s-a cerut guvernului italian, de către Comisia Aliată de Control, să întrerupă relaţiile diplomatice cu Bulgaria, România şi Ungaria.

cane. Ca memorialist[1], Bova-Scoppa s-a înfățișat drept un adept convins al ieșirii Italiei din războiul împotriva Națiunilor Unite, ca o persoană care a contribuit mult la „evoluția ideilor și sentimentelor lui Mihai Antonescu" spre *„ieșirea simultană a Italiei și României din conflict"*. Cînd, ca titular al misiunii diplomatice italiene la București, patru zile după actul de la 23 August, a adresat o telegramă de felicitare șefului statului român, în care evoca faptul că în ultimul an *„n-am încetat să incit pe toți prietenii mei români să urmeze exemplul țării mele"*, gestul n-a rămas fără urmări: pe scrisoarea păstrată în arhive se află o adnotare în caligrafia lui Mircea Ioanițiu, secretarul regelui, cu următorul conținut: *„Primind pe ministrul Italiei într-o lungă audiență la 20 octombrie 1944 i-am arătat de ce politica lui Ică Antonescu (memoriile sale către Ciano[2], trimise sub formă de rapoarte ale lui Bova-Scoppa!) nu putea duce la nici un rezultat practic, dat fiind că în mod fatal ambii Antonești ar urma[3] totuși atitudinea negativă a Ducelui. A trebuit totuși să admită de asemeni că actul de la 23 August 1944 a reușit, pe cînd schimbarea politicii italiene nu a avut vreun rezultat pentru Aliați, ba poate dimpotrivă"*.

Renato Bova-Scoppa era licențiat în drept al Universității din Neapole și a participat la primul război mondial, între 1915 și 1918, la terminarea ostilităților avînd gradul de maior. Primul post diplomatic l-a deținut la Belgrad (1923), continuîndu-și cariera la Addis Abeba, Moscova, Ankara. În 1933, este secretar general adjunct al delegației italiene la Liga Națiunilor, după care a preluat funcția de consul general la Geneva. În 1936 a fost promovat ministru plenipotențiar, dar abia după patru ani a devenit șef de misiune diplomatică, la Lisabona, de unde, în 1941, a fost transferat la București. Planurile rezultate din conciliabulele M. Antonescu — R. Bova-Scoppa, privind „un München al războiului", respectiv sprijinirea pe o acțiune a lui Mussolini de ieșire din conflict printr-o inițiativă în direcția puterilor anglo-saxone, se asemănau cu cele preconizate de Dino Alfieri, ambasadorul italian la Berlin și G. Bastianini, ministru adjunct de externe, care după înlăturarea lui Ciano conducea aparatul diplomatic italian. Cînd mareșalul P. Badoglio a preluat funcția de șef al guvernului, el a anunțat la radio că „războiul continuă". Dar chiar, a doua zi, la 26 iulie 1943, trupele germane au trecut la ocuparea întregii peninsule italiene. La 2 august, Legația română din Lisabona informa că *„Italia caută să negocieze* [cu anglo-americanii — *n.n.*], *urmărind să obțină asigurări și prealabile cel puțin în ce privește menținerea dinastiei actuale și libertatea de a-și alege regimul politic... Eliminarea Italiei din război devine o chestiune de săptămîni cel mult"*.

Într-adevăr, la 9 septembrie R. Bova-Scoppa a comunicat într-o notă către Ministerul afacerilor străine al României, că, din ordinul guvernului Badoglio, transmitea, pentru a se lua cunoștință, mesajul adresat lui Hitler, prin care se anunța că Italia va cere armistițiu. În finalul notei se afirma: *„Italia, pentru a evita totala ei ruinare, este de aceea obligată să adreseze dușmanului o cerere de armistițiu"*[4].

La cererea expresă a lui Hitler, regimul antonescian comunica la 26 septembrie, prin ministrul von Killinger, că recunoștea guvernul pe

René de Weck, ministrul Elveției la București, este autorul unei ample și obiective evaluări asupra evenimentelor de la 23 August 1944

care a doua zi urma să-l constituie Mussolini. La 27 septembrie, Gh. Barbu, directorul de cabinet al lui M. Antonescu, l-a informat pe R. Bova-Scoppa că în urma cererii lui Hitler *„guvernul regal român a recunoscut guvernul fascist"*. *„Am comunicat domnului ministru Bova-Scoppa* — citim în nota asupra convorbirii — *că această măsură a guvernului român nu înseamnă ruperea relațiunilor diplomatice cu guvernul Badoglio. Am mai spus domnului ministru că în eventualitatea în care guvernul român s-ar vedea în imposibilitatea de a-și păstra această atitudine față de guvernul Badoglio, Domnia Sa va fi considerat ca reprezentantul unui guvern cu care am rupt relațiunile diplomatice și tratat la fel ca ceilalți diplomați care au părăsit România din motive similare"*. Conform aceluiași document, R. Bova-Scoppa și-a exprimat surpriza în legătură cu recunoaș-

---

[1] În 1949 i-a apărut volumul *Colloqui con due dittatori* (A. Salazar — 1889-1970, prim-ministru al Portugaliei 1932-1968, și I. Antonescu — 1882-1946), iar în 1961 cartea *La Pace Impossibile*. Este singurul șef de misiune diplomatică la București care și-a scris memoriile; cărțile sale, mai ales prima, apărută într-un moment cînd accesul la documentele de arhivă ale celui d-al doilea război mondial era pretutindeni închis, au fost surse larg citate în istoriografia mondială. Pe măsură ce s-a putut ajunge la izvoarele originare, interesul față de ele a scăzut tot mai mult, vădindu-se chiar că o aerie de afirmații nu au corespondent deplin în realitate.

[2] Date biografice și ample extrase din jurnalul lui Ciano, vezi în *Magazin istoric*, nr. 5-9/1973.

[3] Greșeală în manuscris, probabil *ar fi urmat* nu *ar urma* — cum este în original.

[4] Armistițiul a fost anunțat la radio de către P. Badoglio, la 8 septembrie, ora 19.45 (ora locală), la peste o oră după ce generalul D.D. Eisenhower într-un mesaj la postul de radio Alger, nemulțumit de încercările de tergiversare ale guvernului italian, anunțase *„capitularea necondiționată de către guvernul italian a forțelor sale armate"*. În aceeași seară ministrului român la Roma i s-a adus la cunoștință în mod oficial că Italia ceruse armistițiu, ale cărui *„condiții scurte"* fuseseră, de fapt, semnate la 3 septembrie, în Sicilia, aflată sub controlul forțelor anglo-americane debarcate aici în iulie. Actul a fost semnat de generalul american Bedell Smith, din partea Națiunilor Unite, și de generalul G. Castellano, din Marele Stat Major al Italiei.

terea guvernului Mussolini, deoarece *„domnul mareşal Antonescu i-a dat asigurări că guvernul român nu va lua nici o măsură în această privinţă, pînă cînd nu va interveni, în mod oficial, o stare de război între Germania şi guvernul Badoglio"*[1]. Practic, cum arăta şi R. Bova-Scoppa, în lucrarea apărută în 1961, *„s-a ajuns la situaţia paradoxală a două reprezentanţe italiene în aceeaşi ţară* [în România], *amîndouă recunoscute în mod egal"*, deşi, este de menţionat, nu s-a manifestat nici o grabă în primirea oficială a scrisorilor de acreditare ale noului ministru al „Republicii Sociale". De altfel, în august 1944, primindu-se încă un lot de 27 rapoarte alelui Bova-Scoppa, la Departamentul Sudic al Foreign Office se nota: *„românii apar că au acţio-*

Ambasadorul Turciei Suphi Tanrioer era suspectat de serviciile secrete ca unul din principalele canale de comunicări ale opoziţiei burgheze din România cu străinătatea

nat, indiscutabil cu o anumită eleganţă faţă de Legaţia Italiei".

Desfăşurarea evenimentelor militare, se consemna la 27 iunie 1944 într-o scrisoare adresată de R. Bova-Scoppa Ministerului de externe italian *„au făcut şi mai impopular în ochii opiniei publice românești războiul alături de Germania"*. Pentru diplomatul italian, opoziţia burgheză *„continuă atitudinea sa mai*

[1] La îndemnul şi cu autorizarea Marii Britanii, S.U.A. şi U.R.S.S., prin guvernul P. Badoglio, Italia a declarat război Germaniei la 13 octombrie 1943.

curînd sterilă de critică, decît de organizare şi fără a proceda la o organizare, chiar ocultă, a forţelor, pentru cazul necesităţii de a se pune în ser-

Şeful misiunii diplomatice italiene în capitala României, Renato Bova-Scoppa

viciul Aliaţilor". În acelaşi raport mai citim: *„Partidul comunist există şi se spune că ar fi singurul în măsură să culeagă ce va fi după Antonescu"*. La 5 iulie 1944, după reluarea bombardamentelor americane asupra capitalei române, făcîndu-se ecoul autorităţilor şi opoziţiei burgheze, care iniţiau demersuri de culise în favoarea încetării lor, R. Bova-Scoppa scria că *„bombardamentele sînt dăunătoare cauzei aliate"* şi că *„Rusia a cîştigat credit şi simpatie pentru că nu bombardează"*. După o săptămînă, la 12 iulie 1944, el semnala că I. Antonescu păstrează în preajma lui, la Bucureşti şi în apropierea Capitalei, unele dintre cele mai bune unităţi, pentru a preveni o lovitură de forţă germană. Dacă într-o serie de scrisori din lunile iunie şi iulie 1944, diplomatul italian continua pledoariile în favoarea tratativelor lui M. Antonescu — ale cărui plîngeri că *„nu a găsit pe lîngă Aliaţi* [anglo-americani] *toată înţelegerea pe care ar fi dorit-o"* — la 19 iulie transmitea: *„am impresia că preşedintele* [M. Antonescu] *nu se mai simte atît de sigur pe locul lui ca înainte şi nu pot exclude că pretenţiile germane şi slăbirea frontului de sud nu sînt primul pas spre o criză de guvern"*. N-aveau să treacă decît cinci săptămîni şi în România s-a produs nu doar o criză de guvern.

O cotitură a istoriei

Constatarea *O cotitură a istoriei: România în război cu Germania*, nu ne aparţine. Ea nu este desprinsă nici din coloanele presei internaţionale care, după *23 August*, s-a ocupat pe larg de *„lovitura de trăznet"* de la Bucureşti şi de implicaţiile ei pentru destinul poporului român şi soarta celui de-al doilea război mondial. Concluzia a fost formulată de o persoană de aceeaşi naţionalitate cu cei care au scris: *„România revine la tradiţiile sale"* şi *„România a luat o hotărîre care va influenţa considerabil evoluţia războiului în sud-estul european"* (*Journal de Genève*, din 25 şi, respectiv, 29 august 1944), *„Cotitura României spre Aliaţi"* (*Neue Züricher Zeitung*, din 25 august 1944), *„Modificarea completă a situaţiei din Balcani"* şi *„România a declarat război Germaniei"* (*Gazette de Lausanne*, din 25 şi, respectiv 26 august 1944), *„În România: bucuria populară izbucneşte"* (*Tribune de Genève*, din 26 august 1944). Numai că nu era un ziarist şi temperamentului elveţian, oricum mai reţinut, i se adăuga îndelungata şlefuire a dipomatului aparţinînd unei tradiţii repurtată pentru precizia, dar şi răceala formulărilor. Evenimentul trebuia să fi fost, într-adevăr, copleşitor pentru ca ministrul Elveţiei la Bucureşti, René de Weck să-şi intituleze cu cuvintele mai sus citate *Raportul politic nr. 41*, din *4 septembrie 1944*.

Se născuse în 13 mai 1887, la Fribourg, oraş la a cărui universitate a studiat literatura şi dreptul. Pentru doctoratul în drept s-a pregătit în Franţa şi Germania, în 1911 publicîndu-şi teza (*La représentation diplomatique de la Suisse* — Reprezentarea diplomatică a Elveţiei), în acelaşi an revenind la Fribourg ca avocat stagiar. Corespondent de presă la Paris în 1912, din 1913, cînd i-a apărut şi primul vo-

lum de poezii, a intrat în serviciul diplomatic, primul post de atașat fiind la Londra, unde a rămas patru ani. A scris eseuri literare și romane. În 1933 a fost numit ministrul Elveției la București, unde a sosit în luna mai. A devenit un bun cunoscător al României. În timpul războiului „ministrul șvițerian" — cum îi spunea I. Maniu — era suspectat de serviciile secrete din București că, împreună cu ministrul Turciei, ar fi unul din principalele canale de comunicări ale opoziției burgheze cu străinătatea.

Descriind situația din după-amiaza de 23 august, René de Weck arăta: *„În timp ce Antonescu este reținut la Palat, generalul Sănătescu, purtător al decretului regal prin care e însărcinat să formeze un nou guvern, se duce la Statul Major și trimite unităților române de pe front ordinul de a trece de partea rușilor. Un alt general ia de la garnizoana Capitalei dispozitivul de apărare prevăzut. Generalul Vasiliu, subsecretar de stat la Interne, colonelul Elefterescu, prefectul poliției, sînt chemați la Palat, unde se vor alătura mareșalului în stare de arest. Se încearcă să fie atrase și alte persoane care sînt de dorit a fi la loc sigur, dar ele adulmecă primejdia și nu vin... Există teama organizării unei rezistențe. Dar șefii misiunii militare germane, prezente la București, sînt puși în imposibilitate de a intra în legătură cu trupele lor. Acestea, lăsate în voia lor, operează fără un plan de ansamblu. Aceasta permite ca 5 000 de români să reziste celor 11 000 de oameni ai Wehrmachtului"*. Despre acești tineri ostași români René de Weck scrie în raportul său că *„s-au bătut cu un curaj magnific cu 11 000 de germani înarmați foarte bine. În ziua de 24 au putut fi angajate* [în perimetrul Capitalei — *n.n.*] *noi trupe, ceea ce a restabilit egalitatea numerică între cele două părți, superioritatea armamentului rămînînd de partea Wehrmachtului. Raidurile aeriene* [germane] *au durat trei zile și trei nopți. Datorită apropierii de bazele lor și cunoașterii perfecte a obiectivelor pe care le survolează de numeroase ori ca aliați, piloții din Luftwaffe au adus orașului mai multe daune decît o făcuseră bombardierele anglo-americane la 4 aprilie... În jurul orașului, lupta terestră a durat trei zile... Generalul Gerstenberg a fost capturat luni 28. Opinia publică cere să fie judecat și dorește ca el să fie condamnat la moarte. Trădare sa este de neiertat*[1]. *Ar putea să încerce să se apere, afirmînd, așa cum o fac deja alți prizonieri germani, că ordinul de a merge asupra Bucureștiului a fost dat chiar de Hitler"*.

După cum se specifică în partea introductivă, printre sursele folosite la întocmirea raportului se află I. Mocsony-Stîrcea[2] și G. Niculescu-Buzești, ministrul român de externe, cu care René de Weck a avut o convorbire la Palat, în 29 august 1944. Din acest punct de vedere este de reținut că în document se citează următoarea declarație făcută la 22 august de rege lui Mihai Antonescu, pe care îl chemase să-l întrebe despre intențiile guvernului: *„De doi ani, dă replică Mihai I, regele George VI*[3] *îmi repetă că nu putem să ne gîndim la o pace cu englezii și americanii îndreptată contra rușilor. Dumneavoastră înșivă știți că este imposibil"*.

Documentul consemnează și faptul că primele coloane de trupe sovietice au ajuns la București în 29 august și că *„populația le-a făcut o bună primire"*. De asemenea, se menționează: *„De joi 24 pînă duminică 27 august, colaboratorii mei și cu însumi am fost blocați în reședința noastră de la Mogoșoaia. Lupte groaznice au avut loc în jurul nostru. În fiecare minut, avioanele brăzdau cerul. Chiar în satul Mogoșoaia, românii au pierdut 15 oameni și au omorît tot atîția adversari, făcînd prizonieri 200. Trebuie să ne socotim norocoși că nu am avut nici o pierdere"*.

Se poate considera că raportul diplomatului elvețian, întocmit în iureșul evenimentelor, oferă o viziune nu numai amplă a succesului revoluției din august 1944, ci s-a dovedit că a sesizat importanța planului insurecțional, a patriotismului și eroismului forțelor revoluționare în fruntea cărora s-au aflat neclintit comuniștii.

23 August fiind și actul de naștere al unei noi politici externe dedicată în întregime restabilirii independenței și suveranității României, lichidării fascismului și organizării unei lumi noi, în care să dispară recurgerea la forță și să triumfe spiritul de dreptate, a dus și la modificarea sferei relațiilor diplomatice. Declarația difuzată la ora 16.30, în 24 august, privind existența stării de război cu Germania, a formalizat și ruperea relațiilor diplomatice dintre România și cel de-al III-lea Reich. Practic, odată cu *23 August*, au încetat relațiile diplomatice și cu unele regimuri fasciste sau aliate Germaniei din Europa. Decizia formală a fost adoptată la ședința guvernului din 30 august 1944, după care s-a dat publicității următoarea declarație: „Noul guvern român nu recunoaște guvernele slovac, croat și italian fascist. Aceste guverne reprezintă state ce sînt crea-

(Continuare în p. 40)

---

[1] În raport se precizează că generalul A. Gerstenberg, în seara de 23 august, a obținut permisiunea de a părăsi Bucureștii, sub motiv că va ordona unităților germane care se îndreptau spre Capitală să se întoarcă din drum. *„De două ori — scrie René de Weck — își dă cuvîntul de onoare: nu numai că va ordona întoarcerea coloanelor germane din drum, dar va reveni la Palat să relateze despre misiunea sa ... Abia plecat din București, în legătură cu trupele Reichului, preia comanda și-i declară prizonieri pe însoțitorii lui români"*. (Vezi *Magazin istoric*, nr. 7-8/1969, pp. 29-30).

[2] Din 1942, mai întîi, secretar particular al regelui, apoi director al cancelariei și, ulterior, mareșal al Palatului.

[3] Suveranul britanic (1895-1952); a domnit între 1936-1952.

VIENA 1914-1916:

AGONIA UNUI IMPERIU (III)

IRINA MAVROCORDAT

În cei doi ani de neutralitate (1914-1916), cercurile politice din România desfăşoară o susţinută activitate pentru realizarea idealului unităţii naţionale. În paginile jurnalului său, din care continuăm să publicăm alte cîteva fragmente, Irina Mavrocordat notează o serie de fapte care atestă nerăbdarea cu care întregul nostru popor aştepta momentul intrării în acţiune pentru eliberarea teritoriilor româneşti subjugate de dubla monarhie austro-ungară. Un episod concludent pentru starea de spirit a românilor îl constituie demonstraţia spontană, prilejuită de deschiderea, în decembrie 1915, a lucrărilor Adunării Deputaţilor, cînd „timp de mai multe minute — cum consemnează autoarea jurnalului — s-a strigat: «Vrem Ardealul»", ovaţionîndu-se îndelung pentru eliberarea Transilvaniei.

Prin intermediul relatării învăţătorului Mihai Suru relese, de asemenea, nerăbdarea cu care românii transilvăneni aşteptau eliberarea de sub stăpînirea austro-ungară, nădăjduind în intrarea în acţiune a României. Aspiraţii naţionale fireşti, pe care, aşa cum reiese din cuprinsul aceleiaşi relatări, le aveau şi celelalte naţiuni oprimate din cuprinsul Austro-Ungariei.

În numeroase pagini ale jurnalului său, Irina Mavrocordat se referă la nemulţumirea populaţiei vieneze faţă de prelungirea războiului, cu tot cortegiul de suferinţe pe care îl aducea cu sine această crîncenă conflagraţie: „Ultima zi a anului acesta [1915] — scrie autoarea —, un an atît de plin de grele încercări, de amărăciuni şi întristare. Oare anul ce vine îi-va mai puţin teribil, iar bieţii noştri prieteni... vedea-vor licărind zorile victoriei?"

Să dăm cuvîntul autoarei, nu înainte de a preciza că întreruperile din text sînt marcate prin trei puncte, iar explicaţiile din paranteze drepte aparţin redacţiei.

18 august [1915]. Cvadrupla Înţelegere este foarte mulţumită de răspunsul Consiliului de Miniştri român în legătură cu libera trecere a muniţiilor prin teritoriul ţării. La cererea insistentă a Puterilor Centrale de a li se permite tranzitul, sub motiv că nu erau destinate Turciei, ci Bulgariei, stat neutru, s-a răspuns: „Germania şi Austria au reţinut mari cantităţi de arme şi muniţii comandate fabricilor lor şi plătite de România, sub pretextul că ele serveau la apărarea celor două imperii şi nu puteau fi livrate fără a le prejudicia apărarea. Atunci cum se explică faptul că ele au cu ce aproviziona Turcia şi chiar Bulgaria?"

19 august. Un ziarist german întors de la Bucureşti, şi-a deschis inima în cancelaria lui Carp. I-a istorisit că ceruse audienţă la Nicu Filipescu şi că fusese primit, dar că acesta, fidel sentimentelor sale, nu i-a ascuns aversiunea pe care i-o inspiră Germania, nici convingerea că va fi, în cele din urmă, învinsă. Acelaşi ziarist a vrut să fie primit şi de Take Ionescu, dar acesta l-a refuzat, făcîndu-i cunoscut că nu vrea să primească şi nici să aibă de-a face cu nici un reprezentant al celor mai cumpliţi barbari...

24 august. În discursul său Beth[mann] Hollweg [cancelar al Germaniei] pomeneşte pentru prima oară de o notă trimisă în ultimul moment la Viena cu recomandarea de a se face concesii şi de a se evita un război general. Acest document nu a fost citat niciodată pînă acum, dar dacă Berlinul era cu adevărat sincer, trimiţînd-o, atunci de ce, în timp ce Austria şi Rusia păreau dispuse să ajungă la o înţelegere, împăratul Wilhelm a făcut să eşueze totul declarînd război?... Apoi, ceea ce reiese din toate aceste documente, este că francezii mărturiseau deschis ideea lor de revanşă sau englezii îngrijorarea lor faţă de hegemonia germană, în timp ce forurile germane lucrau pe ascuns, fără răgaz şi pînă în cele mai mici detalii la pregătirea acestui război înspăimîntător pe care l-au dorit şi dezlănţuit...

28 august. Azi dimineaţă am mers în tramvai cu o familie din Triest, care şi ea spunea că s-a refugiat din cauza războiului. Erau nişte oameni foarte deprimaţi, deloc fericiţi la ideea de a fi salvaţi de sub jugul Habsburgilor... Cu totul alta este starea de spirit a românilor din Ungaria, atît de persecutaţi, atît de nefericiţi şi care abia aşteaptă să fie eliberaţi. Băncile de la Viena ar fi sigure că România va porni război împotriva imperiilor centrale şi chiar în cel mai scurt timp, peste 15 zile zice-se.

1 septembrie. Un om de afaceri care se deplasează deseori în România, tocmai s-a întors de acolo şi i-a spus soţului meu că faimosul ultimatum german ar fi fost dat României şi că termenul său ar expira astăzi. România ar fi acceptat toate condiţiile formulate de Germania. (Nu cred!) Dar, în fine, se spun atîtea şi surprizele sînt atît de frecvente în acest război!... Mîine, 400 de deputaţi croaţi şi maghiari, în frunte cu Tiszá şi cu banul Croaţiei, trebuie să se înfăţişeze dinaintea împăratului, la Schönbrunn, şi să-i prezinte omagiul lor. Viena exultă văzîndu-i pe trufaşii maghiari că binevoiesc să se deranjeze şi să vină în capitala monarhiei habsburgice, pentru a-şi omagia regele. Este unul din efectele acestui război, apropierea între naţionalităţi, a unora dintre ele[1]. Faimoasa uniune sacră [austro-ungară], sau mai bine zis blestemata uniune, pentru că este contrară voinţei lor şi datorată situaţiei critice a ceasului de faţă.

2 septembrie. Pe stradă fiind, am putut asista la defilarea celor 450 de magnaţi în drum spre Schönbrunn. În frunte se etala, triumfal, Tiszá, urmat de ceilalţi, în bogatele lor costume, puţin prea încărcate, pentru a fi exhibate în plină zi, la ceasurile 10. Ieri la recepţia dată în onoarea oaspeţilor maghiari şi croaţi, Tiszá a rostit un discurs din care răzbătea satisfacţia insolentă în legătură cu actualele succese ale trupelor austro-germane şi mîndria de a vedea triumfînd politica lui. Pe traseu, prea puţin entuziasm în rîndul privitorilor, cei mai mulţi părînd interesaţi cu precădere de costume şi nearătîndu-se prea convinşi. Mi-am putut face o idee despre ignoranţa în legătură cu importanţa manifestaţiei... De lămurit, nu m-am putut lămuri, dar am înţeles, totuşi, un lucru: că pentru această mulţime, neştiutoare şi indiferentă ca de obicei, o astfel de manifestaţie menită să demonstreze marea solidaritate şi înfrăţire a popoarelor din monarhie nu preţuia mai mult decît un spectacol de carnaval...

11 septembrie. Azi după-amiază a venit să ne vadă Dissescu[2] şi mi-a spus mai multe lucruri interesante. Mai întîi, este surprinzător să constaţi cît de impresionat pare de situaţie şi de concentrarea de trupe la frontiera noastră, menită, de altfel, tocmai să ne intimideze. Dar iată ce mi-a spus. Înainte de a pleca, fusese primit de regele Ferdinand şi cum, în cursul discuţiei, el i-a expus toate motivele pe care le avem de a merge alături de Antantă, regele i-a răspuns: „Dacă aşa vrea ţara, voi merge, însă ce-i aici — şi cu un gest şi-a arătat inima — asta mă priveşte!" sau „asta-i altceva!" — în fine, o formulare de genul acesta. Deci, dacă va merge, o va face contra voinţei sale.

13 septembrie. Circulă, în continuare, cu perseverenţă zvonul unui ultimatum pe care Germania l-ar adresa României, cerînd liberă trecere prin teritoriul ei pentru muniţiile destinate Turciei. În caz de refuz, armatele numeroase concentrate la frontiera României ar ataca ţara noastră şi ar pustii-o, aşa cum au procedat cu Belgia. Opinia mea este că acest ultimatum nu va fi înaintat şi că, dată fiind intenţia de a invada Serbia şi de a se practica prin forţă o trecere pe lîngă frontiera bulgară, pentru ca, traversînd această ţară complice, să se poată veni în ajutor Turciei, era de temut un atac pe la

---

[1] Aluzie la relele relaţii dintre cele două naţiuni — austriacă şi ungară — ce constituie principalele protagoniste ale dualismului, punctat de grave şi permanente disensiuni.

[2] Constantin Dissescu (1854-1932), jurist şi om politic român, ministru de justiţie (1899) şi al instrucţiunii publice (1906-1912), autor al primului curs românesc de drept constituţional.

spate din partea României, chestiune arzătoare care trebuia clarificată, cu complicitatea germanofililor de la noi. Așa se explică atitudinea gazetelor marghilomaniste de la noi, care somează guvernul Brătianu să-și definească poziția în acest conflict și declarațiile lor că guvernul actual nu are dreptul să se pronunțe în favoarea uneia sau alteia dintre grupările de puteri, fără a consulta întreaga țară etc. etc.

Răspunsul guvernului este tipic: nu și-a schimbat hotărîrea adoptată la începutul războiului în cadrul Consiliului de Coroană prezidat de regele Carol și nu este angajat față de nici una din puteri...

21 septembrie. Müntz ne-a telefonat că Bulgaria a decretat mobilizarea generală. Ne vom lămuri, probabil, curînd asupra adevăratelor ei intenții și asupra modului viclean în care le va pune în aplicare. Ce vor face Grecia și România? Mi-e teamă ca aceasta să nu declanșeze evenimentele așteptate de atîta vreme, cu atît mai mult că austro-germanii au strîns trupe numeroase la frontiera noastră din dorința de a ne intimida și că aici se afirmă mereu că atacul asupra Serbiei este iminent. *Blatt*-urile [Gazetele] anunță chiar că bombardarea Belgradului cu tunurile mari de calibrul 32 [320 mm] ar fi și început și că ar da rezultate strălucite.

Cretzianu, trecînd pe aici în drum spre postul său, i-a spus lui Roger că regele nostru este pentru neutralitatea definitivă și că l-a autorizat să o spună regelui Spaniei. Dar, pe de altă parte, tot regele Ferdinand, atunci cînd Nicu Filipescu sau alt interventionist îndîrjit insistă pe lîngă M.S. susținînd că clipa cea mare a venit și că ar fi o crimă să nu profităm, răspunde: „Ca german, îmi repugnă să intru în acțiune și să atac țara mea de baștină, dar dacă România o cere cu insistență, voi porni. Aveți numai grijă să vă alegeți bine momentul, fiindcă nu vreau să mă fac odios aici pentru că am consimțit să merg la o catastrofă, nici ridicol în fața adversarilor pentru că am eșuat".

Toate informațiile despre o remaniere a cabinetului și o disidență liberală emană de la Berlin. Îmi închipuiam eu...

24 septembrie. Ziarele se arată mereu preocupate de atitudinea viitoare a României, dar se pretind sigure de sprijinul Bulgariei, care va ataca Serbia și va ocupa Macedonia, iar Puterile Centrale vor trece prin Serbia pentru a ajunge la Istanbul și a-i întîlni pe turci.

notat pe foi separate ce am putut afla. La întoarcere, am putut constata că frontiera noastră nu mai era invadată de trupe austro-germane, că frunzele veștede ascundeau tranșeele și că întreaga activitate de război este orientată spre nefericita Serbie, pe care Aliații nu par destul de grăbiți s-o ajute. Abia coborîsem din vagon, că m-au și întîmpinat strigătele vînzătorilor de ziare

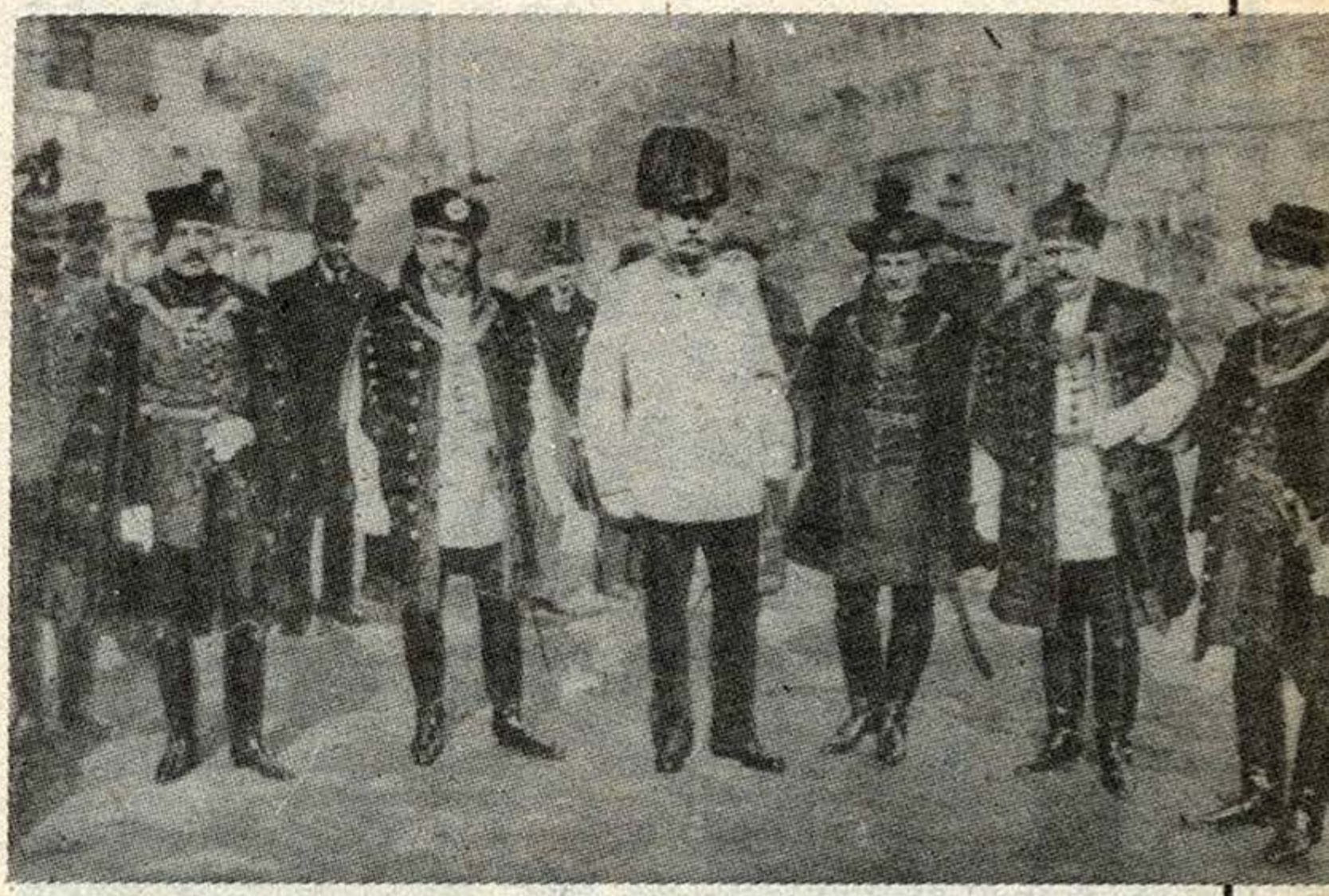

În septembrie 1915, o delegație în frunte cu primarul Budapestei se prezenta la Schönbrunn pentru a-și exprima aderiunea și devotamentul față de politica lui Franz Joseph. „O astfel de manifestație — noteaza Irina Mavrocordat — menită să demonstreze marea solidaritate și înfrățire a popoarelor din monarhie nu prețuia mai mult decît un spectacol de carnaval"

În p. 21: *Viena în anii primului război mondial*

De altfel, Bulgaria se bucură de toată atenția: au și fost puse în circulație ilustrate cu portretul regelui Ferdinand[1], frapant prin proeminenta sa podoabă facială, iar magazinele de muzică expun în vitrinele lor imnul bulgar, fără îndoială pentru a putea fi executat cu cel turc și cu imnurile imperiilor centrale la manifestațiile publice care vor avea loc în cinstea alia ței acestor state...

20 octombrie. Revenită ieri din România, după o absență de nouăsprezece zile, mi-am

vestind [der] *Grosse Sieg* [mare victorie] la Belgrad pentru austro-boși și bulgari. Mă întreb cînd au putut să ia lucrurile o întorsătură atît de proastă, pentru că, la plecare, sîrbii păreau într-o situație mai bună. Sînt anunțate crize ministeriale în Franța, Italia și Anglia. Vor fi avînd zvonurile acestea vreun temei?... Sau sînt baloane de încercare pentru a mai ridica moralul destul de coborît al publicului vienez, exasperat de durata acestui război, de scumpetea din zi în zi tot mai mare și de lipsa unor materii prime...

N-am lipsit decît vreo 18 zile, dar găsesc starea de spirit a vienezilor foarte schimbată:

[1] Ferdinand I de Coburg, rege al Bulgariei (1908-1918), după primul război mondial a abdicat în favoarea fiului său Boris și a părăsit țara.

toți par absolut sătui de războiul acesta și de sacrificiile uriașe pe care le impune. Nimeni nu mai îndrăznește să sărbătorească succesele și, cînd a căzut Belgradul, nu s-a mai pavoazat. Aguerra, ministrul Spaniei în Danemarca, a fost frapat de schimbarea care s-a produs și la Berlin după trei luni de cînd trecuse prin capitala Germaniei, unde se celebrau victoriile asupra rușilor, ataşatul nostru militar afirmă că sîntem în ajunul adoptării unei decizii și că regina, care-l chemase la ea, i-ar fi declarat că, la momentul oportun, regele va semna decretul de mobilizare. De altfel, Stîrcea nu i-a ascuns că, în caz contrar, dinastia risca să devină impopulară. Dar dacă regele semnează și se arată român mai mult decît german, va fi un delir.

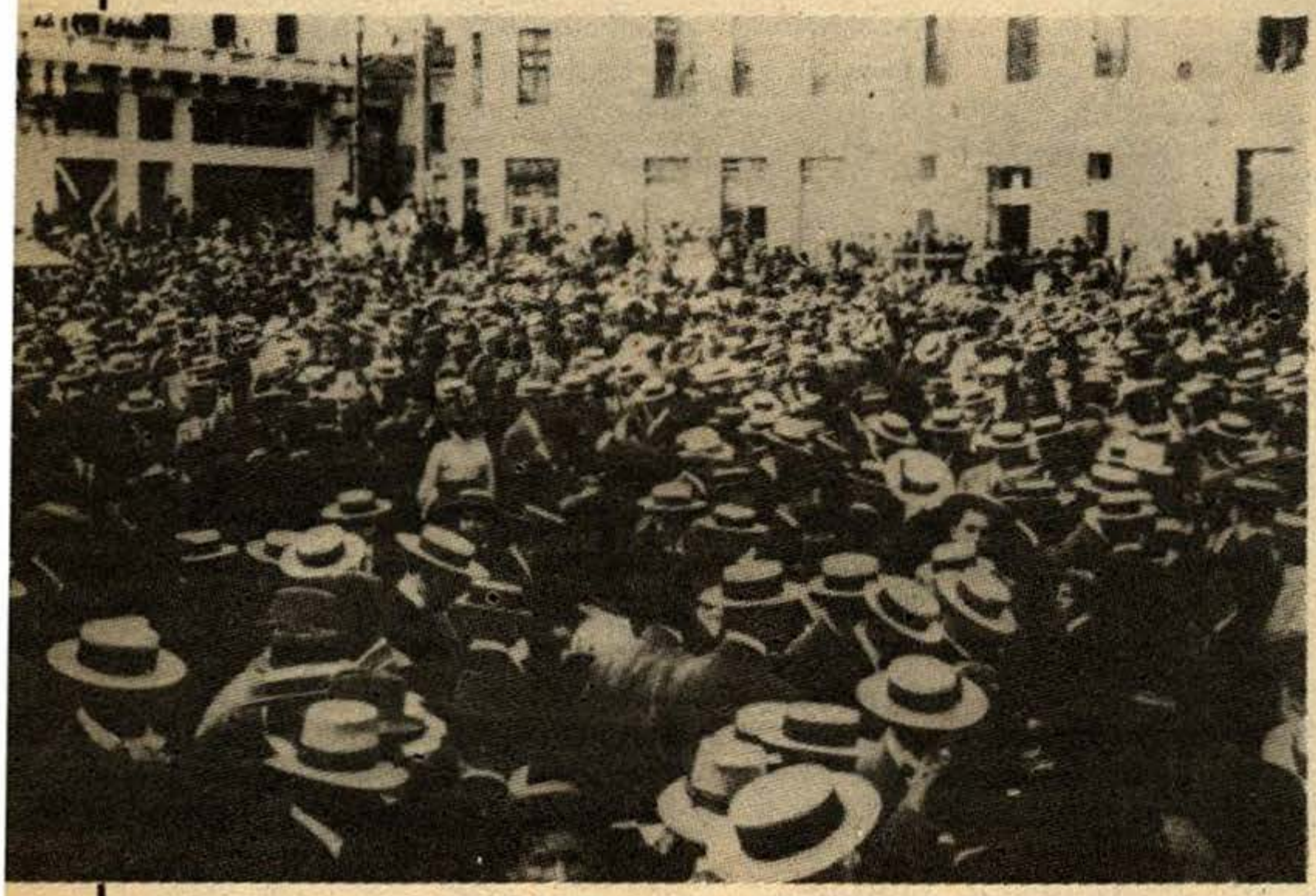

București, august 1916: amplă manifestație a românilor pentru intrarea în acțiune, în scopul desăvîrșirii unității naționale

care se țineau lanț, unde viața părea veselă și sclipitoare și nu lipsea nimic, găseai orice la prețuri abia cu puțin mai mari decît în timp de pace. Acum, totul s-a scumpit enorm, cu 60%, trăsurile sînt greu de găsit, automobilele deloc, viața veselă s-a dus, cafenelele închid la ora 11, femeile [de moravuri] ușoare lucrează în fabrici de muniții și toată lumea este posomorîtă și plictisită...

Stîrcea, întors din România, spune că Nicu [Filipescu] ar fi vrut să-i smulgă lui Brătianu promisiunea că va trimite 200 000 de oameni pe frontul bulgar, dar că ar fi fost calmat, replicîndu-i-se că nu puteam acționa decît pe un singur front, cel austro-ungar, unde avem nevoie de cel puțin 500 000. Pe de altă parte,

26 octombrie. Ceea ce mă frapează cel mai mult, după zilele petrecute în România, unde... fiecare are o părere proprie despre evenimente, părere care, chiar dacă nu totdeauna justă, are ceva personal, original, este că aici [la Viena] toată lumea repetă ce-a citit în gazeta preferată, și cum de obicei gazeta nu strălucește nici ea prin genialitate, asta devine de-a dreptul plicticos...

4 noiembrie. Ieri a fost adus la spitalul nostru un ofițer român, rănit la Dobardo și care, în viața civilă, este profesor la o școală românească din Orșova, deci la o frontieră. Discuția pe care am avut-o m-a tulburat și interesat deopotrivă, căci, fără să știe despre mine altceva decît că sînt o soră de caritate din regatul român, care-i îngrijește și consolează pe românii de aici, mi-a deschis inima lui covîrșită de amărăciune și scîrbă, destăinuindu-mi persecuțiile și nedreptățile cu care îi copleșesc ungurii, în pofida bravurii și eroismului trupelor de naționalitate română. Mi-a mai spus că în ajun trecuse pe lîngă patul său un preot ceh și, auzind de ce naționalitate era, i-a strîns mîna cu multă efuziune și compasiune, și i-a șoptit, într-o germană stricată: „Ești la fel ca noi, biete prietene. Noi sîntem frați cu rușii, dumneata ești frate cu italienii, dar tocmai contra lor te-au pus să lupți! Ai grijă, însă, să nu ne dăm de gol..." Oare nu e caracteristic pentru starea sufletească a acestor nefericiți ce-și dau viața pentru o cauză care nu este a lor?...

Mi-a spus, de asemenea, că își pusese atîtea speranțe în intrarea în acțiune a României, ca să poată fi în sfîrșit eliberați, el și frații lui. Mai speră și acum, pentru la primăvară! Și merită să vezi cum se lumina atunci la față, bietul de el! Este un tînăr foarte inteligent, care nu repetă cîtuși de puțin ceea ce citește în gazetele de aici, mari meștere în măsluiri, are opinii corecte și este convins că războiul acesta, în ciuda aparențelor și a succeselor prezente ale austro-germanilor, se va sfîrși prin prăbușirea [imperiilor] lor, fiindcă nu este admisibil ca un singur popor să devină stăpînul lumii întregi. Iată și cum îl cheamă: Mihai Suru — nume pe care poate n-ar trebui să-l dau în vileag ca să nu-l trădez dacă întîmplător aceste rînduri mi-ar fi sustrase.

Tot de la bravul tînăr aflu că italienii, cînd descopereau că în fața lor au regimente de români, le menajau foarte mult, din care cauză nu o dată s-a întîmplat ca soldați din asemenea unități să treacă la italieni, zicîndu-le: „Venim la voi, pentru că ne sînteți frați".

6 noiembrie. Din Ardeal a venit la spitalul meu un al doilea țăran pe nume Suciu Vasilică. Ciudățenia este că cei doi soldați provin din orașe diferite, nu sînt rude și au

eşuat în acelaşi spital, în acelaşi timp şi la acelaşi etaj...

20 noiembrie. Tiszá se află din nou la Viena, semn sigur că se teme de ceva din partea noastră. Iar e plină Viena de ofiţeri germani, dovadă că se face o schimbare de trupe de front. Dar nu ştiu spre care vor fi îndreptate.

Am întîlnit-o pe prietena mea, Brandes, care mi-a spus că împăratul Germaniei a fost acum cîteva zile aici, aşa cum auzisem, pentru a-l decide pe Franz Joseph să facă Italiei concesii şi să încheie pace separată cu ea. Dar nu l-a putut convinge...

24 noiembrie. Se pare că în România sînt 30 000 de refugiaţi sîrbi, cărora li s-a venit în ajutor organizîndu-se o reprezentaţie teatrală cu un beneficiu de 33 000 de franci...

26 noiembrie. Gazetele lui Take Ionescu, precum şi altele favorabile Antantei, nu mai pot să ne parvină, fiind confiscate, dar citesc în *L'Indépendance [roumaine]* care reproduce, în extras, o amintire a lui Take Ionescu de la Constantinopol, unde l-a întîlnit pe marchizul Pallavicini, ambasadorul Austriei, în noiembrie 1913, cînd omul politic român se întorcea dintr-un voiaj în Grecia. Se pare că Pallavicini dorise să aibă o convorbire între patru ochi cu Take Ionescu. Era în timpul unei recepţii la Legaţia României. În cursul acestei întrevederi confidenţiale, Pallavicini i-a declarat lui Take Ionescu, că era în interesul nostru să ne îmbunătăţim relaţiile cu bulgarii; la care Ionescu a răspuns că nu ar dori altceva decît să contribuie la realizarea unui astfel de acord, dar că, întrucît bulgarii sînt veşnic nemulţumiţi şi nu-s satisfăcuţi de soarta lor, ar fi greu dacă nu imposibil de transpus în viaţă, dacă nu ar fi îndreptat şi împotriva altcuiva. O înţelegere cu Bulgaria — bine, fie; dar orientată împotriva cui? Contra Serbiei, firește — a replicat ambasadorul Austriei. Şi cînd te gîndeşti, conchide Take Ionescu, că nu eram decît în noiembrie 1913...

29 noiembrie. Ataşatul nostru comercial, Candiani, care este un tînăr inteligent şi descurcăreţ, capabil să observe şi să se informeze, mi-a mărturisit ca frapat este de lipsa de camaraderie dintre ofiţerii germani şi cei austrieci. Se ignorează pur şi simplu în restaurante, pe stradă, şi nici măcar nu se salută. De altfel, austriecii nu se jenează să afirme că războiul le-a fost impus de Germania, cu scopul de a-şi realiza propriile ambiţii şi proiecte...

30 noiembrie. Primirea făcută împăratului Germaniei [la Viena][1] a fost mai curînd rece şi în afara articolelor de ziar confecţionate la comandă, nu s-a observat nici un entuziasm la public...

Comentariile pline de elogii publicate de presă în legătură cu vizita, reiau încă o dată minciuna sfruntată că cei doi împăraţi sînt şi au fost totdeauna paşnici şi că numai şovinismul francez, imperialismul englez, slavismul rus şi egoismul britanic ar fi cauza acestui război... Se şuşoteşte însă că Wilhelm ar fi făcut acest voiaj pentru a-l decide pe împăratul Franz Joseph să facă sacrificii României etc. etc. Nimeni alţii decît iniţiaţii nu pot fi la curent cu adevăratul scop al acestei întrevederi.

3 decembrie. Stîrcea se întoarce de la Bucureşti şi spune că decizia de a ne alătura Antantei este cum nu se poate mai fermă, dar că aceasta nu se va realiza decît la primăvară, dat fiind că muniţiile noastre încă nu ne-au parvenit toate şi că şi ruşilor le mai lipsesc deocamdată, ceea ce întîrzie intrarea lor în Bulgaria. Nici vorbă să fi fost trimis vreun ultimatum sau mai bine zis o notă de refuz pentru trecerea trupelor ruseşti, cu ameninţarea că ne vom opune pe calea armelor.

Se pare că manifestaţiile furtunoase din Parlament, care s-au produs în momentul cînd regele a început să citească discursul tronului au produs o puternică impresie asupra diplomaţilor germani şi austro-ungari. Bussche s-a înverzit, colegul său a îngălbenit şi, căutîndu-şi nervoşi automobilul legaţiei, unul din ei şi-a scăpat pe jos bicornul de pe cap... Timp de mai multe minute s-a strigat „Vrem Ardealul!"... tumult, ovaţii...

5 decembrie. Se pare că la Bucureşti, pentru ceremonia deschiderii Corpurilor legiuitoare au fost puse la dispoziţia corpului diplomatic două tribune, pentru ca reprezentanţii celor două grupări de puteri aflate în război să poată asista separat unii de alţii.

8 decembrie. Contele Tiszá a cerut pentru lucrări interesînd dubla monarhie un credit de mai multe milioane, care a fost refuzat din cauza stării finanţelor. A insistat, cerîndu-le în 1917. I s-a răspuns că nu se ştie dacă războiul se va termina pînă atunci. La care el a declarat: trebuie să se sfîrşească, pentru că nu mai putem rezista atîta timp, deoarece lipsă de oameni, muniţii şi bani...

Mi se relatează, în altă ordine de idei, în ce hal exploatează marii latifundiari mizeria ţăranilor din Ungaria. Vitele acelor nefericiţi sînt trimise la tăiere pentru preţuri de nimica, fiindcă nu e cu ce le hrăni, iar magnaţii pun mîna pe ele ca să le revîndă la preţuri exorbitante.

15 decembrie. Chestiunea cea mai importantă a zilei este nota americană trimisă Austriei în legătură cu torpilarea [navei] „Ancona". Notă cu atît mai rigidă, fiindcă America vrea să se răzbune pe Austria pentru intrigile şi tulburările puse la cale de Germania pe teritoriul ei. Se cere pedepsirea căpitanului submarinului care, sub pavilionul austriac, a torpilat un vas plin cu emigranţi [italieni] care se îndrepta spre America şi nu spre o ţară beligerantă ca să o aprovizioneze. Nota a fost găsită insolentă la Ball Platz şi în cercurile vieneze şi răspunsul este că, scufundînd acest vas, căpitanul nu depăşise instrucţiunile primite, aşa cum dădea a înţelege nota americană şi acordase pasagerilor suficient timp ca să se salveze...

31 decembrie. Ultima zi a anului acesta, [1915], un an atît de plin de grele încercări, de amărăciuni şi întristare. Oare anul ce vine fi-va mai puţin teribil, iar bieţii noştri prieteni, atît de martirizaţi,

[1] Wilhelm II a vizitat — 29 noiembrie — Austro-Ungaria, purtînd discuţii cu Franz Joseph.

(Continuare în p. 61)

Întîia mare carte a culturii româneşti

ÎNVĂŢĂTURILE
LUI NEAGOE BASARAB

C. ARGATU

Nu ni se pare lipsit de semnificaţie faptul că cei dintîi cărturari români care îşi dau seama de valoarea excepţională a operei scrise lăsate de Neagoe Basarab, ca şi de marea personalitate a autorului ei, sînt, în ordine cronologică, Nicolae Bălcescu, B.P. Hasdeu, N. Iorga. Adică trei oameni atinşi, ei înşişi, de aripa geniului.

Nicolae Bălcescu la cunoştinţă de textul Învăţăturilor în anul 1844, folosind un manuscris din biblioteca Colegiului Sf. Sava, din care extrage o serie de informaţii pentru lucrarea sa Puterea armată şi arta militară de la întemeierea principatului Valahiei şi pînă acum. **În 1865, în revista** Arhiva istorică a României, **B.P. Hasdeu editează trei capitole din** Învăţături, **un al patrulea publicîndu-l în** Buletinul instrucţiunii publice **pe anii 1865-1866. Cu acest prilej numeşte Hasdeu** Învăţăturile **„falnic monument de literatură, politică, filosofie şi elocuenţă la strămoşii noştri..." şi îl consideră pe Neagoe un „Marc-Aureliu al Ţării Româneşti, principe artist şi filosof". În fine, în anul 1910, N. Iorga dă o nouă ediţie din** Învăţături, **retipărind textul imprimat în 1843 sub egida Colegiului Sf. Sava. Încă din 1904, Iorga scrisese pagini memorabile — şi va mai scrie altele ulterior — despre această carte, de a cărei paternitate nu se va îndoi niciodată. Azi ştim cu certitudine că dreptatea a fost de partea sa.**

De altfel, polemicile şi controversele care au durat vreme de mai multe decenii, referitoare la paternitatea Învăţăturilor[1] nu au făcut pînă la urmă decît să confirme intuiţiile şi judecăţile de valoare ale acestor trei spirite înalte din cultura noastră. Nu credem că putem spune astăzi mai mult despre Neagoe — şi nici mai frumos — decît a spus Hasdeu în 1865, dar putem desigur să-l înţelegem mai bine şi mai limpede pe voievodul-autor dacă plecăm dinspre contextul propriei sale biografii şi al epocii în care a trăit, către operă. Procedînd astfel putem distinge şi profilul unui om care s-a împlinit armonios atît în planul existenţei individuale cît şi în acela al destinului naţional pe care l-a întrupat vreme de aproape un deceniu (ianuarie 1512-8 septembrie 1521), cît a domnit. După cum mai putem distinge în faptele, în soluţiile sale şi în politica sa trăsături proprii sufletului românesc şi filozofiei colective a poporului nostru.

Născut în anul 1481 sau 1482, Neagoe se va declara descendentul lui Basarab cel Tînăr (Ţepeluş)[2], care, cu o scurtă intermitenţă, a domnit între 1477-1482, fiind fiu al lui Basarab II (1442-1443). Neagoe aparţinea puternicei familii a boierilor Craioveşti[3] care stăpînea *de facto* pămîntul de peste Olt şi pe care o caracterizau atitudini magnificiente, „domneşti", cum ar fi ctitorirea Bistriţei (1485) sau ajutorarea aşezămintelor athonite: un hrisov de danie din 1501 către mănăstirea *Sf. Pavel* din Athos enumeră, printre fraţii Craioveşti, şi pe nepotul lor, Neagoe.

Anii tinereţii viitorului domn coincid cu acea epocă din istoria Ţării Româneşti din a cărei politică Neagoe se va inspira şi pe care o va continua creator atunci cînd va cîrmui ţara. Răstimpul amintit cuprinde domnia lui Vlad Călugărul (1482-1495) şi pe aceea a lui Radu cel Mare (1495-1508). Acesta din urmă călătorise în tinereţe în Apus, era un voievod care iubea faptele de cultură şi avea vocaţie ctitoricească. Sub Radu cel Mare, Neagoe va deţine mai întîi dregătoria de *postelnic* iar apoi pe aceea de *mare postelnic* (păstrată pînă în 1509, sub Mihnea vodă cel Rău). De numele lui Radu cel Mare se leagă, pe lîngă începuturile tiparului românesc (*Liturghierul*, editat de Macarie în 1508) şi iniţiativa de a acorda sprijin şi adăpost fostului patriarh ecumenic Nifon II. Începe de pe acum să se prefigureze rolul pe care ţările române îl vor juca cu strălucire timp de mai multe secole, de proteguitoare ale creştinătăţii sud-est europene. şi ale celei din Orient. Neagoe însuşi va primi epitetul de „ctitor a toată Sfetagora [Athos]". Este vorba de acel uimitor de viguros proces istoric atestînd robusteţea spiritualităţii şi politicii româneşti, pe care N. Iorga l-a caracterizat în formula „Bizanţ după Bizanţ".

În vremea în care se află în Ţara Românească (1503-1505). Nifon devine dascălul lui Neagoe şi chiar un mai vîrstnic prieten al său, după cum povesteşte Gavriil Protul, biograful înaltului ierarh. E uşor de imaginat, deci, calitatea culturii teologice, poate şi filosofice, pe care o va fi dobîndit astfel Neagoe. Apoi, anii de pribegie (1509-1511) petrecuţi la Constantinopol de tînărul principe, au fost probabil şi un prilej de meditaţie asupra măreţiei spirituale şi materiale a fostului imperiu: însuşire de care nu vor rămîne străine

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 10/1972; 10/1971; 4/1978.

multe din faptele şi atitudinile sale ulterioare.

În ianuarie 1512, cînd se urcă pe tronul Ţării Româneşti, Neagoe Basarab nu are mai mult de 30 ani. Va cîrmui însă cu maturitate şi înţelepciune, instaurînd un deceniu de pace şi armonie constructivă şi, cu excepţiile unor încercări de imixtiune în treburile interne pe care le va reprima fără nici o ezitare, va exista un deplin acord între doctrina sa — am putea-o numi chiar *cultură politică* — şi modul său de guvernare. Este un aspect foarte important, nu numai ca argument evident în favoarea paternităţii *Învăţăturilor*, dar şi ca dovadă a faptului că gîndirea lui Neagoe Basarab izvora *o ganic* din adîncurile experienţei politice şi a minţii autorului ei şi nu era o culegere de norme abstracte.

Sursele principale ale filosofiei şi gîndirii politice neagoene sînt, firește (nici nu se putea altfel în epoca respectivă), religioase. Acestea însă se întrepătrund şi sînt trecute prin filtrul firii şi al înţelepciunii româneşti de voievodul cărturar. La loc de frunte între ele se află atitudinea de echilibru, proprie mentalităţii româneşti din toate timpurile. Aceasta desfide orice exces, după cum desfide şi soluţiile eroismului spectacular — şi adesea atît de ineficient — de tip „cruciat", frecvent vehiculat în Apusul Europei. Astfel — potrivit gîndirii lui Neagoe — un conflict armat nu trebuie acceptat decît după ce au fost epuizate toate mijloacele care puteau duce la evitarea sau la aplanarea lui. Se poate uşor observa similitudinea între atitudinea adoptată de Mircea în faţa lui Baiazid, în celebrul pasaj eminescian din *Scrisoarea III*, şi sfaturile pe care le dă Neagoe în rîndurile următoare: „Iată dar, a venit împotriva noastră duşmanul nostru, noi faţă de dînşii nu sîntem vinovaţi cu nimic, ci cîte cuvinte dulci au fost, i-am îndulcit cu ele şi dacă a fost vorba de avere, noi le-am dat şi dacă a fost vorba de smerenie, noi ne-am smerit...". În consecinţă, dacă nu a mai rămas decît alternativa luptei, voievodul o recomandă fără ezitare: „Iar tu, cu trupul tău şi cu oamenii tăi, să porneşti drept, faţă la faţă, fără nici o teamă împotriva duşmanilor tăi, oricît de mulţi ar fi. Şi să nu te temi de fel de dînşii, chiar dacă sînt mulţi, pentru că oşteanul viteaz nu se înspăimîntă de mulţimea oamenilor, precum un singur leu risipeşte o mulţime de cerbi...".

Preceptele lui Neagoe privind primirea solilor, atitudinea principială de pace şi bună învoire, sau aceea privind acordarea dregătoriilor — nu după obîrşie, ci după destoinicie — sînt părţi dintr-un veritabil tratat de guvernare care conţine, am spune-o în termenii de azi, capitole de politică internă şi externă. După cum, în aceleaşi *Învăţături* există şi un tratat de dogmatică, respectiv unul de morală ortodoxă.

Textul *Învăţăturilor* este însă un întreg constituit organic, străbătut de un ton propriu şi de o fluenţă fermecătoare pe care am numi-o, după o fericită expresie, *lirism voievodal*. O adîncime meditativă impregnată de linişte şi reculegere care ne duce cu gîndul atît la odihna spirituală a minţii şi a inimii, cît şi la lirismul poeziei noastre populare. Din contopirea lor decurge acea gingăşie existenţială, mărturisind o adîncă dragoste pentru om şi pe care ar putea-o simboliza această observaţie: „Inima omului iaste ca sticla, deci, sticla, dacă se sparge, cu ce o vei mai cîrpi?"...

Iată de ce ne vine greu să vedem în Neagoe un umanist „de Renaştere". Umanismul unui Lorenzo de Medici are o notă declarată de egoism hedonist şi un îndemn spre „trăirea clipei", în vreme ce umanismul lui Neagoe este înainte de toate o expresie a *omeniei* caracterizate prin cuviinţă şi măsură; trăsături proprii poporului nostru deprins de veacuri cu exigenţele etice şi morale ale Răsăritului. Din aceleaşi surse provine şi unda de lirism pur, bogat în curăţie şi candoare; altă „constantă" pe care o regăsim ca atare atît la Neagoe cît şi la Eminescu sau la Pârvan.

Arătam, la început, că cei dintîi cărturari care îl descoperă pe Neagoe în toată amploarea personalităţii sale sînt trei oameni de geniu. De fapt, de la Bălcescu şi pînă azi, fiecare generaţie din cultura noastră l-a descoperit la rîndul său pe Neagoe ca pe un simbol peren al creaţiei, al vocaţiei ctitoriceşti a poporului nostru. *Învăţăturile* sînt într-adevăr „întîia mare carte a culturii româneşti". Nu credem că mai este nevoie să reamintim cîţi filozofi, scriitori, artişti s-au apropiat în ultimele decenii — prin inspirate contribuţii — de opera politică şi de figura istorică a lui Neagoe Basarab. Toate acestea mărturisesc felul în care este pururi prezent în conştiinţa istorică şi în cultura românească voievodul-ctitor de la Curtea de Argeş. ■

Capodoperă a literaturii, gîndirii filozofice şi politice româneşti, Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie au cunoscut o mare răspîndire în întreg spaţiul românesc, cum o arată numeroasele copii manuscrise identificate pe tot cuprinsul ţării. În imagine: miniatură din copia făcută în anul 1781 de Sava Popovici din Râşinari, Sibiu — singurul manuscris cu miniaturi al acestei valoroase lucrări (Biblioteca Academiei R.S. România)

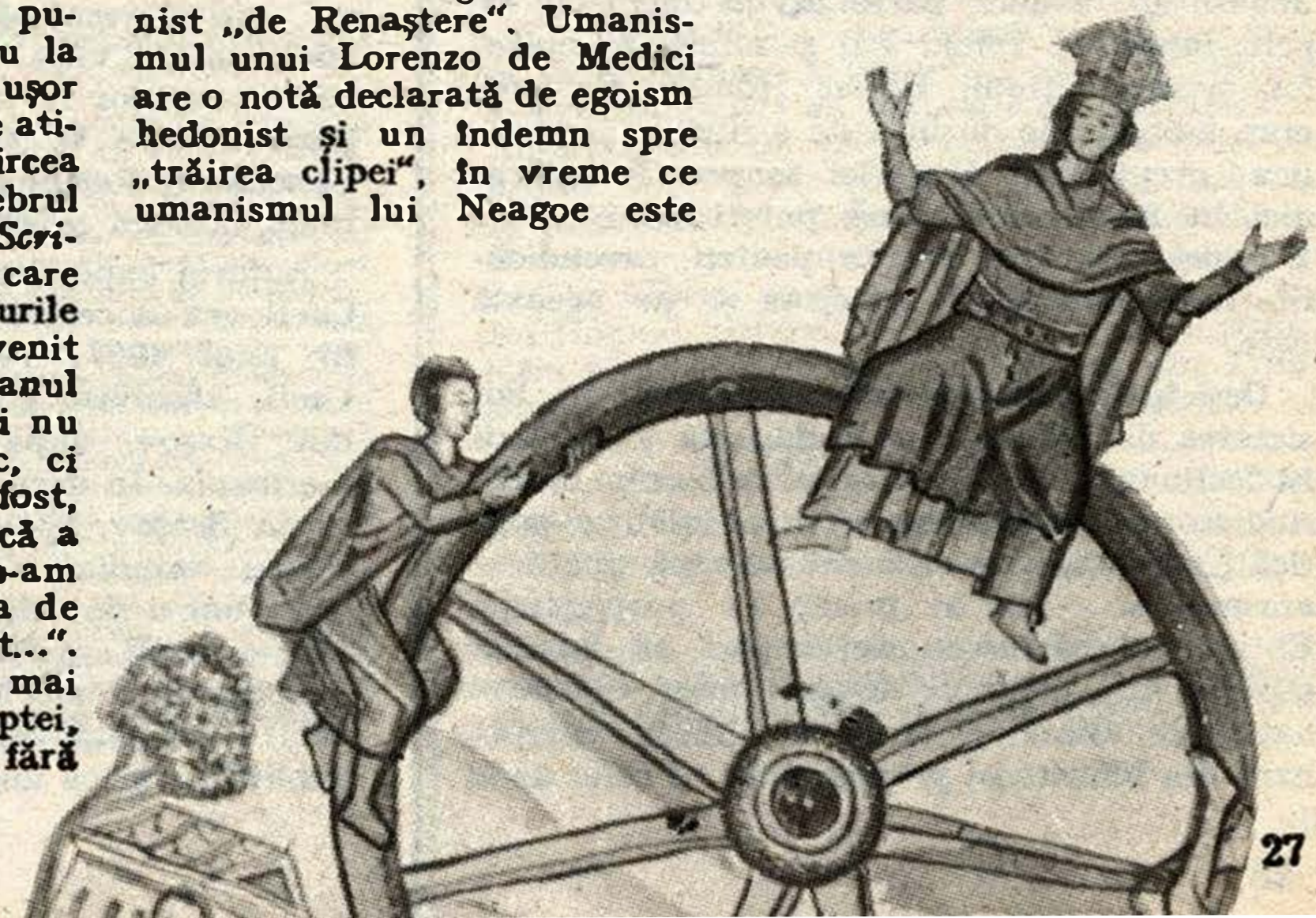

1940: literatura istorică revizionistă horthystă văzută de un istoric german

„ACEŞTI DOMNI SÎNT PUŞI PE ŞARLATANIE...“

Dr. IOAN CHIPER

În cursul unei călătorii de studii efectuate în R.F. Germania, am avut ocazia să întreprind cercetări în diferite biblioteci şi arhive, între care şi Arhiva federală din Koblenz. Dintre numeroasele documente referitoare la istoria românilor depistate atunci în această arhivă mi-a reţinut atenţia, între altele, o expertiză germană cu privire la lucrarea *Siebenbürgen* (Transilvania), apărută la începutul lunii august 1940, concomitent cu versiunea italiană, în editura ungară Atheneum şi difuzată cercurilor politice oficiale din cele două state fasciste.

Este vorba, deci, despre o lucrare apărută în toiul deşănţatei campanii revizioniste ungare şi la elaborarea căreia au luat parte cei mai de seamă reprezentanţi ai istoriografiei ungare de atunci, patronaţi în opera lor de prim-ministrul Teleki Pál şi ministrul cultelor şi instrucţiunii Bálint Hóman. Cu toţii erau animaţi de dorinţa de a ilustra şi justifica „drepturile“ Ungariei asupra Transilvaniei în faţa celor două puteri fasciste ale Europei, al căror sprijin pentru revendicările lor teritoriale îl solicitau şi pe această cale.

Deşi în *Cuvîntul înainte* — semnat de Societatea de istorie din Budapesta — autorii îşi declinau — ca şi în cazul altor lucrări urmărind scopuri revizioniste — orice intenţie politică („savanţii care au creat această operă — afirmau ei — nu se pricep la propagandă. Ei nu vor să înfrumuseţeze ori să falsifice faptele nici chiar de dragul unor obiective naţionale aflate la ordinea zilei“!), funcţionarii din Ministerul propagandei al celui de-al III-lea Reich — ei înşişi specialişti în tehnica disimulării şi inducerii în eroare — nu s-au lăsat „convinşi“ de această declaraţie colectivă de corectitudine şi au hotărît efectuarea unei expertize ştiinţifice asupra conţinutului lucrării.

Este neîndoielnic faptul că nu dorinţa de a-şi forma o părere obiectivă privind „drepturile“ Ungariei asupra Transilvaniei a stat la baza acestei hotărîri; la Berlin se ştiau exact situaţia etnografică din Transilvania şi netemeinicia revendicărilor horthyste. Dictatul fascist de la Viena din 30 august 1940 nu a fost, deci, nici măcar parţial, rodul necunoaşterii realităţilor istorice de către cei doi „arbitri“, ci tocmai nesocotirea brutală şi gravă a acestor realităţi, o „soluţie“ fascistă pentru promovarea obiectivelor Axei, în general, ale Germaniei în special, în condiţiile specifice din vara anului 1940 prin satisfacerea intereselor revizioniste ungare. Expertiza întocmită de W. Czell, devenită cunoscută şi Cancelariei Reichului, evidenţiază, o dată mai mult, această concluzie.

Autorul expertizei, Wilhelm Franz Richard Czell, era un cercetător tînăr, născut la Braşov în anul 1907. Fiul fabricantului Wilhelm Czell, absolvise cursurile Liceului Honterus din Braşov, după care studiase istoria în Germania. În deceniul patru activase ca istoric la Braşov, apoi, în anii celui de-al doilea război mondial, s-a reîntors în Germania. Aşa cum o dovedeşte analiza pe care a efectuat-o, Czell era deci un competent şi obiectiv cunoscător al istoriei Transilvaniei, fapt explicabil şi datorită contactului său nemijlocit cu realităţile şi cu unele desfăşurări istorice din

această zonă. Una din rudele sale, Lutz Korodi[1], se numărase printre principalii lideri ai sașilor în lupta împotriva politicii de maghiarizare forțată promovată de cercurile conducătoare din Budapesta, în anii dualismului austro-ungar.

Textul expertizei întocmit. de W. Czell (Fondul R 34 II/1487, filele 167-179) a îngăduit să se afle ideile exprimate de el în legătură cu conținutul cărții primite spre analiză. Studiind lucrarea pe capitole, autorul și-a expus cu fermitate opiniile, manifestîndu-și adesea uimirea și indignarea în fața variatelor modalități prin care personalități puternic implicate în viața politică și științifică a Ungariei anului 1940 se străduiseră să contureze o imagine atît de falsă realităților istorice și situației contemporane ale Transilvaniei. Constatările și aprecierile sale sînt cu atît mai semnificative cu cît ele au fost formulate la solicitarea unor cercuri politice profund ostile României, din expertiza lui W. Czell decurgînd concluzia că lucrarea editată de istoricii unguri nu era altceva decît un produs tipic al literaturii șoviniste-revizioniste, cuprinzînd grave încălcări și mistificări ale adevărului istoric. Cunoscînd aceste aprecieri și constatări, ca și cuprinsul lucrării la care ele se referă, nu poți să nu observi similitudinea multora din ideile și tezele cuprinse în cartea editată în 1940 și în recenta *Istorie a Transilvaniei*, tipărită la sfîrșitul anului trecut la Budapesta.

Dar pentru ca cititorii să observe direct concluziile care se impun, să dăm cuvîntul lui W. Czell, din a cărui expertiză vom reproduce, în continuare, cîteva observații, aprecieri și concluzii generale formulate de recenzent în legătură cu obiectul și metodologia falsificării practicate de autorii lucrării *Siebenbürgen*. Menționăm că fragmentele respectă întru totul ordinea textului original, precizările făcute de noi fiind marcate prin paranteze drepte, iar întreruperile de text prin trei puncte. Paragrafele reproduse din expertiza lui W. Czell sînt cuprinse între ghilimele; atunci cînd el citează din autorii unguri sînt folosite ghilimele ascuțite.

„Toate studiile acestei lucrări — arată Czell, chiar la începutul expertizei sale — au un element comun și anume, efortul de a demonstra legătura firească și, prin aceasta, necesară asigurării păcii în Europa, dintre Transilvania și Ungaria.

Capitolul introductiv este scris de prof. dr. h[onoris] c[ausa], contele Teleki Pál [istoric și om politic ungur (1879-1941)], în prezent [1940] președinte al Consiliului de Miniștri ungar. El vrea să prezinte *Situația Transilvaniei în Ungaria* (așa este formulat în titlu; din punct de vedere istoric și geografic însă [un astfel de titlu] este fals) drept unica sinteză pașnică și să demonstreze «deosebit de coerenta unitate» a bazinului ungar din punct de vedere geologic, orografic, hidrografic, al tehnicii transportului și economic. El consideră teritoriul rămas al «României create de Congres»[2] ca «țară de legătură», dar nu între Est și Vest, ci «între marile spații rusești și balcanice din Europa».

În capitolul următor, *Misiunea Ungariei în bazinul Carpaților*, prof. dr. h.c. Bálint Hóman [istoric și om politic ungur (1885-1953)] demonstrează că spiritul întemeietor de stat al maghiarimii i-a transformat pe călăreții nomazi unguri într-o «realitate ungară central-europeană creștină, potrivit modelului occidental». Acest popor ungar a fost condus de «Sfîntul Ștefan, conform propriilor datini ale acestuia în spirit unguresc». Nici el [Hóman] și nici vreunul din ceilalți autori nu menționează ce înseamnă «spirit unguresc»... Este o crâînponare rigidă față de concepția Sfîntului Ștefan, [concepție] în prezent lipsită complet de conținut".

Cei care neagă continuitatea daco-romană după retragerea aureliană din anii 271-275, cum este cazul autorilor cărții asupra căreia trebuia să-și spună părerea istoricul german, făceau acest lucru tocmai pentru a justifica prezența ungurilor într-un teritoriu care aparținea de drept poporului român.

„Istoricul Alföldi [Andras; istoric și arheolog (1895-1981)] — continuă Czell — vrea să demonstreze că provincia romană [Dacia] a fost *total golită de populație romană* de către Aurelian sau cel puțin în perioada care i-a urmat și, astfel, românii nu-și au originea în populația băștinașă a Transilvaniei. Acest lucru este la fel de nefondat, din punct de vedere istoric, ca și următoarele expuneri ale lui Hóman, potrivit cărora «secuii erau populația băștinașă de limbă maghiară din Transilvania»..." Aceleași idei își propunea să servească și un alt autor al lucrării, dar cu ajutorul toponimiei. Astfel, observă Czell, „Kniesza [István; istoric și lingvist (1898-1965)] încearcă să demonstreze [în ca-

---

[1] Lutz Korodi, profesor și om politic sas din Brașov. Născut la 15 septembrie 1867, ca fiu al profesorului și rectorului Liceului Honterus, Ludwig Korodi. După studii superioare la Berna, Bonn, München și Budapesta, ajunge — vădind calități pedagogice deosebite — profesor la Gimnaziul evanghelic din Brașov. Intră de timpuriu în viața publică a orașului, deținînd conducerea publicației *Kronstädter Zeitung*, între anii 1893-1896 și 1899-1901. Deputat (1901-1903), a inițiat și întreținut bune relații cu reprezentanții românilor, în primul rînd cu deputații lor, Iuliu Maniu și Al. Vaida-Voievod. Atît prin publicația pe care o conducea, cît și prin cuvîntările sale a luat deschis apărarea românilor transilvăneni împotriva opresiunilor naționale. În Parlamentul de la Budapesta, ei declara că „unguril, prin atitudinea lor față de naționalități, practică o politică de sinucidere, deoarece provoacă toate elementele centrifugale, ceea ce poate duce Ungaria la catastrofă, în cazul unor complicații externe". Pentru atitudinea sa a fost condamnat de autoritățile ungare la un an de închisoare și la plata unei mari amenzi. A plecat în străinătate — Germania (unde a condus, între 1907 și 1917, Fontana-Schule din Berlin-Wilmsdorf) și Polonia. A continuat activitatea publicistică, militînd pentru întărirea legăturilor dintre Transilvania și Germania. După 1917, a revenit în Transilvania, unde Consiliul Dirigent l-a numit secretar de stat pentru culte și instrucțiune; a fost, de asemenea, reprezentant al sașilor în Senatul român. La începutul deceniului patru s-a reîntors în Germania, unde, prin activitate publicistică, s-a afirmat ca unul dintre cei mai buni cunoscători ai problemelor minorităților naționale europene. A murit la 25 martie 1954.

[2] Aluzie la Congresul de pace de la Paris din 1856, considerat în mod cu totul fals de către autorul capitolului respectiv drept punct de pornire în crearea statului modern român — *n.r.*

pitolul *Denumirile geografice ale Transilvaniei*] prioritatea ungurilor. O dovadă a minciunii sale fără scrupule este harta de la p. 13, care neagă pur şi simplu existenţa populaţiei româneşti din vremea cuceririi ungare: din punct de vedere ştiinţific, acest lucru reprezintă, de-a dreptul, o monstruozitate! Această încercare metodologică, intenţionat falsă, duce la concluzii complet eronate.

Nu numai la Elekes [Lajos, istoric (n. 1914) un alt autor al lucrării] întîlnim marea greşeală de a utiliza [în capitolul *Ungaria şi începutul existenţei de stat româneşti*] conceptul modern de suveranitate al Europei Occidentale din precedentele două secole [XVIII-XIX] în legătură cu relaţiile juridice de stat din spaţiul sud-est european al secolelor de mai înainte. Datorită acestui mod de gîndire, nefondat istoric, el reuşeşte să prezinte o dependenţă mai mult sau mai puţin directă a principatelor române faţă de regatul Ungariei...

Studiile cuprinse sub titlul *Două decenii de dominaţie română în Transilvania* [unul dintre autori fiind Makkai László][1] vor să înfăţişeze această perioadă [1918-1940] ca fiind, sub toate aspectele, mult mai nefavorabilă [în sensul situaţiei generale] decît precedenţii 51 ani de dominaţie maghiară. (Perioada de la 1868 [1867] pînă la 1919 [1918] — precizează Czell — este singura perioadă de timp în care Transilvania a aparţinut, în adevăratul sens al cuvîntului, Ungariei). Însă afirmaţia despre o mai bună stăpînire ungară corespunde, dintre toate, cel mai puţin [adevărului] în privinţa politicii practicate faţă de minorităţi... Fotografiile şi hărţile, abil alese, foarte frumos executate, care sprijină eficient diferitele studii induc în eroare şi vor mai fi analizate în aprecierea generală".

Atitudinea generală ce se desprinde din lectura lucrării, ţine să sublinieze Czell, este aceea de *„propagandă politică ungaro-şovinistă mascată ştiinţific"*. Şi în susţinerea acestei aprecieri, referentul continuă:

„Tratarea materialului. Prezentarea problemelor din punct de vedere metodologic şi sistematic este necorespunzătoare. În parte, [această tratare] este intenţionat neclară şi în amănunt nebuloasă pentru a deruta cititorul. Trebuie amintită aici, în special, folosirea neunitară a toponimiei, prin care un cititor neavizat este pus în imposibilitatea de a se orienta...

Forma şi limba. Din punct de vedere artistic şi grafic este o lucrare deosebită... Dimensiunile [artificial] mărite (hîrtia este, de exemplu, de trei-patru ori mai groasă ca de obicei), pentru a crea impresia de fastitate, obiectivitatea insistent etalată, sînt inacceptabile din punct de vedere ştiinţific şi au drept scop inducerea în eroare a cititorului. Dacă se ţine seama de căutata asemănare cu vocabularul naţional-socialismului..., adesea foarte deplasat, se poate spune că aceşti domni sînt puşi pe şarlatanie... Stilul este bizar, deseori preţios şi bombastic...

Apreciere generală. Faptul că această lucrare a apărut la 1 august 1940 demonstrează clar scopul ei politic. Dacă în prefaţă autorii

---

[1] Printre autorii lucrării *Siebenbürgen* (Transilvania), editată în 1940, se număra — făcîndu-şi „ucenicia" în campania de falsificare şi denigrare a istoriei românilor — şi Makkai László.

Născut în anul 1914, Makkai László era în 1940, la data apariţiei lucrării *Transilvania*, asistent la Biblioteca naţională Szechenyi a Muzeului naţional ungar din Budapesta şi obţinuse titlul de doctor în istorie; publicase în 1939 un studiu despre evoluţia preţurilor pe piaţa ungară a cărţii. La lucrarea de propagandă destinată cercurilor naziste contribuise, alături de tatăl său, Makkai Sandor, la capitolul *Două decenii de stăpînire română în Transilvania;* tatăl său redactase subcapitolul *Imaginea societăţii transilvănene*, iar fiul *Literatura ungară din Transilvania sub stăpînirea română*, în care printre „aprecieri" se număra şi aceea că după unirea Transilvaniei cu România, „cultura ungară din Transilvania a primit una dintre cele mai cumplite lovituri" — afirmaţie în contrast total cu realitatea.

După această primă participare la o lucrare propagandistică, Makkai L. a devenit un nume frecvent în lucrări avînd ca scop denigrarea poporului român şi a istoriei sale. Între 1940 şi 1944 a elaborat (singur sau în colaborare cu alţi autori) o serie de lucrări de acest fel.

În anii ocupaţiei horthyste asupra părţii de nord a Transilvaniei, Makkai László a fost profesor la Universitatea din Cluj (înfiinţată de autorităţile horthyste în locul Universităţii române refugiată în această perioadă la Sibiu) şi director adjunct al Institutului ungar de istorie al Transilvaniei, întemeiat în condiţii similare cu universitatea.

După eliberarea părţii de nord a Transilvaniei şi restabilirea autorităţii româneşti supra întregului teritoriu al acestui străvechi pămînt românesc, Makkai László a fost îndepărtat de la catedra universitară clujeană. Reîntors în Ungaria, a continuat activitatea publicistică istorică defavorabilă României.

În 1946, numele său era din nou întîlnit, de astă dată ca autor al unei lucrări — *Histoire de Transylvanie* — destinată să servească, în faţa Conferinţei de pace de la Paris, pretenţiilor pe care delegaţia ungară le revendica asupra Transilvaniei sau a unei părţi a ei (*Magazin istoric*, nr. 1 şi 2/1987). Tezele eronate expuse în această carte privitoare la istoria românilor au întîmpinat, în anul 1946, riposta istoricilor Gheorghe I. Brătianu şi Aurel Cazacu, prin ample şi ferme recenzii. Răstălmăcind realitatea, ignorînd şi ocolind adevărul istoric, el căuta să susţină teza falsă despre „totala distrugere a populaţiei dace" în urma războaielor daco-romane, despre „evacuarea" în masă a Daciei în vremea lui Aurelian, contestînd vechimea şi continuitatea românilor în patria lor, a căror venire o plasa abia începînd cu a doua jumătate a secolului XIII. El îi transforma pe locuitorii români autohtoni într-o populaţie nomadă, sedentarizată doar sub influenţa civilizaţiei maghiare, iar lupta românilor pentru drepturi sociale şi naţionale o prezenta ca pe o manifestare a „naţionalismului" român.

Faptul că Makkai László s-a alăturat şi a ţinut să rămînă în compania celor ce propagau revizionismul nu este de mirare. În definitiv, în diferite perioade s-au găsit nu o dată aşa-zişi istorici ce s-au cramponat de apărarea unor cauze pierdute. Ceea ce surprinde şi mai ales îngrijorează este faptul că şi în anii următori el a găsit teren prielnic pentru a propaga ideile pe cît de false pe atît de primejdioase ale revizionismului. În 1948, acelaşi autor alcătuia o altă scriere *Magyar-román közös mult* (Maghiari şi români — trecut comun) consacrată relaţiilor dintre cele două popoare, de-a lungul istoriei, rămînînd tributar aceloraşi concepţii confuze şi negativiste privind istoria românilor.

Idei asemănătoare privitoare la originea, vechimea şi continuitatea românilor propaga Makkai şi în *Histoire de Hongrie*, apărută în 1974 şi 1975 la Paris şi Londra, lucrare criticată, la vremea cuvenită, de academicianul Constantin C. Giurescu, care sublinia, într-o recenzie din *Revista de istorie*, nr. 8/1976, gravele erori şi deformări privind prezentarea trecutului românilor.

Şi iată-l din nou pe Makkai László, de astă dată în calitate de membru corespondent al Academiei Ungare de Ştiinţe, printre autorii *Istoriei Transilvaniei*, editată în 1986 sub egida acestei lustituţii. O prezenţă care spune, desigur, multe despre caracterul şi scopurile acestei lucrări.

fac referiri la dreptul naţiunii lor la revendicări, dobîndit prin muncă dură, la aceasta ar mai trebui adăugat doar că această muncă nu dă dreptul conducătorilor unui popor la pretenţii exagerate, dacă aceştia nu sînt dispuşi să ceară de la poporul lor, dar mai ales de la ei înşişi obligaţii la fel de exagerate. Numai că urmărirea ţelurilor lor naţionale nu se asociază la aceşti «cei mai competenţi» reprezentanţi ai poporului ungar, cu conştiinţa responsabilităţii pentru o ordine superioară (aceea a convieţuirii popoarelor). Dacă pe lîngă aceasta se cunoaşte dinamica exagerat de artificială, adesea chiar falsă şi nenaturală, a activităţii ştiinţifice maghiare cu coloratură de-a dreptul politică, precum şi evaluarea ei în critica de specialitate, atunci nu trebuie să mire pe nimeni că în prefaţă, care sfidează prin superlative stilistice, se elogiază obiectivitatea şi caracterul ştiinţific al textului...

În ceea ce priveşte studiile reunite sub titlul *Artă, literatură şi ştiinţă*, autorii acestor articole... [vor să convingă] că toate descrierile imaginilor, care adesea sînt pe de-a-ntregul germane, trebuie să conducă la părerea că spaţiul începînd de la Praga la Kosiče, Levoča, Bistriţa, Cluj, Braşov, Sibiu pînă în Banat, la Timişoara, este plin de creaţii culturale ungare. Se omite, din păcate, să se amintească apartenenţa etnică a constructorilor, sculptorilor şi a altor maeştri, iar prin toponime adesea maghiare, cititorul neavizat este indus în eroare... Dacă în această privinţă s-a mizat pe insuficienta cunoaştere de către oamenii de ştiinţă germani, atunci aceasta constituie nu numai o falsificare puţin elegantă, ci şi o nerușinată tutelare, a cărei meschinărie este foarte regretabilă... În text, ca, de altfel, şi la ilustraţii, denumirile germane şi maghiare de localităţi sînt folosite alternativ. Şi aceasta intenţionat, pentru a induce şi mai mult în eroare pe cititorul neavizat..."

După această amplă apreciere generală, W. Czell se opreşte din nou asupra unor detalii: „Referitor la articolul *Misiunea ungară în bazinul Carpaţilor*, redactat de Hóman..., sînt necesare cîteva precizări. Hóman susţine, ca pe ceva de la sine înţeles, faptul că «românii, care au venit din Balcani(!), au rămas şi în noua lor patrie străini, prin limba şi religia lor, faţă de ungurime şi Occident», pentru a continua apoi că această cea mai tînără dintre naţionalităţile Ungariei [adică românii, veniţi cel mai tîrziu, după părerea lui Hóman], supraînchisă în sine, şi-a păstrat caracterul ei răsăritean. La a eastă [afirmaţie se impune] doar următoarea lămurire: dacă oamenii de ştiinţă unguri argumentează în acest chip, atunci realizarea unei înţelegeri şi a unui compromis amical cu ştiinţa românească sînt cu totul excluse... Că o înţelegere este totuşi posibilă, o demonstrează conferinţa ţinută de un om de ştiinţă german, în iunie 1940, care, invitat de partea ungară, a vorbit la Institutul ungar al Universităţii din Berlin despre *Atlasul lingvistic român* realizat de prof. Sextil Puşcariu. Conferenţiarul a dovedit, pe cale pur ştiinţifică, prezenţa populaţiei române în Transilvania înainte de cucerirea a esteia de către unguri şi a urat, adresîndu-se oamenilor de ştiinţă unguri, să poată prezenta şi ei cît mai curînd un atlas lingvistic ungar corespunzător, care să facă posibile înţelegerea şi mai ales discuţiile [ştiinţifice]. Este, aşadar, posibil să se vorbească raţional, dacă există bunăvoinţă...

Ar mai fi de menţionat că activitatea ştiinţifică desfăşurată timp de decenii de către un alt învăţat german, romanistul prof. Ernst Gamillscheg, a demonstrat în mod incontestabil continuitatea elementului românesc în munţii din vestul Transilvaniei".

Referindu-se apoi la unele aspecte ale politicii expansioniste şi duplicitare practicate de conducătorii unguri încă de la venirea lor în Europa, W. Czell aprecia că lucrul cel mai rău era „faptul că oamenii de ştiinţă unguri nu numai că nu văd în retrospectivă aceste realităţi, dar chiar o preamăresc; aceşti domni sînt lipsiţi cu totul de orice înţelegere istorică faţă de ceea ce depăşeşte propriul lor orizont naţionalist...

La fel de neserioasă apare şi aprecierea asupra ungurilor din evul mediu tîrziu că ei ar reprezenta o «Ungarie europeană». Şi aceasta în special cînd se menţionează textual că «în pofida amestecului de sînge cu străinii (deci şi europenii sînt străini!), ei au continuat şi mai departe să se simtă şi să rămînă unguri» şi curînd «s-a format rasa ungară europeană (!) ce trăieşte după stilul de viaţă occidental, şi poporul ungur, în forma în care ne este nouă cunoscut, ca naţionalitate a bazinului Carpaţilor, creatoare de stat şi păstrătoare de stat». [De aceea] tot ce ameninţă mitul, singurul încă «păstrător de stat al coroanei Sfîntului Ştefan şi al regatului milenar» trebuie distrus: românii per oadei de dinainte de 1200 au fost lichidaţi printr-o simplă trăsătură de condei, cei din perioada de după 1200 au fost oprimaţi şi ţinuţi în ignoranţă (închiderea şcolilor minorităţilor începînd din 1876, în special în urma legii şcolilor lui Apponyi, de pildă, cînd numai într-un deceniu, de exemplu, s-au închis, respectiv maghiarizat, peste 1 000 şcoli generale germane)... Singurii, care din cauza caracterului şi culturii pur germane, nu era posibil să fie trecuţi cu vederea, saşii din Transilvania, sînt lăudaţi [de istoricii unguri, autori ai lucrării recenzate] peste măsură, însă cu fraze goale. Aceştia, ca şi ceilalţi germani [din Transilvania] s-ar fi situat [după autorii lucrării] «permanent, din punct de vedere politic, de partea maghiarimii». Astfel, se ia ca exemplu anul 1918, cînd «a început ocupaţia română» (ceea ce nu este adevărat). La sesiunea de la Mediaş (8.I. 1919), saşii s-au pronunţat — pentru a preveni orice neînţelegere — în favoarea alipirii la România. Referitor la afirmaţia lui Hóman, după care «în 1848/1849, în timpul revoluţiei ungare, numai germanii au ştiut să se unească cu ungurii în acelaşi sentiment», trebuie amintit că aceşti simpatici unguri l-au împuşcat, la 9.5. 1849, fără nici

un temei juridic legal, pe Stephan Ludwig Roth, conducătorul germanilor în acei ani dificili. Stephan Ludwig Roth va rămîne în permanenţă în memoria germanilor din Transilvania drept cel mai mare erou popular, atît datorită realizărilor sale, dar, în special, sfîrşitului său de martir... Chiar şi după primul război mondial [în Ungaria] s-a menţinut atitudinea duşmănoasă faţă de minorităţi, deşi această atitudine contribuise în mod decisiv la prăbuşirea Ungariei... Este regretabil — şi acest fapt nu este valabil numai în cazul lui Teleki şi Hóman, care sînt doctori honoris causa ai Universităţii din Berlin — că în cazul multor oameni de ştiinţă unguri se folosesc titluri ştiinţifice înalte şi supreme ca un scut afişat în scopul întăririi unor afirmaţii neadevărate. Pagina 300 enumeră pe 16 rînduri cele mai diferite titluri, funcţii şi funcţii onorifice deţinute de dl. Hóman. (Idem şi la alţi autori la indexul colaboratorilor.)

Referitor la valoarea istorică a culturii germane în general, a reprezentanţilor culturii germane în Transilvania, în special, se spune destul de puţin... În ceea ce priveşte avertismentul, deja menţionat, al lui Hóman despre strictul «caracter oriental răsăritean închis» al românilor, ar fi de făcut şi următoarea observaţie: într-un interval de 14 ani (1900-1914), de exemplu, numărul studenţilor din România la Facultatea tehnică din Charlottenburg a crescut de la 38 la 172; nici un alt stat din afara spaţiului german, inclusiv Austro-Ungaria, nu a atins această cifră; chiar şi în anul 1915-1916 erau înscrişi la această facultate de două ori mai mulţi auditori din România (52) decît din toate celelalte state balcanice la un loc, chiar de două ori mai mulţi ca din Austro-Ungaria...

Încă un exemplu referitor la modul de lucru al politicianului demografic şi statisticianului Kovacs [Alajos; statistician ungur (1877-1963)] şi, în fine, la materialul cartografic al lucrării. Operînd cu statistici ungare false din 1910, la a căror realizare Kovacs a contribuit, în calitate de colaborator, încă din 1898, al Institutului ungar central de statistică, el dă dovadă de foarte mare nerușinare, considerînd că cititorul german este atît de redus încît uită la pagina 256 ceea ce i se prezentase cu cinci pagini mai înainte. Statistica indicată la această pagină în legătură cu numărul locuitorilor din 1940 din teritoriile cedate [unite în 1918] României prezintă exact acelaşi rezultat ca recensămîntul ungar din 1910, despre care un deputat în Parlamentul ungar afirmase, între altele, că «a fost cea mai mare porcărie făcută în acest domeniu».

Faptul că la pagina 251 este tipărit «1940» [în loc de 1910] este gîndit intenţionat ca o greşeală de tipar (de aceea nu este menţionată în erată)... Chiar dacă opiniile mele nu prezintă interes, totuşi trebuie spus că din punct de vedere al conţinutului, întregul [adevăr] este răstălmăcit. Astfel, de exemplu, conexiunile care decurg din înregistrarea şi neînregistrarea evreilor ca maghiari, germani sau români sînt recunoscute în cel mai mic amănunt numai de un cunoscător al situaţiei din Transilvania...

Cîteva cuvinte şi în legătură cu anexele cartografice: transpunerea datelor de pe o hartă din 1691, imprimată la pagina 252 şi prezentată drept hartă «etnografică» a Transilvaniei, pe o hartă din zilele noastre este un fals şi a fost comis cu totul arbitrar... Procedeul înregistrării românilor pe harta etnografică a Transilvaniei şi a regiunilor răsăritene ale Ungariei în hărţile pentru anii 1910 şi 1930 cu un violet palid, în vreme ce pentru unguri se foloseşte un roşu strident, este de neacceptat, sau cel puţin nu este obiectiv. Tema dezbaterii constituind-o Transilvania, este fals să se înregistreze pe hărţi şi teritoriile răsăritene ale Ungariei... Incorecte sînt şi diametrele punctelor mici în raport cu acelea mari (sau invers). Modul în care este trasată pe hartă (pagina 244/245) linia ce străbate Ungaria răsăriteană demonstrează lipsa de obiectivitate şi urmăreşte înşelarea cititorului. Linia respectivă nu reprezintă actuala graniţă româno-ungară, ci acea linie de frontieră trasată la începutul verii anului 1916 de puterile Antantei, dar care nu a devenit niciodată realitate... Iată numai cîteva exemple ale celor mai flagrante procedee de inducere în eroare, dar multe altele pot fi descoperite, oricînd în această lucrare". ■

PLANSELE NOASTRE

① ② ③ ④ „Armata română — declara generalul francez H.M. Berthelot — a dat nenumărate dovezi de eroism. Soldaţii români luptă admirabil. Sînt la înălţimea celor mai buni apărători". Fotografiile reproduse pe planşele noastre redau cîteva imagini grăitoare ale vitejiei şi eroismului ostaşilor români în memorabilele bătălii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz

Album istoric
Mărăști
Mărășești
Oituz

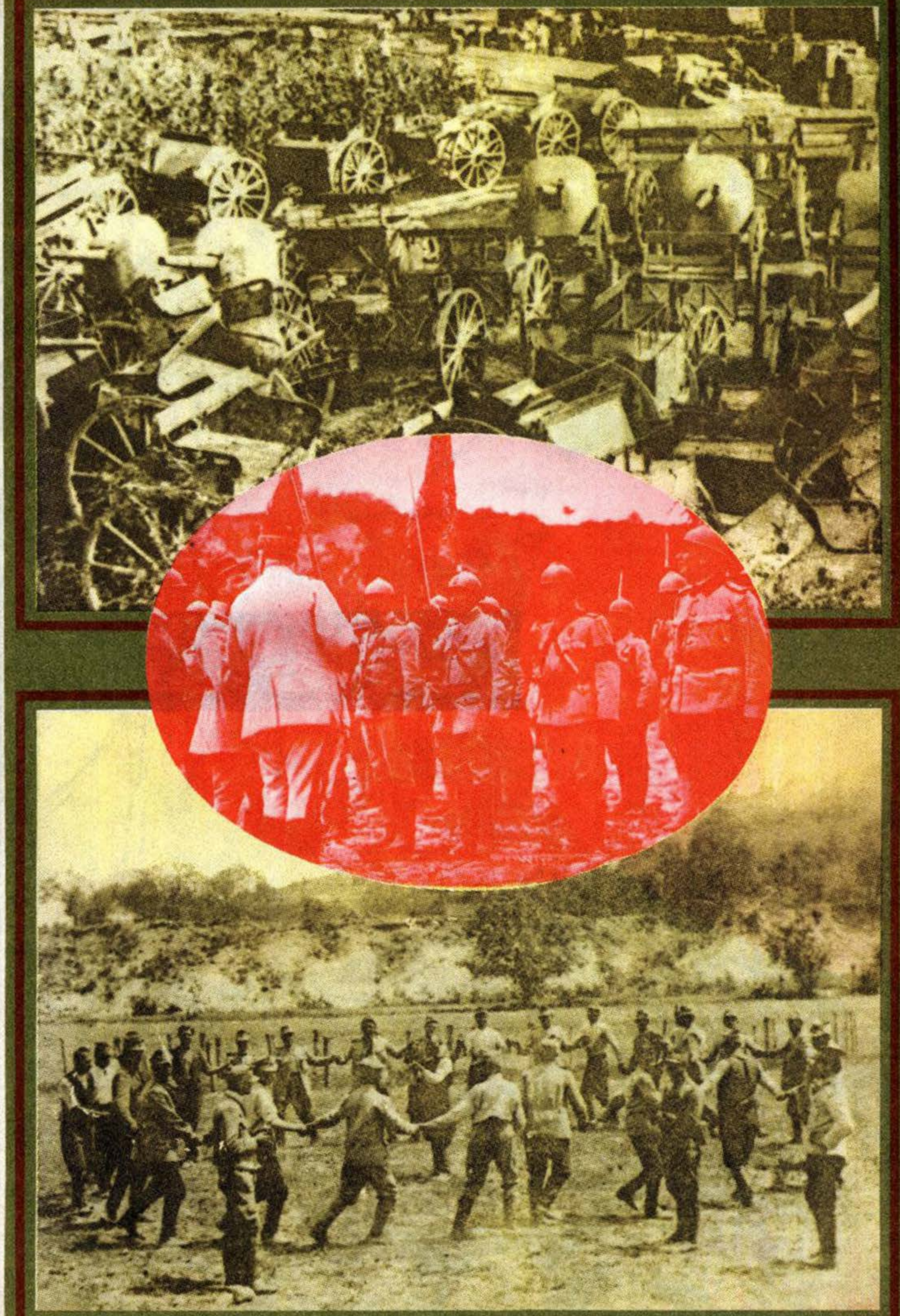

PE URMELE STRĂMOŞILOR (XXI)

ION POPESCU-PUŢURI

Prezentarea oraşelor din arealul pontic[1] — aşezări meşteşugăreşti şi comerciale, dar, totodată şi importante centre ale vieţii politice şi culturale din această parte a lumii antice — a încheiat ciclul de articole consacrate contribuţiei pe care savantul francez Jean Foi Vaillant a adus-o la cunoaşterea — în pragul Veacului Luminilor — a Antichităţii Orientale. Apărute la începutul sec. XVIII — în 1725 şi 1728 — ambele sale volume, atît *Arsacidarum imperium sive regum Parthorum historia* (Imperiul Arsacizilor sau istoria regilor parţilor), cît şi *Achemenidarum imperium sive regum Ponti, Bospori, Thraciae et Bithyniae historia* (Imperiul Ahemenizilor sau istoria regilor Pontului, Bosporului, Traciei şi Bithyniei) au adus în atenţia celor interesaţi o lume practic necunoscută pînă atunci. Prin intermediul lucrărilor orientalistului francez, oamenii de cultură ai sec. XVIII aflau astfel că antichitatea greacă şi romană nu fuseseră singurele purtătoare ale culturii şi civilizaţiei omenirii, că existaseră cu mult înaintea lor şi apoi alături de ele şi alte alcătuiri politice — imperiul part al arsacizilor, imperiul Ahemenizilor cu suită de regate succesorale ş.a. — care dezvoltaseră o civilizaţie impresionantă şi avuseseră strînse contacte politice şi diplomatice în epocă.

Interesul Europei apusene pentru istoria lumii orientale nu era întîmplător. Veacuri de-a rîndul, lumea europeană nu văzuse în această zonă decît gravul pericol pe care îl reprezentau cucerirea şi înaintarea otomană. Reluarea şi

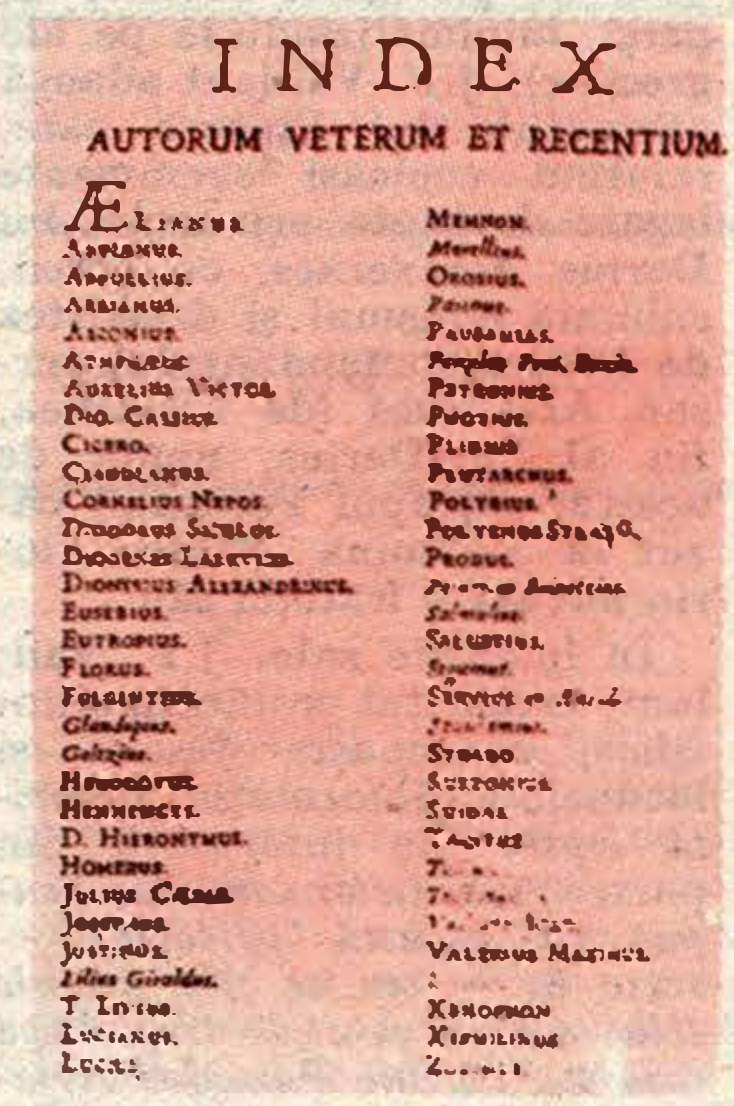
INDEX
AUTORUM VETERUM ET RECENTIUM.

dezvoltarea legăturilor economice, prin înfiinţarea companiilor comerciale orientale, întemeierea unor reprezentanţe politice permanente (ale Franţei şi Angliei) la Înalta Poartă au lărgit considerabil posibilităţile de cunoaştere a acestei părţi a lumii, nu numai sub aspect contemporan (numeroase relatări de călătorie cuprind ample descrieri ale locurilor şi oamenilor acestei părţi), ci şi sub acela al trecutului ei.

În reconstituirea istoriei, numismatica a avut un rol aparte. Multă vreme această disciplină era considerată, un divertisment. Marchizul de La Bruyère o şi înregistrează în ale sale *Caractere* la capitolul *Curiozităţi*, vorbind, cu o notă uşor ironică, de iscusinţa celui ce ştie să vadă într-un bănuţ tocit detalii de mare fineţe. Apariţia unor lucrări de numismatică — aşa cum fusese aceea a lui Hubert Goltz (Goltzius) despre monedele republicane romane (*Fasti magistratum et triumphorum Romanorum ab urbe condita ad Augusti obitum*, Brugis Flandrorum — 1566) — subliniază însă marea contribuţie pe care numismatica o putea aduce la reconstituirea istoriei, la stabilirea succesiunii cronologice şi, mai cu seamă, la identificarea unor personalităţi istorice necunoscute pînă atunci (numai pentru Franţa merovingiană, de pildă, cercetarea monedelor a îngăduit cunoaşterea numelui a 1 200 localităţi şi 2 400 persoane). Aceste reuşite au determinat o mare dezvoltare, o adevărată explozie — s-ar putea zice — a cercetărilor numismatice. Pe lîngă majoritatea curţilor europene s-au întemeiat cabinete de medalii, mulţi nobili şi savanţi au început să-şi alcătuiască colecţii proprii; nu au lipsit nici cazurile de falsificare a unor monede ori medalii, ceea ce a impus necesitatea elaborării unor norme critice de analiză. Regele Franţei Henric IV a încredinţat organizarea cabinetului regal de medalii lui Rascas de Bagarris, care a pus astfel bazele colecţiei regale, transformată azi în cabinetul de medalii şi antichităţi al Bibliotecii Naţionale. Urmaşul lui Bagarris, Fabri de Peiresc (1580-1637) este considerat întemeietorul criticii arheologice în numismatică.

Ulterior, la sugestia lui Pierre Seguière, preşedintele Academiei de Inscripţii, Colbert, ministrul lui Ludovic al XIV-lea, l-a numit în fruntea acestui cabinet pe unul din cei mai prodigioşi şi prestigioşi numismaţi ai vremii, Jean Foi Vail-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1987.

lant (1632-1706). Devenit anticar al regelui şi trimis de acesta în numeroase misiuni peste hotare în vederea completării seriei de monede din cabinetul regal, J.F. Vaillant a depus o cercetare deosebit de stăruitoare. A făcut numeroase călătorii în Italia (unde a fost de 12 ori), în Grecia, în Egipt şi Turcia, ajungînd pînă în Persia. A cunoscut, aşadar, la sursă realităţile din multe state orientale, iar studierea monedelor antice l-a determinat să le cunoască istoria. Ca şi alţi cercetători ai vremii, care utilizau informaţiile numismatice şi el punea accent în lucrările sale pe informaţiile furnizate de numismatică. Cum preciza încă din titlu, ambele lucrări amintite erau realizate *ad fidem numismatum accomodata*, deci pe baza dovezilor monetare. Şi, într-adevăr, marele număr de monede pe baza cărora a reconstituit succesiunea regilor arsacizi şi ahemenizi (ale căror imagini le-am reprodus în paginile revistei) dovedesc atenţia pe care savantul francez a acordat-o studiului monedelor.

Numai monedele nu puteau însă asigura cadrul de fapte şi evenimente al istoriei acestor suverani şi al popoarelor lor. Marele număr de autori latini şi greci din ale căror scrieri a obţinut informaţiile necesare privind istoria politică a Arsacizilor şi Ahemenizilor probează — cum am mai arătat — seriozitatea ştiinţifică a lui J.F. Vaillant, firească raportată la cunoştinţele vremii. În măsura în care izvoarele istorice i-au îngăduit, Vaillant a încercat — spre deosebire de alţi istorici contemporani cu el — să adopte o poziţie critică faţă de aceste izvoare, să le confrunte şi din confruntarea lor să determine adevărul.

Pentru a stabili originea lui Mithridate VI Eupator, de pildă, el a folosit informaţii provenite de la mai mulţi autori: Florus, Sextus, Aurelius Victor, Polibiu, combătînd părerea lui Reinerus Reineccius, istoric german ce a trăit cu puţin înaintea lui Vaillant şi care — spune istoricul francez — prelua informaţiile de la istoricii antici, fără a le compara între ele.

Această poziţie critică era cu atît mai necesară cu cît izvoarele consultate — fie greceşti, fie romane — reflectau punctele de vedere ale cetăţilor greceşti sau ale Imperiului roman, fiind, aşadar, ostile părţilor. Astfel, relatînd bătălia de la Salamina (480 î.e.n.), prezentată părtinitor în *Istoriile* lui Herodot (care vorbea doar de pierderile suferite de perşi, minimalizîndu-le pe ale grecilor), J.F. Vaillant adaugă afirmaţiile lui Plutarh care, relatînd aceleaşi evenimente legate de lupta urmaşului lui Darius Artaxerxes, cu grecii, sublinia eroismul şi dragostea de frate a comandantului persan Artabazes (de asemenea, fiu al lui Darius, numit de acesta, satrapul Pontului) căzut la Salamina „pentru gloria navală a fratelui său".

În lucrările sale, J.F. Vaillant, în spiritul probităţii ştiinţifice, recunoaşte deschis şi lacunele de informaţii „*Datorită lipsei* [de informaţii din partea] *istoricilor care s-au ocupat cu această perioadă* — scrie el — *nu se ştie numele celui care a venit la tron după moartea regelui Pontului Artabazes. Căci dacă ni s-ar fi păstrat istoria scrisă de către Ctesias, care a trăit în aceeaşi perioadă ca şi Xenofon... fără îndoială că el ne-ar fi spus*".

Realizate pe aceste coordonate, lucrările lui Vaillant consacrate Arsacizilor şi Ahemenizilor au reconstituit cu destulă exactitate (multe dintre observaţiile lui rămîn valabile şi astăzi) istoria acestor popoare, subliniind însemnătatea pe care a avut-o în antichitate regatul arsacizilor, ca şi sumedenia de state întemeiate după expediţia lui Darius din anii 514-513 î.e.n., precum şi strînsele legături economice, comerciale, dar mai cu seamă politice şi culturale dintre ele. El analizează amănunţit numeroasele alianţe dintre suveranii Pontului, Bosporului, Bithyniei şi Pergamului, vasta politică de coalizare a forţelor Orientului preconizată de Mithridate VI, lipsa de decizie a unor regi din Bithyniа, în special Nicomedes III, a căror politică şovăitoare faţă de Roma imperială a uşurat pătrunderea romanilor în această zonă. Subliniază de asemenea, frămîntările interne din cadrul acestor regate, luptele pentru supremaţie — adeseori sîngeroase — care au dus la slăbirea şi în cele din urmă la prăbuşirea regatului Bosporului şi a imensei, dar şubredei totuşi, alcătuiri politice a lui Mithridate.

Desigur, nu toate aprecierile lui J.F. Vaillant au rămas valabile în istoriografie. Cum aprecia unul din biografii săi, E. Babelon (*Traité de la monnaies grecques et romaines*), multe din afirmaţiile sale au fost depăşite. Studiile sale — potrivit aprecierilor aceluiaşi autor — au constituit însă puncte de plecare în cercetarea istorică şi numismatică. Opera sa a pregătit şi anunţat lucrări ştiinţifice ca acelea ale lui Eckhel *Doctrina numorum veterum*, apărută la Viena, în opt volume, între 1792 şi 1798 sau T. Mionnet (*Descriptions des médailles antiques*, 15 volume şi un supliment).

Studiile de orientalistică ale lui J.F. Vaillant au găsit continuatori în A.J. de Saint-Martin la începutul sec. XIX şi Adrién de Longperier în a doua jumătate a veacului trecut, care au reconstituit în bună măsură tabloul istoric al statelor ce au înflorit în antichitate pe un teritoriu vast din Asia şi Europa, contribuind astfel la restituirea istoriografică a unui însemnat capitol al istoriei antichităţii.

Reconstituirea istoriei popoarelor amintite, chiar dacă astăzi lucrărilor respective li se pot descoperi multe aspecte insuficient adîncite sau elucidate, constituie, în procesul cunoaşterii istorice, o contribuţie la valorificarea moştenirii culturale a omenirii, la evocarea interdependenţei civilizaţiilor ei şi aceasta este una din menirile dintotdeauna ale istoricilor. ■

CORESPONDENȚĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ —

DOWNING STREET 10

CORNELIU BOGDAN

Atît președintele american, cît și primul ministru britanic au făcut un efort conștient de a stabili o relație personală, iar acest efort a dat cele mai bune rezultate în perioada dintre Pearl Harbor (7 decembrie 1941) și Conferința de la Teheran (28 noiembrie-1 decembrie 1943), perioadă cînd interdependența și cooperarea anglo-americană au atins un maximum de productivitate[1]. Conținutului de mare seriozitate și importanță din relațiile dintre cei doi lideri, relații care contribuiau masiv la sudarea a ceea ce diplomația contemporană anglo-americană denumește *special partnership* (raporturile privilegiate anglo-americane), i se adaugă fel de fel de întîmplări din intimitatea Roosevelt-Churchill. Astfel, în timpul întîlnirii celor doi de la Washington („Arcadia")[2] la 23 decembrie 1941, cînd Churchill se afla în capitala S.U.A., Edward Bruce, șeful secției arte plastice de la Institutul Smithsonian din Washington, i-a trimis lui Roosevelt o scrisoare, prin care îl ruga să transmită un mesaj lui Charles Marin, pseudonimul folosit de Churchill în picturile sale. Bruce sperase că Churchill va participa la un dejun oferit de Institutul Smithsonian. La 11 februarie 1942, la aproape șapte săptămîni după ce scrisoarea lui Bruce ajunsese la Casa Albă, Roosevelt a primit, în sfîrșit, informația că Charles Morin, nu Marin, reprezenta pseudonimul de pictor al primului ministru. A doua zi, el i-a scris lui Churchill, aflat deja la Londra:

„Dragă Winston,

Tipii ăștia care se ascund sub nume false se expun la tot felul de suspiciuni. Corespondența alăturată, pe care am aranjat-o în ordine cronologică, este de natură să vă amuze. Ned Bruce, un vechi prieten de-al meu și un om cu adevărat minunat, este din cale afară de poznaș. Pe cînd vă aflați aici, el i-a trimis, prin grija mea, o scrisoare unui anume «Marin».

Ambasada britanică a fost rugată să facă verificările de rigoare. Îmi închipui că problema a făcut drumul dus și întors la Scotland Yard.

Într-o bună zi am să vreau să văd și eu un tablou pictat de tipul ăsta cu nume fals și tot cîndva mai sper că veți avea răgazul să vă reluați pasiunea de a picta, iar eu am să pot reveni la navomodelism și filatelie".

Mesaj de îmbărbătare

În memorandumul său cu privire la situația militară, prezentat la prima conferință de la Washington, „Arcadia", și scris pe nava „Duke of York", în drum spre S.U.A., Churchill aprecia că „fortăreața și insula Singapore va rezista la un atac (japonez) cel puțin șase luni, deși, în acest timp, baza nu va putea fi utilizată de nici o parte". Churchill s-a dovedit prea optimist. La 15 februarie 1942, Singapore, puternica bază navală britanică, colonie a Coroanei din 1867, a capitulat[3]. Trei zile mai tîrziu, Roosevelt a intervenit cu un mesaj de îmbărbătare, mai ales că ambasadorul american la Londra, John Winant, îl informase pe președinte că primul ministru părea obosit

---

[1] Continuăm publicarea altor mesaje dintre Churchill și Roosevelt, extrase din cele trei volume de corespondență a celor doi, volume apărute la New York, în 1984, sub îngrijirea profesorului Warren F. Kimball.

[2] Conferința „Arcadia" a avut loc la Washington între 23 decembrie 1941 și 14 ianuarie 1942, din inițiativa lui Roosevelt și Churchill. Ea a analizat și aprobat planul debarcării în Africa de Nord: forțele S.U.A. în Maroc, cele britanice în Algeria. Șase luni după încheierea ei, în iulie 1942, la conferința statelor majore unificate ale Aliaților, planul a luat denumirea „Torch".

[3] *Magazin istoric*, nr. 2/1967.

și era supus unor serioase presiuni politice, în urma unei serii de înfrîngeri militare („Un cuvînt de încurajare de la dv. și de la Harry [Hopkins] îi ușurează întotdeauna povara", scria ambasadorul președintelui).

„Îmi dau seama în ce măsură v-a afectat, pe dumneavoastră și poporul britanic, căderea Singaporelui. Este o zi de sărbătoare pentru binecunoscuții cusurgii, dar, indiferent de gravitatea eșecurilor noastre — și nu le subestimez deloc —, trebuie să ne concentrăm permanent atenția asupra mișcărilor următoare de lovire a adversarului.

Sper că vă veți păstra optimismul în aceste săptămîni de grea încercare, deoarece sînt absolut sigur că vă bucurați de toată încrederea poporului britanic. Vreau să știți că mă gîndesc adesea la dumneavoastră și știu că nu veți ezita să-mi cereți un sfat, dacă veți considera că el v-ar putea fi util.

Cînd voi vorbi la radio lunea viitoare, voi spune cîteva cuvinte despre cei care tratează episodul din Canalul Mînecii[1] ca pe o înfrîngere. Sînt din ce în ce mai convins că prezența tuturor navelor germane în Germania simplifică problemele noastre navale comune din Atlanticul de nord".

Caracterul extrem de apropiat al relațiilor anglo-americane este demonstrat de avertismentul lui Churchill că, puțin timp în urmă, criptografii britanici spărseseră codurile și cifrurile folosite de Departamentul de Stat. De fapt, Roosevelt fusese deja informat că aceste coduri nu erau sigure. El începuse să-și trimită mesajele cele mai importante prin canalele marinei militare și ale armatei terestre. Scrisoarea care urmează datează din 25 februar e 1942:

„Iubite domnule președinte,

Într-o seară cînd ne-am întreținut pînă tîrziu, mi-ați vorbit despre cît de important ar fi faptul ca cifrorii noștri să intre într-un contact mai strîns cu cei ai dumneavoastră. Sînt foarte dornic să pun în legătură orice expert desemnat de dumneavoastră cu tehnicienii mei. Cifrurile marinelor militare ale țărilor noastre au fost și sînt un permanent obiect de discuții între serviciile noastre. Dar și cifrurile diplomatice și militare sînt la fel de importante. De cîtva timp, experții noștri susțin a fi descoperit sistemul de codificare și au alcătuit cîteva grile folosite de corpul dumneavoastră diplomatic. Din momentul în care am devenit aliați, am dat indicații ca această activitate să înceteze. Cu toate acestea, după cum mi s-a raportat, nu putem ignora pericolul potențial ca inamicii noștri să fi realizat și ei anumite succese în această privință.

V-aș fi recunoscător dacă v-ați ocupa personal de această problemă și, dacă este posibil, ați arde această scrisoare, după ce o veți fi citit. Întreaga chestiune este atît de secretă, încît afectează securitatea ambelor țări. De aceea, trebuie să o cunoască cît mai puține persoane.

Profit de călătoria ambasadorului britanic Halifax pentru a vă trimite scrisoarea prin el, urmînd să vă fie înmînată personal".

15 februarie 1942. Singapore, puternica bază navală britanică, capitulează — motiv de îngrijorare pentru Churchill

„Merge mai ușor cînd vorbim"

Corespondența din primele luni ale anului 1942 acoperă, ca de obicei, o varietate de probleme militare și politice. Dar Roosevelt găsește timp pentru a-și împărtăși necazurile politice interne, făcînd d n ele puncte de apropiere cu Churchill:

„18 martie 1942

Dragă Winston,

Sînt sigur că știți că m-am gîndit mult la necazurile dum-

[1] În aceeași perioadă cu căderea citadelei Singapore, flota germană staționată la baza militară, din teritoriul francez ocupat, Brest a reușit să se deplaseze prin Canalul Mînecii, fără pierderi, și să se retragă în Germania, semn al abandonării definitive a planului hitlerist de a invada Marea Britanie. Churchill a căutat să prezinte incidentul ca o victorie, iar Roosevelt și-a însușit la început argumentele primului ministru. Dar aceste argumente nu puteau explica incapacitatea britanică de a scufunda navele germane la trecerea acestora prin Canal, de aceea, în discursul său, președintele a renunțat să mai menționeze aceste fapte.

neavoastră din cursul ultimei luni. Trebuie, în sfîrşit, să recunoaştem cît de dificile sînt aspectele militare ale situaţiei, cărora, în cazul dv. li se adaugă şi poverile suplimentare produse — atît în timp de război, cît şi în timp de pace — de încîntătoarea voastră constituţie nescrisă. Serios luînd lucrurile, Constituţia americană scrisă, cu legislatura ei de patru ani, scuteşte nefericita persoană din vîrf de o mulţime de dureri de cap.

Vine la rînd încîntătorul zeu căruia ne închinăm amîndoi, numit «libertatea presei». Nici unul dintre noi nu pune prea mult la suflet reportajele care, pe ansamblu, nici nu sînt aşa de rele. Însă, literalmente, sîntem amîndoi ameninţaţi de aşanumitele comentarii interpretative din partea cîtorva domni cărora politicianismul nu le iese din cap nici în cele mai grave momente de criză, care au puţine cunoştinţe de bază şi încă şi mai puţine informaţii şi care îşi propun să orienteze opinia publică pe această bază. Presa de la noi, cea mai rea — oamenii de la McCormack — Patterson, ziarele lui Hearst şi reţeaua Scripps-Howard[1] — umflă cu insistenţă unele probleme interne, relativ lipsite de importanţă, şi sugerează în mod subtil că rolul Americii este să apere insulele Hawaii, litoralul de est şi de vest, să joace precum broasca ţestoasă şi să aştepte pînă cînd cineva va ataca propriile noastre ţărmuri. Destul de curios, aceşti supravieţuitori ai izolaţionismului nu mă atacă pe mine personal decît prin repetarea faptului că sînt îngrozitor de suprasolicitat sau că sînt propriul meu strateg, acţionînd fără a beneficia de sfaturi din partea militarilor sau marinei. Aceeaşi veche poveste. O cunoaşteţi prea bine".

În aceeaşi scrisoare, abordînd o varietate de probleme (în stilul oarecum împrăştiat al lui Roosevelt), preşedintele se referea şi la relaţiile cu U.R.S.S. şi includea pasajul, atît de des citat, revelator pentru convingerea care l-a călăuzit pînă la moarte: *„Ştiu că nu te vei supăra dacă o să fiu de o sinceritate brutală şi îţi voi spune că eu cred că pot să tratez cu Stalin mai bine şi decît Foreign Office-ul tău şi decît Departamentul meu de Stat. Stalin nu îi poate suferi pe nici unul din demnitarii voştri. El crede că eu sînt mai bun şi sper că va continua să creadă asta".*

Şi scrisoarea se încheie cu un sfat personal: *„Ştiu că îţi vei menţine optimismul şi marea energie, dar ştiu că nu te vei supăra dacă îţi voi spune că ar trebui să-ţi însuşeşti un obicei al meu. Odată pe lună mă duc la Hyde Park[2] pentru patru zile, mă ghemuiesc într-un bîrlog şi închid uşa după mine. Nu răspund la telefon decît dacă ceva cu adevărat important se întîmplă. Aş dori să încerci să faci la fel, să poţi pune cîteva cărămizi sau picta un nou tablou[2].*

Transmite caldele mele complimente doamnei Churchill. Aş dori foarte mult ca soţia mea şi cu mine să o putem vedea.

Ca întotdeauna al dv.

P.S. Winant este aici. Cred într-adevăr că este un om extrem de înţelegător".

La 1 aprilie, Churchill a răspuns:

„Încîntat de scrisoarea dumneavoastră din 18 martie, pe care abia am primit-o. Vă sînt foarte recunoscător pentru toate gîndurile bune în legătură cu treburile mele şi pentru căldura personală pe care mi-o dovediţi. Situaţia noastră aici a fost mereu solidă, dar, în mod firesc, neavînd nimic altceva de arătat, ca rezultat al muncii noastre, decît dezastre, oamenii au devenit nerăbdători în Parlament şi în presă. Îmi vine foarte greu să depăşesc momentul Singapore, dar sper că vom redresa în curînd situaţia.

Averell[4] ne este de mare ajutor aici. A avut un succes remarcabil în faţa puternicului Comitet al celor trei sute din Camera Comunelor, cu o cuvîntare viguroasă, convingătoare. Personal mă simt cît se poate de bine, deşi de cînd m-am întors am simţit povara războiului ceva mai mult decît înainte.

Soţia mea şi cu mine vă transmitem cele mai bune urări dumneavoastră şi doamnei Roosevelt. Poate că, dacă se mai îmbunătăţeşte vremea, m-aş putea autoinvita la un sfîrşit de săptămînă şi aş putea da o fugă pînă acolo. Avem multe lucruri de pus la punct şi merge mai uşor cînd vorbim".

Vizita lui Molotov

În acea perioadă nimic nu îl irita mai mult pe Churchill decît sprijinul acordat de Roosevelt cauzei independenţei Indiei. Momentul indian a consumat multă cerneală în corespondenţa dintre cei doi lideri şi a atras cuvinte aspre din partea primului ministru britanic. La 12 aprilie 1942, Churchill îi scria preşedintelui Roosevelt:

„Ştiţi ce importanţă atribui tuturor lucrurilor pe care mi le spuneţi, dar nu cred că pot să-mi asum răspunderea pentru apărarea Indiei, dacă urmează să se arunc iar totul într-o oală în aceste împrejurări de însemnătate crucială. Sînt sigur că aceasta ar fi punctul de vedere al Cabinetului şi Parlamentului. Întrucît telegrama dumneavoastră am reţinut-o drept o comunicare strict personală, nu îmi propun să o pun în mod oficial în faţa Cabinetului decît dacă îmi spuneţi că doriţi acest lucru. Orice ar semăna a divergenţă serioasă între dumneavoastră şi mine

---

[1] Trusturile de presă menţionate au criticat de la început politica lui Roosevelt, începînd cu cea internă. În rest, presa, în general, a acceptat politica externă a guvernului, s-a supus cenzurii oficiale şi a acceptat şi o cenzură voluntară.

[2] Casa şi domeniul personal al lui F.D. Roosevelt, la nord de New York, pe malul Hudsonului.

[2] Aluzie la hobby-urile lui Churchill, pictura şi zidăria. Primul ministru a construit sau cel puţin a contribuit la construirea unui zid de cărămidă, la casa sa de ţară de la Chartwell.

[4] Averell Harriman (1891-1986), trimis special al lui Roosevelt pe lîngă Churchill, îndeosebi pentru organizarea ajutorului american către Marea Britanie. Prieten personal al preşedintelui Roosevelt, el a jucat un rol important în relaţiile dintre acesta şi Churchill. Ulterior, a fost ambasador al S.U.A. la Moscova, ocupînd apoi înalte funcţii în guvernul american, în special în domeniul relaţiilor externe. A trăit pînă la sfîrşitul vieţii, în 1986, Harriman a fost unul dintre cei mai respectaţi oameni de stat şi diplomaţi americani.

m-ar întrista profund şi ar afecta grav, cu siguranţă, ambele ţări, în chiar toiul acestei teribile bătălii".

Neînţelegerile în problema Indiei, ca şi în alte probleme importante, n-au afectat însă esenţial cooperarea dintre S.U.A. şi Marea Britanie, în urmărirea obiectivului prioritar, înfrîngerea Germaniei hitleriste, şi nici n-au curmat gesturile de prietenie şi afecţiune reciprocă dintre cei doi. Cu prilejul Conferinţei Atlanticului din august 1941, Roosevelt, care era un pasionat filatelist, a vrut să-i trimită lui Churchill un plic cu o marcă poştală din timpul conferinţei, dar l-a rătăcit. L-a regăsit abia la 6 mai 1942. Drept care, l-a trimis imediat destinatarului cu o scrisoare de însoţire:

„Am găsit ieri printre lucrurile mele acest plic. Chiar dacă preferaţi meseria de zidar înaltei ştiinţe a filateliei, s-ar putea să aveţi un descendent care colecţionează timbre. Cred că a fost francat pe «Augusta»[1], în momentul cînd aţi debarcat".

Lunile mai şi iunie 1942 au înregistrat un eveniment deosebit: cele dintîi vizite la Londra şi Washington ale comisarului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., V.M. Molotov. Churchill şi Roosevelt s-au informat reciproc despre convorbirile avute cu demnitarul sovietic. Tema principală: cel de-al doilea front. Informarea trimisă de Churchill, la 28 mai (Molotov a fost întîi la Londra), arăta, în încheiere: *„În concluzie, d. Churchill l-a rugat pe d. Molotov să aibă în vedere dificultăţile unei invazii peste mare. După ce Franţa a ieşit din război, noi, în Marea Britanie eram aproape despuiaţi: cîteva divizii prost înzestrate, sub 100 tancuri, sub 200 tunuri de cîmp. Şi totuşi, Hitler nu a încercat o invazie, din cauză că nu avea controlul spaţiului aerian. Acelaşi gen de dificultăţi ne confruntă şi azi".*

Deşi la curent cu rezervele britanice, la sfîrşitul discuţiilor Roosevelt-Molotov, în comunicatul publicat, se preciza că în cursul convorbirilor s-a realizat o deplină înţelegere privind sarcina urgentă de „a se crea un al doilea front în Europa în 1942". După cum se ştie, acest angajament n-a fost îndeplinit. Cel de-al doilea front s-a deschis abia în 1944, această întîrziere constituind o sursă de fricţiuni şi chiar de neîncredere în relaţiile U.R.S.S. cu partenerii săi, S.U.A. şi Marea Britanie.

Din documentele publicate acum de prof. Kimball, reiese că atitudinea lui Roosevelt a fost determinată de convingerea sa, cristalizată după convorbirile cu Molotov, că situaţia pe frontul sovietic era realmente îngrijorătoare şi că se impuneau măsuri urgente, atît politico-psihologice, cît şi militare, pentru a sprijini efortul militar sovietic. Iată pasaje din informarea pe care Roosevelt a trimis-o la 31 mai lui Churchill, cu privire la discuţia cu Molotov. Sublinierile şi ştersăturile aparţin, se pare, lui Harry Hopkins şi sînt operate la indicaţia preşedintelui: *„Vizita lui Molotov este un succes real, cred, pentru că am ajuns să credem o bază personală de prietenie şi bună sinceritate, cît de bună se poate crea printr-un interpret... El şi-a exprimat foarte clar îngrijorarea reală privind următoarele patru-cinci luni şi cred că a fost sincer şi nu s-a prefăcut pentru a ne forţa mîna.*

Am sentimentul puternic că poziţia rusă este precară şi, în săptămînile ce vin, poate deveni cu mult mai îngrijorătoare.

De aceea sînt mai mult ca oricînd preocupat ca «Bolero» să avanseze către o acţiune concretă, care să înceapă în 1942[2]. Ne dăm cu toţii seama că, din cauza condiţiilor meteorologice, operaţia nu poate fi amînată pînă la sfîrşitul anului...

Îţi voi telegrafia cînd Molotov pleacă, dar sînt în mod special preocupat ca el să se întoarcă cu rezultate reale şi să-i prezinte lui Stalin un raport favorabil...

Important este că am putea avea — şi, probabil, chiar avem — necazuri pe frontul rusesc şi trebuie să ne facem planul cine să le înfrunte".

Băutura preferată

În aceeaşi perioadă, la 4 iunie, a avut loc un important eveniment militar: înfrîngerea flotei japoneze la Midway, moment de cotitură în evoluţia războiului din Pacific[3]. Îngrijorat, pe de o parte, că Roosevelt îi promisese lui Molotov mai mult ajutor decît putea să-i dea şi că victoria de la Midway avea să concentreze atenţia S.U.A. asupra Extremului Orient, în detrimentul Europei, Churchill a cerut şi a obţinut acordul lui Roosevelt pentru o nouă şi urgentă întrevedere cu preşedintele. Ea a avut loc la Washington, între 18 şi 27 iunie, sub denumirea codificată „Argonaut".

Principala hotărîre a conferinţei a fost invazia în Africa de Nord (operaţia „Torch" = Făclia)[4], un substitut-compromis la invazia în Europa. Este interesant că generalul George Marshall a continuat să facă presiuni pentru o invazie în Europa şi, în cazul cînd ea nu ar fi avut loc, pentru concentrarea forţelor americane în Pacific. Roosevelt a respins ambele propuneri, una dintre puţinele ocazii în care nu l-a ascultat pe Marshall.

De asemenea, la Washington, s-a hotărît intensificarea cooperării americano-britanice pentru producerea armei nucleare, mai ales că oamenii de ştiinţă britanici obţinuseră rezultate importante în cercetările lor şi aveau ce oferi (numele codificat al operaţiei era „Tubul Alloys")[5].

Una dintre preocupările lui Roosevelt, mai ales după Pearl Harbor, era să atragă poporul american în acţiuni concrete de sprijinire a Marii Britanii. În acest sens, el a stimulat o serie de programe, printre care programul „Pachete pentru Marea Britanie", menit să dea cetăţeanului de rînd

---

[1] Nava americană la bordul căreia a avut loc Conferinţa Atlanticului.

[2] „Bolero" era numele codificat al operaţiei care asigura concentrarea de trupe şi arme americane în Marea Britanie, în vederea invadării continentului. Roosevelt a acceptat avizul militarilor de a nu menţiona data exactă — luna august —, dar a respins avizul lor care cerea şi scoaterea indicaţiei cu privire la an.

[3-5] *Magazin istoric*, nr. 7-12/1984; 2/1974; 8, 9/1975.

american sentimentul că face un sacrificiu pentru britanici. Dar pentru Anglia, necesităţile reale de aprovizionare, mai ales cu arme, erau mai importante decît asemenea programe cu efecte mai degrabă psihologice. De aceea, primul ministru l-a rugat pe preşedinte să reducă programul „Pachete pentru Marea Britanie", obţinînd astfel un spaţiu suplimentar pe vapoare, pentru transportul materialelor de război. Roosevelt a acceptat şi, odată cu răspunsul oficial, i-a trimis lui Churchill, la 9 iulie 1942, şi următoarea notă:

„Răspunsul meu oficial alăturat la comunicarea dumneavoastră oficială din 14 iunie este, aşa îmi închipui, menit să zacă în evidenţele şi arhivele guvernelor noastre, spre delectarea istoricilor. Ideea este că nu pot să suşăr gîndul de a tăia sau reduce fluxul de «pachete pentru Anglia», dar acest lucru trebuie făcut. Dacă, însă, duceţi personal dorul unui Martini în proporţie de unu la şapte, vi-l trimit, imediat.

Al dumneavoastră credincios,
[parafat] F.D.R.

P.S. Spuneţi-le lui Tommy şi John Martin că pot primi cîte două de căciulă"[1].

Sistemul complicat de transmitere a mesajelor prin mai multe canale, pentru păstrarea secretului, provenit din preocuparea celor doi, dar mai ales a lui Roosevelt, de a ocoli canalele normale, în special Ambasada S.U.A. din Londra şi chiar Departamentul de Stat, producea încurcături şi, uneori, schimburi înfrigurate de telegrame, cum este cel care urmează:

„Washington
12 iulie 1942,

Pentru Fosta persoană navală din partea Preşedintelui.

Nu am primit telegramele dumneavoastră nr. 108 şi 109[2]*. Rog să aveţi amabilitatea să le repetaţi. Roosevelt".*

A doua zi, Churchill către Roosevelt:

„Am indicat ca telegramele nr. 108 şi 109 să fie trimise prin Foreign Office, întrucît nu eram sigur dacă vreţi ca Ambasada Statelor Unite din Londra să fie informată despre această chestiune. Dintr-o regretabilă eroare[3]*, ele nu au fost transmise de Ambasada britanică din Washington. Vă vor fi înmînate personal în această dimineaţă. Firesţe, m-am mirat că nu primesc răspuns, aşa că l-am sunat pe Harry. Totul e bine cînd se sfîrşeşte cu bine".*

Pe locul secund — cu demnitate

În lunile care au urmat, corespondenţa s-a concentrat asupra problemelor militare, în special asupra pregătirii operaţiei „Torch", şi a relatărilor lui Churchill privind discuţiile purtate de el la Moscova, între 12 şi 16 august 1942, cu I.V. Stalin.

Primul ministru britanic soseşte la Moscova, însoţit de Harriman, reprezentantul lui Roosevelt, pentru a purta discuţii cu I.V. Stalin (august 1942)

Cele două subiecte abordate în capitala sovietică fuseseră amînarea invaziei în Europa şi „Torch". Această din urmă operaţie a dat naştere la divergenţe de păreri privind distribuirea misiunilor trupelor americane şi engleze. Americanii insistau ca operaţia să fie, cel puţin în prima fază şi cel puţin aparent, exclusiv americană, britanicii jucînd un rol secundar şi, pe cît posibil, invizibil. Două raţiuni determinau această poziţie: prima, de ordin intern, era menită să întărească moralul opiniei publice americane, a doua pornea de la convingerea administraţiei S.U.A. că trupele franceze şi ale regimului de la

[1] Martini sau, mai exact, „Martini dry" (Martini sec) este o băutură de tip cocktail, alcătuită, de obicei, din trei sau cinci părţi gin sau vodcă şi o parte vermut sec. Sînt şi „specialişti" care preferă o proporţie mai mare de gin sau vodcă şi introduc vermutul cu o sticlă tip spray. Era una din băuturile preferate ale preşedintelui, care se şi lăuda cît de bine ştie să o prepare şi o şi prepara pentru oaspeţii săi la Casa Albă. Tommy Thompson şi John Martin erau doi asistenţi personali ai lui Churchill.

[2] Roosevelt îşi putea da seama că nu primise aceste telegrame după numerotarea lor, asupra cărela convenise cu Churchill. Telegrama 108 se referea la numirea comandantului american pentru operaţiile pe continentul european, Churchill, sprijinindu-l pe Marshall, iar telegrama 109 exprima speranţa că numirea unui comandant american pentru Europa nu va afecta operaţia imediată de invazie a Africii.

[3] Se pare că Ambasada britanică le transmisese totuşi subsecretarului de stat Sumner Welles, care însă neglijase să le predea preşedintelui. Churchill a preferat însă să dea vina pe Ambasada britanică din Washington.

Vichy nu vor opune rezistență serioasă americanilor. În schimb, avînd în vedere atacurile britanice asupra flotei franceze, rămasă sub comanda Vichyului, ele se vor opune cu mai multă înverșunare armatelor engleze. Pînă la urmă, toate divergențele s-au aplanat și cei doi conducători au răsuflat ușurați și au exclamat bucuroși:

„5 septembrie 1942,

Din partea Președintelui pentru Fosta persoană navală.

Referitor la telegrama dumneavoastră nr. 144. Ura! Roosevelt".

„6 septembrie 1942,

Fosta persoană navală către Președinte, personal și secret.

Referitor la telegrama dumneavoastră nr. 185. Okey din răsputeri".

Churchill a acceptat poziția de secund cu demnitate, ironie, dar și cu simțul înțelegerii realităților raportului de forțe:

„Fosta persoană navală către Președinte, personal și strict secret.

În intreaga operație «Torch», pe plan militar și politic, mă consider locotenentul dumneavoastră, c rînd numai să vă prezint deschis punctul meu de vedere. La ora zero, vom dispune de o stație de radio emisie puternică, așa că, dacă dictați dinainte apelurile dumneavoastră către Franța și alte materiale de propagandă pe discuri de gramofon, acestea pot fi puse să urle, acoperind totul. Noi, englezii, vom interveni numai dacă și cînd considerați că este potrivit. Aceasta este o acțiune am ricană, în care noi sîntem doar niște elemente aferente".

La 18 sau 19 septembrie 1942, în mijlocul acestor preocupări presante, Churchill l-a chemat la telefon pe Roosevelt. Conținutul acestei convorbiri nu este cunoscut, dar se știe precis de la fiul lui Roosevelt, aflat pe atunci în Anglia, că ea a avut loc. El se găsea în vizită la Chequers. În cartea sa *As he saw it*, Elliott Roosevelt relatează: *„Am ajuns la Chequers (casa de la țară a lui Churchill), să petrec un sfîrșit de săptămînă. Era pe la sfîrșitul lui septembrie... După cină, [el, Churchill] mi-a menționat într-o doară că intenționează să vorbească la telefonul transatlantic cu tata, în seara aceea, și m-a întrebat dacă vreau să-l salut și eu. Sînt sigur că nonșalanța sa nu era decît un joc studiat: îmi place să cred că amabilitatea l-a făcut să-și amintească faptul că (în curînd, pe 23 septembrie) era ziua mea de naștere... Primului ministru i-au trebuit mai bine de două ore pentru a obține legătura cu președintele Statelor Unite, iar atunci cînd a obținut-o, un cenzor oficial i-a avertizat pe interlocutori să aibă grijă ce vorbesc, apoi l-am auzit pe tata urîndu-mi «La mulți ani!» Înainte de a termina de vorbit, mi-a spus, aluziv, să nu fiu surprins, deoarece s-ar putea să mă întîlnesc în curînd cu un membru al familiei"*[1].

Situația de pe frontul sovietic continua să-l preocupe atît pe Roosevelt, cît și pe Churchill. În acest sens, la 5 septembrie 1942, președintele Roosevelt a transmis primului ministru Churchill un mesaj în care specifica: *„Frontul rusesc este astăzi sprijinul nostru cel mai important"*.

Churchill, la rîndul său, aprecia rolul jucat de U.R.S.S. în război, în contextul stabilit de șefii de stat major britanici — și subliniat de prof. Kimball — *„armata rusă este astăzi singura forță capabilă să înfrîngă armata germană, sau, în fapt, de a o ține în loc... Pentru noi, nu există lucru mai limpede decît acela că tocmai războiul din Rusia slăbește cel mai rapid puterea Germaniei... Prin urmare, este vital să stimulăm rezistența rușilor prin sporirea fluxului de livrări, prin acțiuni ofensive împotriva Germaniei pe mare și în aer și, dacă este posibil, prin acțiuni terestre în Caucaz și prin atragerea Turciei în război de partea noastră"*. ■

(Va urma)

Traducerea documentelor:
Sergiu CELAC

[1] Este vorba despre Eleanor Roosevelt, soția președintelui, care avea să viziteze Anglia peste puțin timp.

ÎN SLUJBA ȚELULUI SUPREM — LICHIDAREA FASCISMULUI

(Urmare din p. 20)

țiuni artificiale ale regimului hitlerist în scopul de a diviza Europa și a face astfel posibilă dominația germană asupra continentului. În ce privește fostul guvern de la Vichy, guvernul român constată că el a încetat a mai exista, așa încît nerecunoașterea acestui guvern nu se mai pune[1]. Guvernul român speră că va putea proceda cît mai curînd la un schimb de reprezentanți diplomatici cu Națiunile Unite". Au fost rupte relațiile diplomatice și cu Ungaria[2].

În toamna anului 1944, România întreținea relații diplomatice cu 11 țări — Bulgaria, Danemarca, Elveția, Finlanda, Franța, Italia, Portugalia, Spania, Suedia, Turcia, Uruguay. De aici, a pornit și activitatea de reconstituire și dezvoltare a relațiilor diplomatice ale României care, în special după Congresul IX al P.C.R. a cunoscut o dinamică puternică, înglobînd, în prezent, relații cu 151 state. ■

[1] Fostul diplomat român Ba bu Constantinescu scria în presa vremii că în fața Institutului francez de înalte studii, la 23 august 1944, în pofida orei tîrzii, după aflarea proclamației radiodifuzate amintind actul de voință de a fi stăpîni pe destinele noastre, a avut loc „o manifestație populară", scandîndu-se: „Vive la France, vive la Roumanie, à-bas les allemands". La 5 septembrie, guvernul român a însărcinat Legația din Ankara să ia legătura cu reprezentantul guvernului provizoriu francez și să-i comunice declarația din 30 august și dorința de a întreține „cu guvernul francez relațiile cele mai cordiale în spiritul vechii și nedezmințitei amiciții ce leagă cele două țări".

[2] La ședința guvernului din 30 august s-a arătat că „România nu a declarat război Ungariei, înțelegînd că Transilvania de nord este pămînt românesc și ne luăm ce ne aparține". Notificarea stării de război cu Ungaria s-a produs la 7 septembrie 1944.

1789 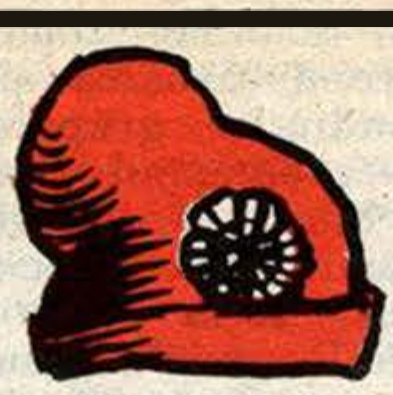 1791

LA PARIS, ÎN TIMPUL REVOLUȚIEI

GHEORGHE EMINESCU

Ar fi o greșeală dacă ne-am imagina că în zilele fierbinți ale Revoluției franceze[1] populația Parisului se găsea tot timpul pe străzi, pe baricade, manifestînd sau luînd parte la încăierări, sau că viața cotidiană se modificase brusc. Obiceiurile unei societăți nu se pot schimba de la o zi la alta, nici chiar de la un an la altul. Parisul anilor 1789-1790, chiar 1791, continuă să rîdă, să cînte, să se plimbe pe străzi și să frecventeze teatrele și restaurantele.

Pentru a urmări viața zilnică în anii 1789-1791 să facem o plimbare prin cafenelele orașului atît de numeroase, multe dintre ele vestite, prin saloanele la modă, dintre care unele celebre, prin cluburile politice, prin teatrele în plină prosperitate materială, să urmărim viața artistică și explozia produsă în domeniul ziaristicii. Vom înțelege astfel că revoluția[2] n-a oprit pe loc viața, ci numai a schimbat-o, în cîteva aspecte fundamentale ale ei.

Doctorul inventator

Parisul anului 1789 pare ca un ansamblu de mici orașe înghesuite într-un mare oraș, cu străzi înguste, cu numeroase cartiere, fiecare avînd caracteristicile lui, strict delimitate. Populația este grupată pe clase sociale și pe meserii. Nobilimea și marea burghezie sînt instalate în elegantul „faubourg" Saint-Germain, în timp ce bancherii preferă șoseaua Antim. Săracii, pe care revoluționarii îi vor numi sanchiloți, stau îngrămădiți în faubourgurile Saint-Antoine și Saint-Marceau. Această topografie urbanistică, la care se adaugă și greutățile de transport, face ca evenimentele petrecute într-o parte a Parisului — oricît de grave ar fi ele — să nu ajungă la cunoștința întregii populații decît a doua sau a treia zi. Cînd, la 2 septembrie 1792, sanchiloții pătrund în închisori și, timp de trei zile, îi masacrează pe nobili și preoți, gospodinele din celelalte cartiere își fac liniștite piața, neștiind nimic. Același lucru în ziua de 20 iunie, cînd sanchiloții intră în apartamentele regelui și reginei, silindu-l pe monarh să pună pe cap boneta roșie[3].

Sînt însă și unii avizi de informații proaspete, de senzațional, dornici să fie la curent cu toate noutățile politice, alții — amatori de tulburări — care își pierd timpul în grădina din fața palatului Tuileries (luat cu asalt de poporul răsculat la 10 august 1792) și devenit un fel de vestibul al Adunării Legislative. Inofensivele și teatralele defilări zilnice ale Gărzii naționale, care se desfășoară în Place de Grève, au spectatorii lor obișnuiți, iar piața va deveni neîncăpătoare cînd, în mijlocul ei, se va înălța mașina de tăiat capete inventată de doctorul Guillotin și construită de alsacianul Tobias Schmidt, fabricant de piane[4].

Dar locul cel mai frecventat, cel mai important, rămîne Palais-Royal, acest „forum al revoluției", cum a fost numit. Palais-Royal era proprietatea ducelui d'Orléans, care, cu șase ani în urmă, făcuse din el o întreprindere comercială, un loc de plăceri de tot felul: cafenele, restaurante, case de modă, magazine, săli de amuzament, de jocuri de noroc, de firme dubioase. Odată cu începutul revoluției, Palais-Royal devine locul unde se adună toți agitatorii, oratori, cu și fără talent, urcați pe mese și scaune. Ei perorează, etalîndu-și rețete pentru fericirea națiunii. În viața parizianului, cafeneaua ocupă un loc aparte; ea a fost și a rămas o adevărată instituție. Cafenelele sînt acum ticsite, fiecare discută evenimentele cu pa-

---

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 7/1987; 4/1967, 3/1968, 7/1972, 8/1973, 3/1977, 7,12/1979; 7/1971.

[4] Ghilotina era cunoscută în diverse regiuni europene, sub alte denumiri, încă din secolul XVI, poate chiar de mai înainte, dar din a doua jumătate a sec. XVII nu mai fusese folosită. Doctorul Joseph Ignace Guillotin (1738-1814), profesor de anatomie la Facultatea de medicină din Paris și membru al Adunării Constituante, a propus colegilor săi, încă din 1789, să introducă pedeapsa de decapitare a condamnaților cu o mașină pe care tot el a numit-o imediat ghilotină. După faza de experimentare ghilotina a fost folosită pentru prima oară la 25 aprilie 1792, în Place de Grève, la executarea unui bandit. Contrar legendelor, inventatorul ei, dr. Guillotin, nu a fost și el o victimă a ghilotinei. A murit de moarte bună.

siune, critică, face profeții, dă soluții, iar în 1792, cînd vor începe războaiele revoluționare cu Austria și Prusia, Anglia, Spania și Olanda, toți vor deveni strategi, desfășurînd cu creionul pe mese cele mai savante manevre.

În anul 1790, din cauza deselor tulburări, noaptea străzile sînt pline de patrule, faubourgul Saint-Germain începe să se depopuleze, comerțul să stagneze, viața să se scumpească, specula și bursa neagră să înflorească. Bineînțeles că orice formă ar fi luat revoluția, ea nu putea schimba brusc toate obiceiurile. Filozofii și literații continuă să se întrunească la Madame Helvetius, soția filozofului, la marchiza de Condorcet și, în fiecare joi, la madame Panckoucke, soția celebrului editor. Mondenii și snobii își dau întîlnire la Madame mareșal Beauveau sau la frumoasa Madame de Sabran, care a servit de model pictoriței Vigée-Lebrun. Elita artiștilor se adună la Julie Talma, soția marelui actor François Joseph Talma, în locuința acesteia din strada Chantereine.

Încep să apară saloanele politice, fiecare reprezentînd un anumit curent. Aristocrații preferă salonul marchizei de Chambinas, unde spiritualul scriitor Rivarol concurează cu ironicul ziarist Champcenetz. Viitorii „feuillanți" (elementele moderate ale clubului iacobinilor) se adună la Adrien Duport, deputat de Paris. Partizanii ducelui d'Orléans[1] sînt invitații doamnei de Genlis, despre care Napoleon va spune, cu ironia lui redutabilă, că, „atunci cînd vorbește despre virtute, vorbește ca despre o descoperire". Oamenii de stînga preferă salonul cetățenei Bailly, soția reputatului astronom, ajuns primar al Parisului. Vezi la ea pe matematicianul și filozoful Condorcet, poeții Parny, Grimm, pe vorbăreața doamnă de Staël, Talleyrand, abatele Sieyès.

La sfîrșitul anului 1791, apar saloanele revoluționarilor, între care cel mai celebru este al doamnei Roland, care va fi conducătoarea spirituală a girondinilor, gruparea politică reprezentînd interesele marii burghezii industriale și comerciale. Nici Lucile Desmoulins, soția dantonistului Camille Desmoulins, nu se lasă mai prejos. În fine, nu trebuie să uităm salonul doamnei Louise de Keralio, redactoarea ziarului *Mercure National* și prima care a cerut să dispară formula de politețe „dumneavoastră", pentru a fi înlocuită cu „tu".

[1] Este vorba despre faimosul Philippe Égalité, deputat în Convenție, care va vota în favoarea morții lui Ludovic XVI.

La cafeneaua „Procope"

O neobișnuită afluență cunosc expozițiile de pictură, frecventate în special de societatea aleasă. Salonul din 1789 este vizitat de un număr enorm de oameni, veniți pentru a admira schița lui Durameau, reprezentînd „Statele generale". Majoritatea marilor pictori își caută inspirația în istorie, în special în antichitate, mai mult decît în revoluție. Celebrul Jacques Louis David expune *Jurămîntul lui Horațiu*, *Brutus*, *Moartea lui Socrate* și faimosul desen reprezentînd *Jurămîntul Jeu de Paume*. Taillasom — *Cleopatra vrînd să-l otrăvească pe Antiochus*, Vincent prezintă pe *Phyrus la curtea lui Glaucias*, iar Fabre — *Moartea lui Abel* și *Suzana în baie*. La această expoziție își face debutul și Isabey, unul dintre marii pictori ai Consulatului și Imperiului.

Sculptura este reprezentată prin Houdon, care realizează busturile lui Voltaire, Franklin, Mirabeau și Bailly. Se înmulțesc casele care se ocupă cu vînzările de tablouri. La Bouillon, doamna Goman, Constantin, Lebrun-fiul se găsesc în permanență pînze ale tuturor maeștrilor și ale tuturor școlilor. Doamnele din înalta societate apreciază mult ședințele Academiei. O afluență considerabilă cunoaște ședința de recepție a abatelui Barthélemy, autorul apreciatei lucrări *Călătoriile tînărului Anacharsis în Grecia în mileniul IV î.e.n.*, un tablou al civilizației grecești din epoca clasică. Orașele din provincie, Bordeaux, Marsilia, Montpelier, țin pasul cu Parisul.

Activitatea teatrelor este prodigioasă. Niciodată ele n-au cunoscut o afluență mai mare; lojile sînt închiriate pentru cîte 10-20 spectacole. Nimic nu egalează însă în proporții atracția exercitată de cafenele. Ele existau și înainte de revoluție și multe aveau deja celebritatea lor, dar acum se înmulțesc uimitor de repede și din simple localuri unde se discută despre literatură, teatru, artă, unde se joacă șah, table, domino, ele devin centre de agitație politică. Este epoca de aur a cafenelelor. Fiecare are clientela ei statornică, fiecare se poate lăuda cu personalități celebre care o frecventează. La colțul pasajului Perron găsim eleganta cafenea „Caveau" unde, dacă n-ai venit la deschidere, pînă la ora 14 este imposibil a mai găsi vreun loc. Alături, sînt cafenelele „Chartes", „Grotte Flamande" „Italien". Lîngă str. Bons-Enfants găsim cafeneaua „Valois", unde feuillanții vin să citească *Journal de Paris*, în timp ce iacobinii preferă cafeneaua „Corazza". O mare afluență și o mare celebritate cunoaște cafeneaua „Foy", despre care un cronicar spune că era în cuprinsul clădirii Palais-Royal.

Fiecare colțișor al Parisului are cafeneaua lui. Pe malul stîng al Senei se află, dacă nu cea mai elegantă, desigur cea mai celebră cafenea, numită „Procope" al cărui patron este italianul Zoppi. Frecventată pe vremuri de Voltaire, care a situat în această cafenea acțiunea comediei sale *l'Ecossaise ou le Café*, acum este vizitată de Danton și Camille Desmoulins. Tot în această cafenea a așteptat îngrijorat Beaumarchais ecourile de la premiera piesei sale *Nunta lui Figaro*.

La cafeneaua „Regence" vin admiratorii lui La Fayette, în timp ce la cafeneaua „Monnaie" portretul lui La Fayette este ars. Să nu uităm „Café Parnasse", unde casieriță este drăgălașa Gabrielle Charpentier, fiica patronului și viitoarea cetățeană Danton. Cu o istorie mai puțin încărcată sînt cafenelele: „Hottot", „Jean Bart", „Bains chinois", „Port Saint-Martin", numită cafeneaua oamenilor liniștiți.

Sînt cafenele pentru toate gusturile, pentru toate pungile, pentru toate opiniile. Regaliștii, moderații, aristocrații, iacobinii pot fi identificați după cafeneaua pe care o frecventează. Noutatea senzațională o formează apariția în ele a femeilor. Viața începe să ia un curs trepidant, lucrurile își schimbă fața de la o zi la alta, multe instituții noi apar, multe dintre cele vechi dispar, numai cafenelele rămîn și se înmulțesc. Noul val trece peste toate, mătură tot ce este învechit, se schimbă moda, vocabularul, ritualul căsătoriilor, numai cafeneaua rămîne.

O adevărată explozie se va produce în domeniul ziaristicii, deoarece pînă la revoluție, din cauza cenzurii, presa era aproape inexistentă. Pînă la convocarea Statelor generale, la 5 mai 1789, singurul ziar care apărea și avea o vechime de numai 12 ani era *Journal de Paris*. Se poate spune că ziaristica începe odată cu revoluția. *Journal de Paris* se specializase în cronica vieții Capitalei și, după deschiderea Statelor generale, consacra un spațiu foarte redus dezbaterilor Adunării și celor ce aveau loc în cluburi. În curînd, el pierde monopolul. Încep să apară *Gazette Nationale* a lui Panckoucke, reprezentînd gruparea girondinilor, *Logographe*, *Journal des Débats de la Constitution*, care este foarte căutat. *Mercure National* tace concurență ziarului *Gazette Nationale*, dînd o mare amploare dezbaterilor Adunării și știrilor externe.

William Pitt este generos

Dar toate aceste ziare încep să pară fade unui public supraexcitat de pasiuni, obișnuit cu emoții tari, amator de polemici violente, care vrea prelungită în ziare nervozitatea din cafenele. Violența de limbaj se accentuează odată cu apariția ziarului *L'Orateur du peuple* a lui Stanislas Fréron, a efemerului *Journal du diable* al lui Labenette și *l'Ami du peuple* al lui Marat, care reușește să creeze în jurul lui o atmosferă de mister prin faptul că ziarul lui, cît și el însuși, apar, dispar, iarăși apar, fapt care făcuse să se creadă că Marat este un personaj fictiv și că numele reprezintă un simplu pseudonim. Pe măsură ce revoluția devine tot mai violentă, ziarul *Père Duchene* al lui Hébert ajunge cel mai popular, datorită vocabularului trivial, a invectivelor, a îndemnurilor la violență.

În 1792, poporul îl silește pe Ludovic XVI să poarte boneta frigiană, simbol al revoluționarilor (imagine din presa pariziană a epocii)

Dar oricît de violent este limbajul presei revoluționare, el nu reușește să-l egaleze pe cel al presei contrarevoluționare, condusă de aristocrați și preoți. Pentru a da măsura îndrăznelii și caracterului provocator al acestor gazete reacționare, vom cita cîteva rînduri din *Petit Gautier*: „Promitem o bună recompensă celui care va trimite puterilor coalizate semnalmentele exacte ale membrilor Adunării, pentru a se evita erorile atunci cînd li se vor face onorurile ștreangului. Fără a fixa o dată cînd trupele străine vor intra în Franța, pentru a împiedica periculosul progres al insurecției în toată Europa, putem garanta că mai multe a mate vor supune pe răzvrătiți. În rest va fi o fericire pentru cetățenii rătăciți de un fals patriotism de a fi atacați de o forță superioară, care-i va face să depună imediat armele".

Edițiile destinate mulțimii poartă titluri menite să întrețină panica, nesiguranța, să excite curiozitatea, pentru a fi citite. O caracteristică ciudată a presei contrarevoluționare o constituie atacurile și insultele la adresa femeilor. Ciudățenia constă în faptul că nu sînt atacate numai femeile care s-au amestecat în politică, cele care iau parte la ședințele cluburilor, ci femeile în general, fapt care a silit-o pe doamna de Staël să scrie: „Licența presei este cel mai oribil inconvenient al noului regim și trebuie să recunoaștem că aristocrații se servesc de ea, ca și democrații, ceea ce ne miră, fiindcă vine din partea unui partid care se pretinde al cavalerismului".

Dacă revoluția a adus puține inovații în moda feminină, ca de pildă „rochia à la Circassienne", cu garnituri în culori naționale, pantofi în ton, bonetă împodobită cu cocarde, rochii „à la Camille française", creația casei de mode Teillard, sau rochii „à la Constitution", sau acele „Négligé à la patriote", care comportau o redingotă bleu cu guler roșu paspoalat cu alb, în schimb moralitatea tinde să se apropie de cea din epoca de decadență a Imperiului roman. Femeile socotesc că dacă bărbații cer toate libertățile pentru ei, de ce n-ar face și ele la fel?

Să vedem acum cum trăia „antica nobilime", care plecase peste hotare, sperînd să

(Continuare în p. 52)

AUGUST 1937

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

...și acum aproape 100

Interesante pagini ale jurnalului lui Ioan Cortez sînt consacrate ședințelor Junimii bucureștene și marilor personalități cunoscute acolo. Le punem acum pentru prima oară în circuit public, cu dorința de a contribui la mai buna cunoaștere a vieții bucureștene în ultimele două decenii ale secolului trecut și, în anumite privințe, de a furniza un material documentar inedit pentru desenarea mai precisă a profilului spiritual al acelor vremi.

Unul din obiectivii de la d-nul Maiorescu era Eminescu; parcă-l văz încă, de structură solidă, figura mare, fruntea înaltă și plină, mustăți mici negre, tunse, privirea bună... L-am auzit citind Luceafărul și într-o seară, cînd erau și Alecsandri și d-nul Odobescu, Scrisoarea III, unde, după ce face tabloul epocei lui Mircea, trece la tabloul epocii colectiviste[1].

Tot la domnul Maiorescu sau la d. Iacob Negruzzi, fondatorul Convorbirilor literare, am întîlnit mai pe toate ilustrațiile noastre literare, pe d. Hâjdeu [B.P. Hasdeu] uscat, cu fruntea enormă și accent pronunțat moldovenesc; citea pasaje din Magnum etimologicum; pe transilvăneanul Slavici; pe poetul diplomat Mitică Obilănescu, cu mustăți rasé; pe poetul Vlahuță, urît și neîngrijit; pe tînărul Duiliu Zamfirescu; pe criticul, secretar de legațiune [Nicolae] Petrașcu; pe sentimentalul poet și colonel [Teodor] Șerbănescu [1839-1901]; pe președintul George Crețeanu [1838-1887], așa de timid și modest. Pe d-nul Alex. Odobescu, cu figura așa frumoasă și distinsă, cu vocea armonioasă, cu o conversație așa de fină și spirituală și

[1] Cu acest calificativ erau desemnați în epocă Partidul Național-Liberal și aderenții lui — *n.r.*

30 august 1877-30 august 1937, 60 ani din ziua cînd entuziasmul și vitejia trupelor române au marcat o importantă izbîndă: cucerirea celei mai puternice redute din jurul Plevnei — cea de la Griviția, o „verigă din lanțul de eroisme — după cum scrie ziarul *Dimineața* din 31 august — care au dus la victorie și ne-au dat neatîrnarea"[1]: „Griviția a pregătit Mărășeștii. De numele acestei redute — continuă aceeași publicație — se leagă cîștigarea neatîrnării, după cum de numele Mărășeștilor se leagă Marea Unire din 1918. Două simboluri a căror amintire trebuie să ia în sufletul poporului nostru, azi și în zilele ce vor veni, aspectul unor adevărate sărbători. Să nu se uite însă un lucru și de nimeni: unitatea națională a fost la început și pe urmă s-au redactat tratatele. Astăzi — 1937 — după douăzeci și unu de ani, situația internațională e din nou tulbure: ca și în 1916, forțele imperialiste se încaieră în diverse colțuri ale lumii, încercînd să provoace un nou război mondial spre frontierele României, ca și spre cele ale statelor care și-au realizat unitatea națională sau au fost create prin prăbușirea celor ce țineau popoare străine în silnicie [spre ele] se îndreaptă priviri dușmănoase.

Presa bucureșteană continuă să publice noi și noi informații privind desfășurarea luptelor din Spania dintre republicani, apărătorii drepturilor și libertăților democratice ale poporului spaniol, și trupele rebele fasciste, sprijinite de fascismul internațional. O puternică impresie asupra maselor populare din țara noastră produce distrugerea orașului Guernica de către aviația nazistă la 26 aprilie. Sub titlul *O grozăvie fără precedent în istoria civilizației*, *Dimineața* din 1 mai reproduce declarațiile unor martori oculari ai distrugerii pașnicului oraș, fosta capitală a Țării bascilor. Astfel, președintele guvernului basc relatează: „Timp de trei ore, 30 avioane germane de bombardament, cu o înverșunare de neînchipuit, au bombardat populația fără apărare, urmărind cu focul mitralierelor lor pe femeile și pe copiii care fugeau îngroziți".

La 7 mai, același ziar reproduce alte mărturii privind masacrul, printre care și cele consemnate de ziarul *L'Oeuvre*: „A fost o sălbăticie fără nici un rost. Guernica n-avea nici o valoare militară, nici un interes strategic. În oraș nu se găsea nici un soldat".

În *Adevărul* din 9 mai, scriitorul G.M. Zamfirescu, evocînd tragedia acestei așezări spaniole, notează că aici bestialitatea și-a dezlănțuit „ura milenară și spiritul de revanșă și dominațiune". În același ziar, la 15 mai, Mihail Sadoveanu, deplîngînd moartea celor

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

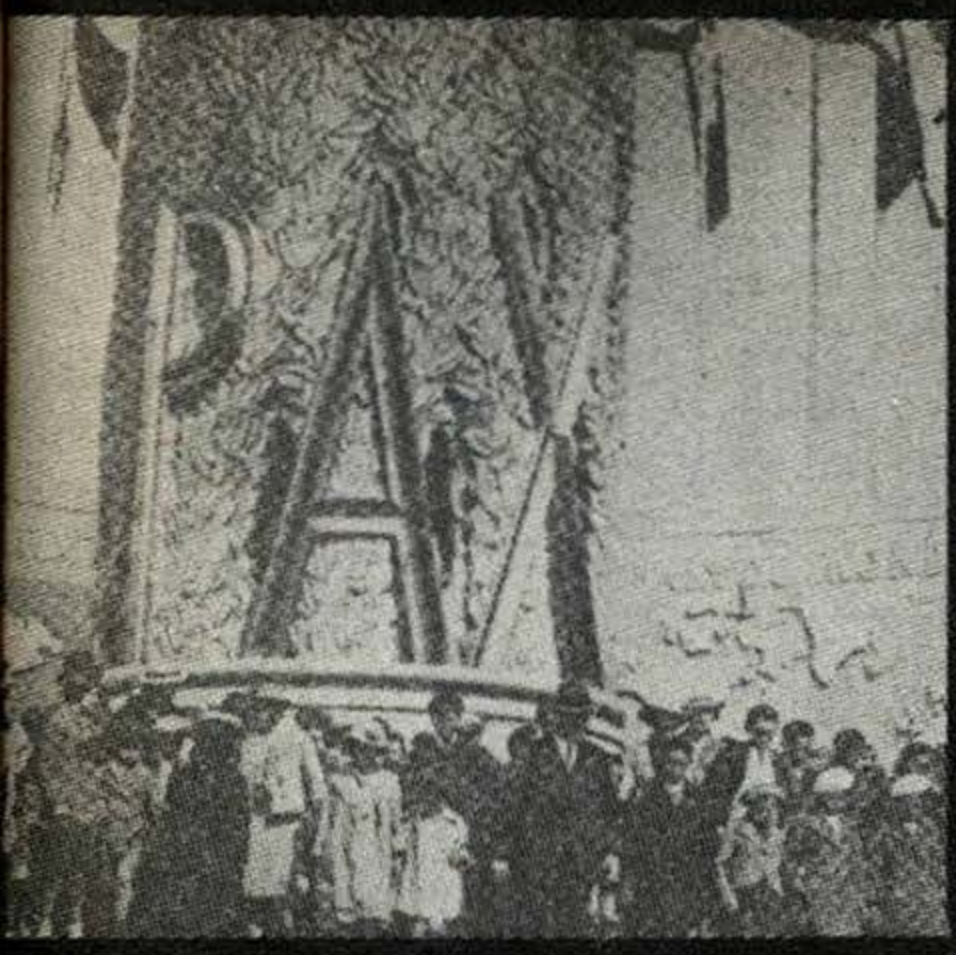

Monumentul păcii la expoziția internațională din Paris

Inovații în Gara de Nord: noi birouri pentru predarea bagajelor de mînă

uciși la Guernica, scrie: „Din mlaștina cea părăsită, cu întunericul, răutățile și urile ei, s-a tîrît către înălțimile curate o dihanie oribilă. A sosit vestea că a fost bombardat de avioane germane un oraș deschis din Spania".

În celălalt capăt al lumii, în Orientul îndepărtat, flăcările războiului joacă la fel de pustiitoare. La 7 iulie 1937, Japonia declanșează ofensiva generală asupra Chinei. Evenimentele din această zonă sînt urmărite cu atenție de opinia publică românească, presa democrată publicînd știri, informații, relatări de pe teatrele de luptă. Se subliniază faptul că atacul japonez este inspirat de la Berlin. „Militarismul japonez — scrie *Glasul nostru* din 17 iulie — plutește în nori și visează un vis al dominației lumii întregi. Cu atît mai rău pentru el, cînd înfrîngerea îl va aduce la realitate". Sînt subliniate eforturile Partidului Comunist Chinez de a uni toate forțele țării într-un front comun antijaponez. Sub titlul *Vîlvătaia din Extremul Orient*, gazeta democratică *Reporter*, îndrumată de Partidul Comunist Român, consemnează la 18 iulie: „Masele populare chineze vor să-și apere independența națională. Partidul lor a anunțat că renunță la orice fapt de război civil [la acea dată între comuniști și reprezentanții Gomindanului existau situații conflictuale] pentru a face cu putință *unirea tuturor forțelor naționale*, pentru a respinge agresiunea străină. Se mai cere executarea rapidă și integrală a tuturor pregătirilor de luptă contra Japoniei". Sînt reproduse, în continuare, fragmente din apelul Partidului Comunist Chinez adresat Gomindanului, în vederea realizării frontului antijaponez. „În fața crizei actuale a țării nu trebuie să pierdem nici o clipă. Sperăm că aspirați sincer la fericirea Chinei, nu ne îndoim că veți primi propunerea creării unui front unic național pentru a respinge agresiunea și pentru salvarea patriei. Sîntem fiii poporului chinez. În fața crizei naționale este o datorie pentru noi toți de a îndepărta motivele care ne despart și să colaborăm amical, grupîndu-ne strîns pentru lupta și pentru triumful marei cauze a eliberării definitive a poporului chinez".

Referindu-se la același eveniment, publicația menționată adaugă la 1 august: „Un fapt nou arată că în cucerirea și exploatarea Chinei, imperialismul german merge mînă în mînă cu cel nipon". Felul în care se desfășoară actualul conflict chino-japonez arată că, „spre deosebire de trecutul război de anexiune a Manciuriei [1931], guvernul din Nankin, sub presiunea maselor, este decis să opună o energică rezistență. În afară de o armată disciplinată de sute de mii de soldați, China mai are în favoarea sa și ostilitatea antijaponeză a întregii populații care se manifestă și în teritoriile ocupate de japonezi. Numai în Manciuria se află mai mult de 300 000 partizani

cu un gust literar așa de sigur; era o plăcere să-i audă cineva citind sau discutînd. Drept contrast pe Caragiale — lung, figură lungă, mustăți mici și ochelari pe un nas cam lung, cam boreănat, foarte gureș, foarte spiritual și glumeț, dar comun; l-am auzit citind frumoasa sa comedie Scrisoare pierdută.

Ilustrațiuni politice sau vechi membri ai Junimei — pe d-nul Theodor Rosetti, așa de afabil; pe d-nul Petre Carp; prințul Alex. Știrbei [1836-1895]; venea uneori și frumoasa și nobila prințesă [Alina] Știrbei, răpită așa de timpuriu familiei sale; [Neculai] Mandrea (1842-1910), Nica, un tînăr arheolog blond, foarte instruit; J. Bogdan; unchiul meu Iorgu de la Curtea de compturi; Alexandru Ureche [V. Alexandrescu Urechiă], Nicu Gane ș.a.

În aceste reuniuni literare (continuare sau reminiscență a Junimii din Iași), lecturile începeau de la 9 1/2; după citire, începeau discuțiile și criticile lucrării. În general, dezbaterea era începută de d-nul Maloreșcu, care, cu vasta sa erudiție și spiritul său filozofic, înălța și sistematiza întotdeauna discuția. D-nii Odobescu sau Carp sau Rosetti, întotdeauna Caragiale, adesea Negruzzi intrau în arenă și, atunci, ți-era drag să asculți diferitele obiecțiuni făcute de oameni în adevăr culți, care vorbeau despre ce știau, nu băteau cîmpii ca mulți alții. Era o plăcere cînd se năștea vreo discuție între d-nii Carp și Maloreșcu. Cu aceste petreceri intelectuale treceau de multe ori mierul nopții și nu-ți venea să pleci. Era un așa contrast cu obișnuitele conversații de la noi: politică sau cancanuri.

Aceste serate se petreceau în frumoasa căsuță a domnului Maloreșcu, pe strada Mercur, pe stînga, la colț cu strada Poșta Veche. Erau deschise camera de lucru, înconjurată de bibliotecă cu un birou de stejar în mijloc și salonul de oaspeți, foarte simplu mobilat, ornat cu cîteva busturi,

Opinia publică americană demonstrează împotriva expansionismului japonez

o Venus de Milo de bronz pe o etajeră, cîteva portrete de oameni însemnaţi: Schopenhauer, Edgar Poe.

Dintr-un alt salonaş, care e în faţă despre strada Poşta Veche, dai, pe o loje sau terasă acoperită, ce dă într-o grădiniţă plină de verdeaţă deasă şi boschete de trandafiri. Acolo, îmi spunea d-nul Maiorescu, îi place să lucreze dimineaţa; dar e aşa frumos în zilele de primăvară, încît de multe ori uită de lucru. Serile, prînzurile de la acest savant şi eminent bărbat al ţării sînt printre cele mai agreabile suveniruri ale mele...

6 mai [1891]. În noaptea de vineri spre sîmbătă 4 mai, a încetat din viaţă la via sa Florica, de lîngă Piteşti, Ianen Brătianu [I.C. Brătianul, care a fost prim-ministru şi atotputernic timp de aproape doisprezece ani, lucru ce nu se mai văzuse la noi. Supt dînsul aşezămintele şi clădirile militare, fortificaţiile, instituţiile de credit, începuturile unei industrii, lăţirea căilor ferate au luat o mare dezvoltare. Supt el s-a făcut participarea ţării la războiul din 1877-1878 din care au ieşit independenţa şi regatul. Încrezător în sine şi urmînd poate un ideal, a căutat să aibă mai mult instrumente decît capacităţi împrejurul său. Pe lîngă aceasta, oameni de valoare şi culţi n-a prea avut în partidul creat în parte de dînsul şi C.A. Rosetti. Ca să poată guverna şi să se mentină a trebuit să închidă ochii asupra multor rele şi abuzuri...

Ca exterior, era mic de talie şi subţirel, nişte ochi mici negri plini de vioiciune şi pătrundere, o frunte largă, barbă albă şi un abundent păr cărunt şi creţ îi încadra figura. Toţi care l-au frecventat spun că avea un dar de simpatie care apropia chiar de adversari şi care a fost şi unul din secretele puterii şi marii sale popularităţi. Gazetele potrivnice au apărut însă cu articole demne şi admirative, astfel Constitutionalul, Timpul, L'Independance rou-

antijaponezi care duc un război de guerilă împotriva cotropitorilor care continuă bombardarea oraşelor, căzînd victime zeci de mii de morţi şi răniţi".

În timp ce diplomaţia internaţională se încurcă din formulă în formulă pentru a găsi soluţia pacificării Spaniei şi a luptelor din China nordică, iniţiativa „particulară", cum o intitulează *Dimineaţa* din 9 august, se manifestă cu hotărîre în aflarea celor mai potrivite mijloace de combatere a războiului.

Acestor eforturi sincere li se circumscrie şi acţiunea „Ligii feminine pentru pace şi libertate", al cărei congres a avut loc la Luhacovice, în Cehoslovacia, şi unde au participat două sute delegate din toate părţile lumii. Discuţiile purtate, scrie ziarul menţionat, „în vedere că seriozitatea cu care femeia de azi ştie să participe la viaţa socială, contribuind în chip luminos la soluţionarea celor mai grave probleme internaţionale". O de ebită impresie a făcut în congres scrisoarea lui Kamil Krofta, ministrul Afacerilor străine al Cehoslovaciei, care, printre altele, relevă că femeile „s-au organizat în vederea apărării păcii şi a libertăţii în ferma lor convingere că fără libertate nu poate exista pacea şi că fără pace libertatea dispare. Democraţia înseamnă pace şi libertate".

Marea majoritate a presei—cu excepţia celei liberale—consideră că guvernul Tătărăscu îşi trăieşte ultimele săptămîni. „După unii — pronostichează *Reporter* din 8 august — retragerea guvernului s-ar produce în lunile septembrie-octombrie, dar nu sînt puţini cei ce situează producerea acestui eveniment în primele zile de după 15 august". La rîndul său, referindu-se la „pădurea de partide, de clanuri, de personalităţi" care se agită pentru succesiune, ziarul *Facla* din 1 august scrie: „D. Grigore Iunian recomandă guvern de alegeri; d. Vaida se oferă preşedinte de consiliu valahist, acceptînd în culise colaborarea sau fuzionarea cu un naţional-ţărănism integral sau epurat; iar d. Ion Mihalache, încrezător în adeziunea maselor şi în fidelitatea partidului aşteaptă respectuos dar nu resemnat ca dreptate, în fine, să se facă". Firește „dreptate" în spiritul înțeles de naţional-ţărăniști.

Oficiosul guvernului, însă, *Viitorul* din 5 august, ripostează: „Odată cu căldurile caniculare s-a deslănţuit şi o campanie pe tema... retragerii guvernului. În fiecare zi o nouă ipoteză, o nouă versiune, o nouă dată. Problema «succesiunii» a devenit o adevărată obsesie cotidiană, febrilă şi copleşitoare".

Alexandru (Stănescu) S hia (1908-1937) moare la 29 ani, scrie Eugen Jebeleanu în *Adevărul* din 14 august, „la o vîrstă cînd moartea e o insultă adusă soarelui, tinereţii..." Rememorînd viaţa tristă şi plină de privaţiuni dusă de Alexandru Sahia, Jebeleanu îşi

Bucureștiul în anul 1937

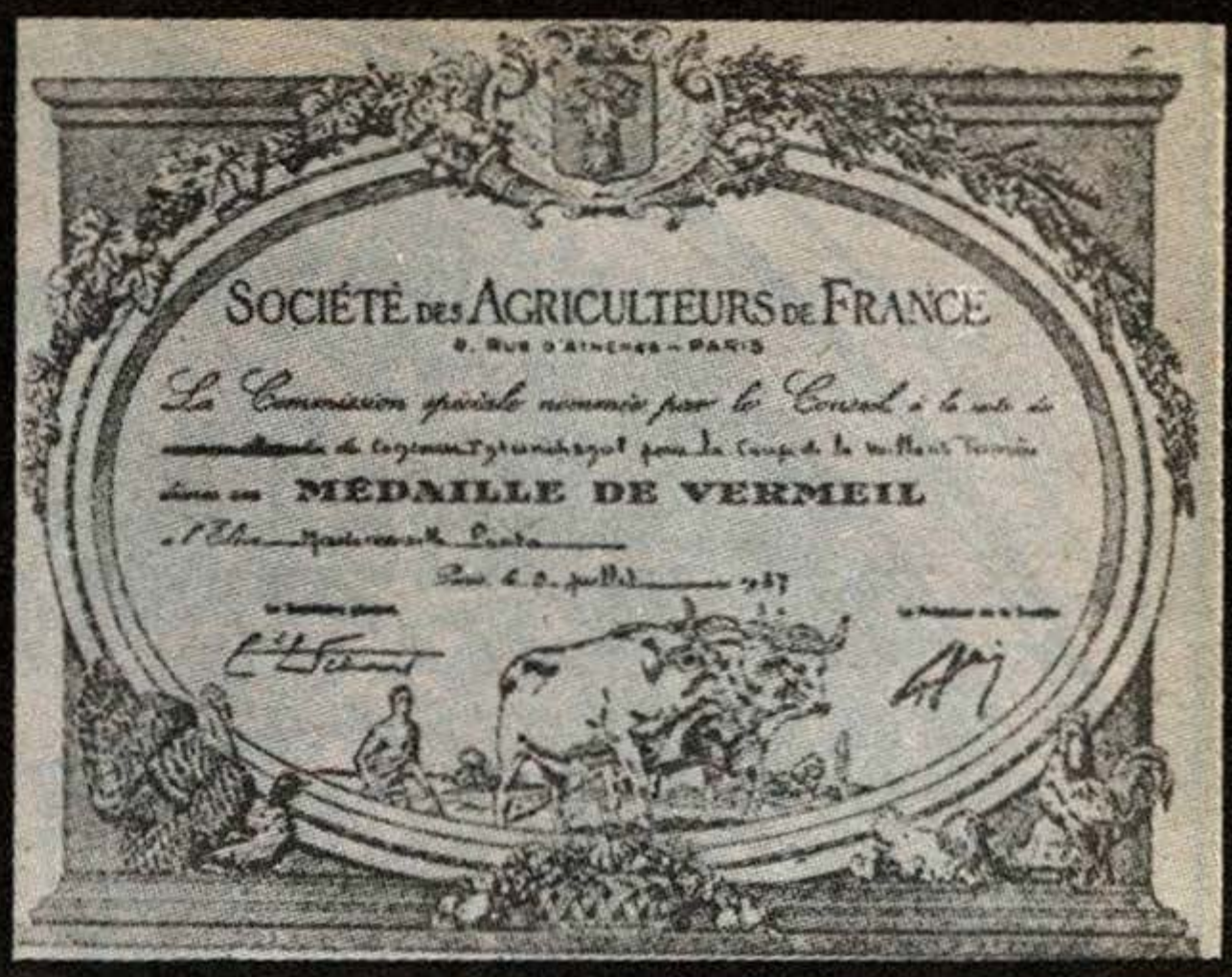

La concursul internațional de gospodărie, care a avut loc în capitala Franței, o româncă a luat premiul întîi. În imagine: diploma Elenei Ponta

amintește de colaborarea strînsă dintre ei, cînd „împreună, aproape copii, redactam prin 1929 [rubrica] *Mișcarea literară* la *Rampa*"; sau „sărăcia, foamea comună, pe care le simțeam fiecare, dar pe care trebuia, spuneam noi, să le înfrîngem pînă la urmă".

Referindu-se la acest eveniment, *Dimineața* din 14 august, notează că „Alexandru Sahia n-a fost un simplu scriitor: a fost un combatant". În cadrul obligațiilor sale gazetărești a redactat la ziarul *Dimineața* rubrica muncitorească. „La el veneau — scrie publicația menționată, în biroul încărcat de memorii și plîngeri, delegațiile de muncitori, cu doleanțele pe care să le facă cunoscute celor în drept. La toate întrunirile din sălile sindicatelor, stătea ceasuri ascultînd durerile lor, ca apoi să le sintetizeze în articole ce le publica". Pentru lumea acesta, a muncitorilor, „a scos acum cîțiva ani revista de literatură proletară și de critică — *Bluze albastre* — și, de asemenea, *Veac Nou* care exprima nădejdea supremă a celor mulți". Sahia „se identificase cu această lume a muncitorilor din orașe și se apropiase de durerea lor, atît de apropiată de durerea celeilalte lumi de la sate, care era lumea lui de baștină".

La rîndul ei, *Facla* din 14 august, consemnează: „În scurta, în fulgerătoarea lui carieră de ziarist se arăta incapabil să scrie altceva decît ceea ce îl îndemna inima și-i dicta convingerea lui: procese muncitorești, mișcare muncitorească, reportaj social".

Ziarul *Adevărul* din 11 august publică și în acest an cîteva documente necunoscute revelatoare despre atitudinea lui Titu Maiorescu față de Mihai Eminescu. Astfel, într-o scrisoare datată de Maiorescu în „anul 1884" și trimisă din București la Iași surorii sale Emilia, marele pontif al „Junimii" „manifestă — după cum scrie publicația amintită — o extraordinară grijă pentru starea genialului poet, revenit în țară după tratamentul din Viena". Din cuprinsul acestei scrisori, cititorul „își va putea face o idee despre seninătatea cu care marele critic a suportat toată viața atacurile calomnioase ale adversarilor, care l-au acuzat că nu s-a ocupat de starea nenorocită a lui Eminescu. Iată ce scrie Maiorescu: „Cred că scrisoarea aceasta sosește deodată cu Eminescu. Spun «cred», deoarece Eminescu este lipsit de voință și hotărîre, iar eu încă nu sînt tocmai sigur că-l voi putea duce la gară. În ceea ce privește gîndirea logică, și-a revenit complet. Extraordinara lui memorie de totdeauna, aceiași desăvîrșită și evidentă". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

maine. Românul. Nimeni în țara asta nu s-a bucurat de o așa popularitate ca dînsul.

Pentru unii a pomeni numele de Brătianu era a zice totul. În el se întrupau toate aspirațiile clasei mijlocii, toate avînturile și iluziile naționale. Și i-a fost dat ca cele mai multe să le realizeze. Vreo învățătură adîncă nu avea și nici avusese de unde să o ia, dar primise darul unei mari pricoperi.

O mulțime de prăvălii au arborat drapele negre sau tricolore, cu doliu, pentru moartea lui Brătianu. Magazinele de modă sînt pline de coroane pentru înmormîntare și, detaliu curios, aceste semne de doliu, alături de pregătirile de paveazare și luminații pentru jubileul de 25 de ani de domnie [al regelui Carol I]. Regele a fost, duminică 5 mai, la Florica, să facă o vizită de condoleanțe.

Înmormîntarea s-a făcut miercuri 9 mai, la Florica; se zice că au fost peste zece mii de oameni, unii veniți de pe la Botoșani și Dorohoi; 5-6 trenuri au plecat încărcate de lume care stă și pe scări. Prințul moștenitor și cu fratele său, prințul Vilhelm, care a venit pentru jubileu, au asistat la înmormîntare. Corpul, citesc, era așezat în valea grădinei supt umbrar; a oficiat episcopul de Argeș. L-au luat pe mîini rudele și prietenii și l-au dus pînă la mormînt. Vreo trei vagoane au pornit numai din București încărcate cu coroane. Bineînțeles, s-au pronunțat mai multe discursuri, dintre care al lui Dumitru Sturdza și al lui Urechie am auzit că au fost mai bune...

Selecția textelor: Marian ȘTEFAN

NIZAM UL-MULK

ŞI SFÎRŞITUL LUPTEI PENTRU VIZIRAT

SATISH CHANDRA

Acum 40 ani, la 15 august 1947, India îşi cucerea independenţa de stat, sub numele de Uniunea Indiană (Bharat Juktarashtra). Astfel luau sfîrşit 190 ani de stăpînire britanică în subcontinentul indian, dacă luăm ca termen de referinţă anul 1757, cînd englezii, în urma victoriei de la Plassey, cuceriseră Bengalul. În discursul rostit în faţa Adunării Constituante din New Delhi, chiar înainte de miezul nopţii de 14 spre 15 august 1947, Jawaharlal Nehru, întîiul prim-ministru al Indiei independente, spunea: „Cu mulţi ani în urmă ne-am dat întîlnire cu destinul şi iată a venit acum momentul să ne ţinem făgăduiala, poate nu întru totul sau la întreaga noastră capacitate, însă într-o foarte largă măsură. La miezul nopţii, atunci cînd omenirea doarme, India se va trezi la viaţă şi libertate. Soseşte acel moment atît de rar întîlnit în istorie, cînd facem pasul care ne desprinde de trecut pentru a ne purta în viitor, cînd o epocă la sfîrşit, cînd sufletul îndelung oprimat al unei naţiuni îşi găseşte în fine glasul. Se cuvine ca în această clipă să facem un angajament solemn în slujba Indiei şi a poporului său şi a măreţei cauze a întregii umanităţi".

Cu mult înaintea acestei date, India se conturase ca o entitate distinctă. Actul proclamării independenţei de sub dominaţia colonială a însemnat o etapă de cea mai mare importanţă, într-un multimilenar şi continuu proces de formare şi prefacere, care a dat naştere unei culturi şi civilizaţii de o rară complexitate şi profunzime.

În imagine: fereastră ajurată la un monument din oraşul indian Ahmedabad, secolul XVII.

Dominată de bariera munților Himalaya la nord, mărginită la sud-vest, sud și sud-est de Oceanul Indian, peninsula indiană, pe a cărei arie geografică există astăzi mai multe state independente — India, Pakistan, Bangladesh, Nepal, Bhutan — se prezintă ca o masă continentală aparte, deosebită de restul Asiei. Bariera ridicată de munți a asigurat, în anumite momente, condiții de relativă izolare geografică. Dar au existat și perioade — începînd cu mileniul II î.e.n. și pînă la mijlocul secolului XVIII — în care, prin pasurile ce străbat lanțul muntos, au pătruns valuri succesive de popoare: arieni, perși, greci, indosciți, huni, arabi și populațiile islamizate din Asia Centrală. Deși semințiile venite în decursul timpurilor și-au pus amprenta, într-o măsură mai mică sau mai mare, asupra lumii indiene, ele au sfîrșit prin a fi asimilate în creuzetul subcontinentului, drumul invaziilor fiind în egală măsură și drumul propagării civilizației indiene pe calea schimburilor culturale și comerciale. În același timp, prezența oceanului care înconjură India din trei părți, a contribuit la stabilirea unor vechi legături cu Egiptul, Asia de vest, Africa răsăriteană, Indochina și arhipelagul indonezian. Tot pe calea mării au sosit și navigatorii portughezi — începînd cu Vasco da Gama, în 1498 — urmați de olandezi, apoi de francezi și de rivalii lor englezii, care aveau să rămînă vreme mai îndelungată.

Penetrația islamică, începută în secolul VIII prin arabii așezați în regiunea Sindului și Belucistanului, a luat proporțiile unui fenomen cu profunde consecințe istorice odată cu invaziile declanșate în India de nord de către Mahmud din Ghasna (997-1030), pentru a culmina cu întemeierea Imperiului Marilor Moguli (1526-1858) de către Babur (1504-1530), coborîtor din Timur-Lenk după tată și din Genghiz-han după mamă. Desăvîrșindu-i cuceririle, nepotul său Akbar cel Mare (1556-1605) a fost al doilea suveran, după Așoka, din dinastia Chandragupta, secolul III î.e.n., care a reușit unificarea Indiei într-un mare imperiu. Iată ce spunea J. Nehru despre Akbar: „Ca ostaș, el a cucerit teritoriile întinse ale Indiei; dar el visa o altă cucerire, mai trainică: cucerirea minților și a inimilor oamenilor... Akbar a reînviat vechiul vis al unei Indii unitare, nu numai unificată politicește, într-un singur stat, dar și organic contopită într-un singur popor".

Din istoria de peste două secole a indiei Marilor Moguli — ilustrată și în alte rînduri în paginile revistei Magazin istoric[1] — am ales, pentru a prezenta cititorilor, un moment foarte agitat, plasat cronologic spre sfîrșitul acestei perioade. Fragmentul este desprins din cartea Parties and Politics at the Mughal Court: 1707-1740 (Facțiuni și intrigi la curtea mogulă: 1707-1740), scrisă de renumitul istoric indian Satish Chandra, profesor de istorie medievală și decan al Facultății de științe sociale de la Universitatea „Jawaharlal Nehru" din New Delhi, membru al Societății regale britanice de studii asiatice (Royal Asiatic Society).

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1973, 2/1976.

Pentru a înțelege evenimentele descrise, se impun cîteva precizări asupra contextului politic indian din prima jumătate a secolului XVIII.

Împăratul Aurangzeb (1659-1707), abandonînd politica de toleranță a predecesorilor săi, a reușit să-și înstrăineze supușii hinduși. Reimpunînd taxa plătită de nemusulmani (gizie), i-a nemulțumit pe rajpuți — clanurile de războinici din Rajputana, actualul Rajasthan din nord-vestul Indiei — pe care se bizuiseră împărații moguli. A provocat totodată răscoala sikhilor — care încercaseră realizarea unei sinteze pașnice a ideilor hinduse și musulmane — și și-a ridicat împotrivă confederația puternicilor maratha, originari din Maharashtra (vestul Indiei centrale) care vor deveni în secolul XVIII principala forță hindusă. După Bahadur Șah (1707-1712) a urmat Jahandar Șah (1712-1713), înlocuit apoi de Farruh Siyar (1713-1719), în vremea căruia puterea efectivă a revenit celor doi frați Seyyid, Huseyin Ali și Abdullah Han, reprezentanți ai aristocrației autohtone islamizate. Partizani ai unei reconcilieri cu rajpuții și cu marathii, ei au determinat abolirea gizielei. Nemulțumită de politica autoritară a seyyizilor, vechea aristocrație de origine turanică, alamgirdă, sprijinită și de împăratul Muhammed Șah (1719-1748), reușește să-i înlăture în 1720 pe cei doi frați de la putere.

Evenimentele relatate în episodul care urmează se referă la perioada imediat următoare înlăturării seyyizilor, cînd viziratul a fost deținut de reprezentantul facțiunii alamgirde, Nizam ul-Mulk. Principalii protagoniști ai evenimentelor au fost: Han-i Dauran, devenit comandant al armatei imperiale care, deși contribuise din motive personale la căderea seyyizilor, sprijinea politica acestora de reconciliere cu hindușii; Jai Singh, rajahul de Amber sau Jaipur, reputat astronom și matematician, întemeietorul orașului Jaipur, aflat la sud-vest de Delhi, în Rajputana, principalul aliat rajput al mogulilor; Ajit Singh, rajahul de Jodhpur sau Marwar, aflat în centrul Rajputanei care, în urma încercărilor lui Aurangzeb de a-l deposeda de stăpînirea sa ereditară, a refuzat să mai recunoască autoritatea mogulilor; Churaman Jat, șeful clanului jaților, care își avea capitala la Bharatpur, în imediata apropiere a Agrei, la sud de Delhi, partizan al seyyizilor.

Pentru Baji Rao, peshwa[2] al regelui Shahu al marathilor este necesară o mențiune specială. Soldat și om politic întreprinzător, el era totodată dotat cu o mare subtilitate. În vremea sa, marathii au atins apogeul puterii, ajungînd, pentru scurt timp, să dețină supremația în India. Faptul că el au revendicat și obținut dreptul de a prelevа impozite funciare din provinciile mogule Malwa și Gujarat este o dovadă în acest sens. Cît privește importanța celor două provincii — des menționate în pa-

[2] Dregătorie din statul marathilor, echivalentă cu rangul modern de prim-ministru.

ginile ce urmează — trebuie să subliniem că prima, aflată la nord de posesiunile moguie din Deccan şi la sud de Agra şi Delhi, deţinea o poziţie strategică, controlînd accesul dinspre nord spre sud; cea de-a doua, vecină cu Malwa la est şi cu Oceanul Indian la vest, era plasată deasupra teritoriilor stăpînite de marathi în Deccan şi a portului Bombay (enclavă administrată din 1668 de Compania britanică a Indiilor Orientale).

„Bunăstarea raialelor"

A trecut un an şi trei luni de la înfrîngerea şi căderea seyyizilor şi pînă la preluarea viziratului de către Nizam ul-Mulk. În primele trei luni ale acestei perioade a fost numit vizir Amin Han Şin, vărul lui Nizam ul-Mulk. Fiul său, Kamar ud-Din, a primit dregătoria de al doilea *bahşi*[1], obţinînd totodată şi controlul accesului la împărat. Au fost recompensate şi alte persoane care jucaseră un rol de frunte în conspiraţia împotriva seyyizilor: Hayder Kuli a fost numit guvernator în Gujarat, iar Han-i Dauran a primit dregătoria de prim *bahşi*. Nizam ul-Mulk a păstrat guvernoratul Malwei şi viceregatul Deccanului.

Încă de la bun început, noul vizir, Amin Han Şin, s-a arătat puţin înclinat să îndeplinească obiectivul mărturisit al mişcării anti-seyyidite: „restaurarea împăratului în exercitarea deplină a puterii sale". Se poate afirma că el era chiar mai dominator decît seyyizii, încît rolul lui Muhammed Şah se reducea la a sta pe tron şi a purta coroana. Fiindu-i frică de vizir, împăratul îi lăsase acestuia mînă liberă, fără a lua în seamă plîngerile poporului. Era evident pentru toată lumea că el era lipsit de putere.

Amin Han nu putea să renunţe în mod brusc la politica seyyizilor. El a încercat să reintroducă plata gizielei, dar, datorită opoziţiei hinduşilor — şi mai ales a rajahului Jai Singh — a trebuit să-şi abandoneze proiectul. Pentru a salva prestigiul viziratului şi pentru a-i potoli pe musulmani, el a declarat că perceperea taxei a fost doar amînată pînă la „refacerea bunăstării raialelor şi potolirea ţării"

Amin Han a confirmat şi înţelegerea încheiată de seyyizi cu marathi, prin care acestora din urmă li se acorda dreptul de a percepe tribut sub formă de *chauth* şi *sardeshmukhi*[2] din zona podişului Deccan aflată sub autoritatea mogulilor. Nizam ul-Mulk îşi dăduse deja acordul la cererea lui Shahu, întărindu-l printr-o întîlnire secretă cu Baji Rao, la 4 ianuarie 1721.

Astfel, victoria obţinută de Amin Han nu a dus la o schimbare imediată a politicii iniţiate de seyyizi, în ciuda faptului că ei fuseseră încriminaţi pentru politica lor pretins pro-hindusă.

Amin Han a murit la 27 ianuarie 1721, după o scurtă boală. În urma unor îndelungi discuţii, împăratul l-a chemat pe Nizam ul-Mulk din Deccan pentru a prelua viziratul. El aspirase la această dregătorie imediat după căderea seyyizilor şi pornise chiar spre nordul Indiei, cînd a primit ştirea numirii lui Amin Han ca vizir. Deoarece nu dorea să intre în competiţie cu vărul său, şi-a schimbat direcţia spre Karnatak, asediat de marathi.

Cînd porunca imperială a ajuns la Nizam ul-Mulk, acesta a zăbovit destul de mult pentru a restabili ordinea în Karnatak, încît a ajuns la curte abia la 20 februarie 1722. În acest interval, Muhammed Şah a încercat să preia singur frînele puterii, dar s-a dovedit că era o persoană frivolă, neglijentă cu treburile statului şi complet sub influenţa favoriţilor. Nu reuşea niciodată să-şi păstreze o părere vreme mai îndelungată, fiind, aşa cum observa un aristocrat marathi: „nestatornic din fire". În acea perioadă, principalii sfetnici i-au fost Hayder Kuli şi Kuki Jiu.

Cu plugul tras de măgari

Hayder Kuli Han se născuse la Isfrain. La urcarea pe tron a lui Farruh Siyar în 1713, a fost numit *divan*[3] al Deccanului şi superintendent al domeniilor coroanei. Nu s-a împăcat cu Nizam ul-Mulk, viceregele Deccanului, care l-a trimis înapoi la Delhi. A primit apoi dregătoria de *divan* în Gujarat, unde a reuşit să strîngă o mare avere. A fost îndepărtat însă şi de aici, de către Abdullah Han, în urma plîngerii lui Abdul Hay — fiul lui Abdul Gafur Bohra, socotit unul din cei mai bogaţi negustori ai timpului — căruia îi confiscase averea sub un fals pretext. Reîntors la curte, Hayder Kuli a reuşit, prin diverse mijloace, să cîştige favorurile lui Ratan Chand — „ministrul de finanţe" de pe vremea lui Abdullah Han — primind diverse însărcinări. A luat parte la complotul împotriva seyyizilor şi drept recompensă a primit Gujaratul. În momentul sosirii lui Nizam ul-Mulk la Delhi, el se bucura de mare trecere în ochii împăratului.

Kuki Jiu este descrisă de izvoare ca o femeie inteligentă şi cu mult farmec. Era prietenă cu mama împăratului. În înţelegere cu Khwajah Khiddmatyar — unul din cei mai apropiaţi prieteni ai împăratului — ea obţinea mari sume de bani luînd peşcheş de la cei ce solicitau slujbe. Se zvonea că împăra-

---

[1] Comandantul suprem al armatei în statul mogul; existau de fapt un prim *bahşi* şi un locţiitor al său, al doilea *bahşi*

[2] Impozite funciare.

[3] Dregător însărcinat cu strîngerea impozitelor dintr-o provincie a imperiului mogu .

tul însuşi şi-ar fi însuşit o parte din aceste venituri ilegale. Kuki devenise atît de influentă încît primise în păstrare sigiliul imperial.

Amestecul favoriţilor în treburile imperiului şi invidia manifestată de primul *bahşi*, Han-i Dauran, au creat mari dificultăţi noului vizir. Vechile metode de guvernare fuseseră abandonate, veniturile scădeau şi statul Marilor Moguli se prăbuşea cu repeziciune. La toate acestea se adăugau şi problemele ridicate de creşterea treptată a puterii jaţilor şi de renaşterea celei a prinţilor rajpuţi, proces favorizat de sprijinul acordat de seyyizi celor două facţiuni.

Churaman Jat, — conducătorul jaţilor, îi abandonase pe fraţii Seyyid cînd roata norocului li se întorsese împotrivă, alăturîndu-se taberei imperiale. Dar chiar în ajunul bătăliei de la Hasanpur (13 noiembrie 1720) — în care s-au confruntat Muhammed Şah aliat cu Amin Han, de o parte, şi Abdullah Han, de cealaltă parte —, el a schimbat tabăra încă o dată, atacînd şi jefuind convoiul de bagaje din ariergarda armatei imperiale. In aprilie 1722 Jai Singh — rajahul din Jaipur — a fost numit în fruntea unei armate pentru a-i pedepsi şi supune pe jaţi. Deşi era foarte dornic să mai reducă din pretenţiile acestora, Jai Singh a refuzat să pornească la luptă înainte de a primi şi numirea ca guvernator al Agrei, pe care a obţinut-o de altfel la 1 septembrie 1722. Imediat, Jai Singh a părăsit Delhi în fruntea unei armate de 14 000-15 000 soldaţi. La acea vreme, Churaman murise şi în fruntea jaţilor se afla acum fiul său, Mukham Singh.

Jai Singh a aşediat fortăreaţa jaţilor Thun şi a început să defrişeze în mod sistematic jungla din jurul garnizoanei. Au trecut cîteva săptămîni. Este greu de spus cît de mult ar mai fi durat asediul, dacă nu ar fi izbucnit disensiunile între jaţi. Badan Singh, vărul lui Mukham Singh, a trecut de partea lui Jai Singh şi i-a indicat punctele slabe din apărarea jaţilor. Poziţia lui Mukham Singh devenise aşadar precară. Într-o noapte el a dat foc caselor, a aruncat în aer magaziile, a pus mîna pe cît de mulţi bani şi bijuterii a putut şi a fugit. Jai Singh a intrat triumfător în fortăreaţă, pe care a făcut-o una cu pămîntul, arînd apoi locul cu plugul tras de măgari, în semn de dispreţ (18 noiembrie 1722). Condiţiile impuse jaţilor nu sînt menţionate de nici un autor contemporan. La conducerea lor a urmat Badan Singh, care a primit şi pămînturile lui Churaman.

Deşi cele mai importante fortăreţe au fost distruse, familia lui Churaman nu a pierdut în întregime stăpînirea sa. Se pare că Badan Singh — care s-a recunoscut vasal al lui Jai Singh — a fost un conducător priceput. Puterea jaţilor a sporit, pe tăcute şi neîncetat, în următorii 20 ani. În consecinţă, se poate spune că eşecul lor era mai mult aparent decît real.

Un nou raport de forţe

Căderea seyyizilor de la putere a determinat o modificare a raportului de forţe şi în rîndul rajpuţilor. În perioada cît fraţii Seyyid s-au aflat la cîrma imperiului, Ajit Singh se ridicase la o po-

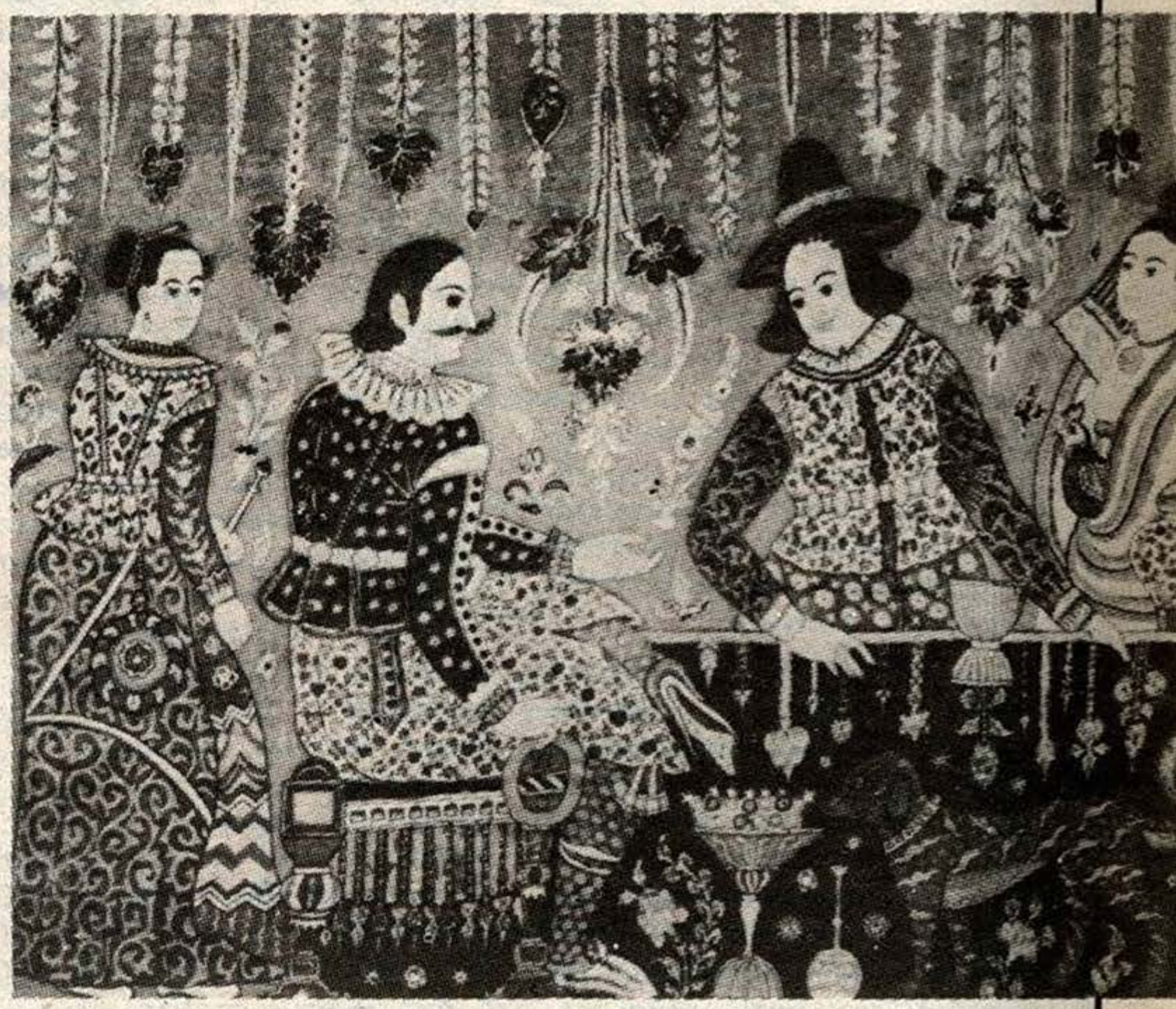

Tapiserie indiană, reprezentînd negustori englezi ai Companiei Indiilor Orientale (sec. XVII)

ziţie superioară faţă de ceilalţi rajahi, în ciuda faptului că se dovedise un prost administrator. Perioada primului său guvernorat în Gujarat fusese asociată cu numeroasele plîngeri ale populaţiei faţă de brutalitatea şi opresiunea manifestate de rajah şi oamenii săi. Farruh Siyar l-a îndepărtat în 1717 din dregătorie. Cînd seyyizii au preluat controlul suprem al guvernării l-au reinstalat pe rajah şi i-au acordat în plus

și guvernoratul Ajmerului. Ajit Singh a lăsat rezolvarea treburilor din Gujarat pe seama trimișilor săi, refuzînd să părăsească Jodhpur și să preia personal conducerea provinciei, în pofida cererilor repetate și presante ale lui Abdullah Han. După căderea seyyizilor, Ajit a pierdut și Gujaratul — unde a fost numit Hayder Kuli — și Ajmerul — pe care l-a primit fratele mai tînăr al lui Han-i Dauran, Muzaffer Ali Han.

Cînd Ajit Singh a aflat toate acestea a pornit din Jodhpur cu o armată de 30 000 soldați și a ocupat Ajmerul. După ce a dat asigurări musulmanilor din partea locului că nu se va amesteca în nici un fel în practicile lor religioase, a adunat toate persoanele de vază din oraș și le-a înfățișat un act mai vechi, prin care i se conferise dregătoria de guvernator pe viață al Ajmerului și Gujaratului. El cerea împăratului să i se permită să păstreze guvernoratul într-una din cele două provincii.

La Delhi domnea o confuzie totală. Muzaffer Ali Han nu apucase să se îndepărteze de oraș decît cîteva etape de marș. El fusese de curînd ridicat în rîndurile aristocrației și nu dispunea de mijloace pentru a mobiliza o trupă suficient de numeroasă, iar vistieria era goală, căci recentul război civil secase toate resursele. În consecință, armata era prost plătită și nemulțumită. Curtea era dezbinată și divizată în facțiuni. Avînd în vedere toate acestea, Han-i Dauran susținea încheierea unei înțelegeri cu Ajit Singh, argumentînd că și în cazul în care el ar fi fost înfrînt pe cîmpul de luptă, putea lua calea munților și văilor adînci de pe domeniile sale ereditare, unde nimeni nu îi mai putea da de urmă. O altă facțiune, în frunte cu Hayder Kuli, se opunea ideii de a lăsa guvernarea Ajmerului în seama lui Ajit Singh pe motiv că provincia se afla în vecinătatea orașului Delhi, capitala imperiului, și era plină de nenumărate locuri sfinte venerate de musulmani.

În vreme ce la curte se confruntau cele două opinii, s-a primit vestea că trupele lui Muzaffer Ali Han, care nu își primiseră solda, se răsculaseră și jefuiseră tot ce le căzuse în mînă, silindu-l pe Muzaffer să se refugieze în Amber. Guvernoratul Ajmerului, rămas fără stăpîn, a fost atribuit succesiv lui Han-i Dauran, Hayder Kuli și Kamar ud-Din — fiul răposatului vizir Amin Han — dar toți trei au renunțat, rînd pe rînd, din cauza greutăților prea mari cu care s-ar fi confruntat și a cheltuielilor pe care le-ar fi implicat acea dregătorie. Pînă la urmă, în locul vacant a fost numit Nusrat Han. În același timp, Nizam ul-Mulk se apropia de Agra, venind din Deccan. Ajit Singh a considerat că sosise momentul să se retragă din Ajmer și să trimită scrisori de scuză. Prestigiul său nu era cu nimic știrbit căci, prin intermediul prietenului său Han-i Dauran, obținuse iertarea împăratului și i se permisese să păstreze Ajmerul. Motivele care au determinat acțiunea lui Han-i Dauran pot fi doar ghicite. Se poate ca el să fi dorit să-i răpească lui Nizam ul-Mulk creditul pentru potolirea rebeliunii lui Ajit Singh, după cum afirmă unii istorici. Sau poate că el începuse deja tatonările în vederea creării unei grupări compuse cu precădere din musulmani de origine indiană și din rajpuți, care să fie capabilă să se opună politicii exclusiviste sprijinite de o parte din aristocrație. Cert este faptul că oscilațiile curții au contribuit la deteriorarea situației. ■

(Va urma)

Prezentare și versiune românească
Gheorghe MAGHERU

1789-1791
LA PARIS,
ÎN TIMPUL REVOLUȚIEI

(Urmare din p. 43)

revină cu ajutorul străinilor. Cei care-i găzduiau la Koblentz, la Miinchen, la Bamberg și Londra nu prea erau bucuroși de oaspeți. Ca atare, îi lăsau să se descurce cum puteau. Generos, primul ministru britanic William Pitt dădea la cîțiva o pomană de un șiling pe zi. Restul mureau de foame. Să-i ascultăm mărturisirile scriitorului Chateaubriand (1768-1848), consemnate în ale sale *Memorii de dincolo de mormînt*, în care-și descrie chinurile foamei: „sugeam bucăți de rufe pe care le muiam în apă, mestecam iarbă și hîrtie. Cînd treceam prin fața unei brutării, chinul meu era teribil. Într-o aspră seară de iarnă, am stat două ore nemișcat în fața unui magazin de carne afumată, înghițind cu ochii tot ce vedeam. Aș fi mîncat și cutiile și coșurile în care erau expuse". La Erlangen, într-un colț de stradă, contele Vieuville este văcsuitor de ghete, marchiza La Londe — casieriță la o cafenea, marchizul de Montbazet aprinde seara felinarele pe străzi, cavalerul Anselme face pe actorul, domnișoara de Saint-Marceau este fată de prăvălie, contesa Virieu și-a instalat o masă în plină stradă și repară ciorapi, unii se fac perucliieri, alții profesori de dans, portari, chelneri. O mică parte, care au putut lua cu ei destui bani, continuă viața frivolă dansînd, jucînd cărți, făcînd spirite pe socoteala greoilor germani băutori de bere, lansînd moda și curtînd doamnele. Ei speră să stea în exil numai cîteva luni, nu bănuie că vor sta 15 ani. Cînd Napoleon le-a deschis porțile Franței, s-au întors în stoluri, așa cum plecaseră. Îngrozit de vitregiile vieții de emigrant, contele Narbonne îi mărturisea lui Talleyrand: „mai bine mor pe eșafod decît să mai părăsesc Franța". ■

CLIO ÎN CONCURS

Publicăm a doua serie de întrebări a concursului pentru elevi şi studenţi, al cărui regulament de desfăşurare a apărut în nr. 7/1987 al revistei.

Începem, ca şi la numărul trecut, cu primele trei întrebări, care conţin trei variante de răspunsuri (a, b, c), **dintre care doar una este exactă. Trebuie deci să o aflaţi şi să o menţionaţi ca atare prin litera respectivă** — a, b **sau** c.

1. Înaltele aspiraţii revoluţionare ale tineretului român, solidaritatea cu tineretul de pretutindeni pentru o lume mai dreaptă şi mai bună şi-au găsit expresie şi în propunerea românească la O.N.U. — adoptată în 1979 printr-o rezoluţie a Adunării generale — de a se proclama un An Internaţional al Tineretului.

Care a fost Anul Internaţional al Tineretului?

a) 1984
b) 1985
c) 1986

2. Sub conducerea Partidului Comunist Român, Frontul Studenţesc Democrat (F.S.D.) — largă coaliţie democratică antifascistă a studenţimii române realizată în 1935 — a desfăşurat o susţinută activitate în slujba democratizării vieţii universitare, pentru apărarea dreptului la învăţătură, pentru îmbunătăţirea condiţiilor de studiu şi de viaţă ale studenţimii, împotriva curentelor de dreapta, luînd atitudine în repetate rînduri împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenţei şi suveranităţii patriei, activitate apreciată de opinia publică din ţara noastră.

Astfel, **Cuvîntul liber** din 4 aprilie 1936, prezentînd organul de presă al F.S.D., scria că acesta constituia „o trecere în revistă a situaţiei studenţilor în facultăţile din ţară... un îndreptar pentru lămurirea maselor atît de îndelung înşelate de către diverşii agenţi ai demagogiei.

O revistă care arată că studenţimea nu va mai servi drept masă de manevră, ci va înţelege progresiv adevăratele ei nevoi şi adevăratele soluţii".

Cum se intitula organul de presă al F.S.D.?

a) Studentul român
b) Viaţa universitară
c) Manifest

3. Un reprezentativ cărturar umanist român din sec. XVII socotea cartea drept „bogăţia cea mai de preţ şi mai cinstită decît toate bogăţiile pămînteşti".

Cunoaşteţi numele acestui cărturar?

a) Udrişte Năsturel
b) Grigore Ureche
c) Nicolae Milescu Spătarul

La următoarele trei întrebări se cere să răspundeţi prin da **sau** nu.

4. Care dintre aceste personalităţi existau la 1900?

a) Moş Ion Roată
b) Mark Twain
c) Titu Maiorescu
d) B.P. Hasdeu

5. Dar în 1800?

a) Al. Odobescu
b) Simon Bolivar
c) Dimitrie Cantemir
d) Ion Neculce

6. S-ar fi putut întîlni?

a) Nicolae Titulescu cu A. Eden
b) Dan II cu Dom Pedro, duce de Coimbra
c) Nicolae Mavrocordat cu Roger Bacon
d) Tudor Vladimirescu cu Theodor Aman

Ultimele patru întrebări ale concursului constau din patru imagini apărute în paginile revistei în anii 1985-1987 în care, intenţionat, am introdus în fiecare cîte un element luat din alte imagini publicate în revistă tot în anii respectivi. Se cere să identificaţi acest element nou introdus sau, pornind de la el, să aflaţi imaginea din care a fost luat.

7. Membrii Academiei franceze de ştiinţe (întemeiată în 1666 de Colbert), în audienţă la Ludovic XIV. Între ei a ajuns însă şi un străin care nu a fost prezent la audienţă

Din ce imagine este „venit"?

8. Ţăranii din miniatura alăturată — desprinsă dintr-un vestit manuscris medieval — primesc „ajutorul" unui agricultor din altă ţară şi epocă.

Din ce ţară vine el?

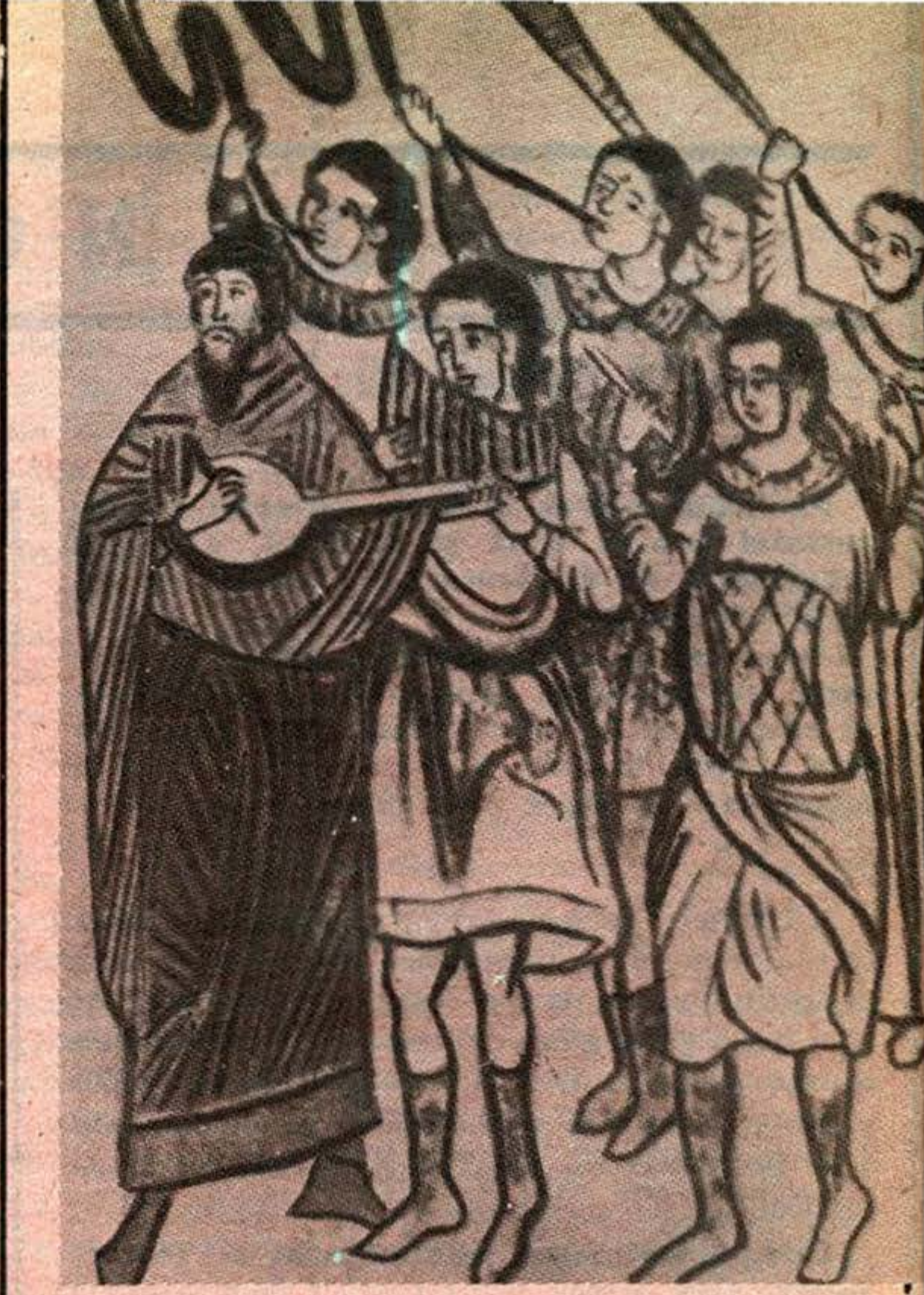

9. Între aceşti artişti cu instrumente specifice muzicii româneşti, se află şi un „invitat" dintr-o altă imagine apărută în revista noastră.

În ce număr al revistei l-aţi întîlnit?

10. Cugetarea filozofilor este tulburată de joaca unei cete de copii ce au pătruns pe treptele „Şcolii din Atena", celebra frescă a lui Rafael.

Copiii „au fugit" dintr-un alt tablou, realizat de un pictor nu mai puţin vestit.

Cunoaşteţi numele pictorului?

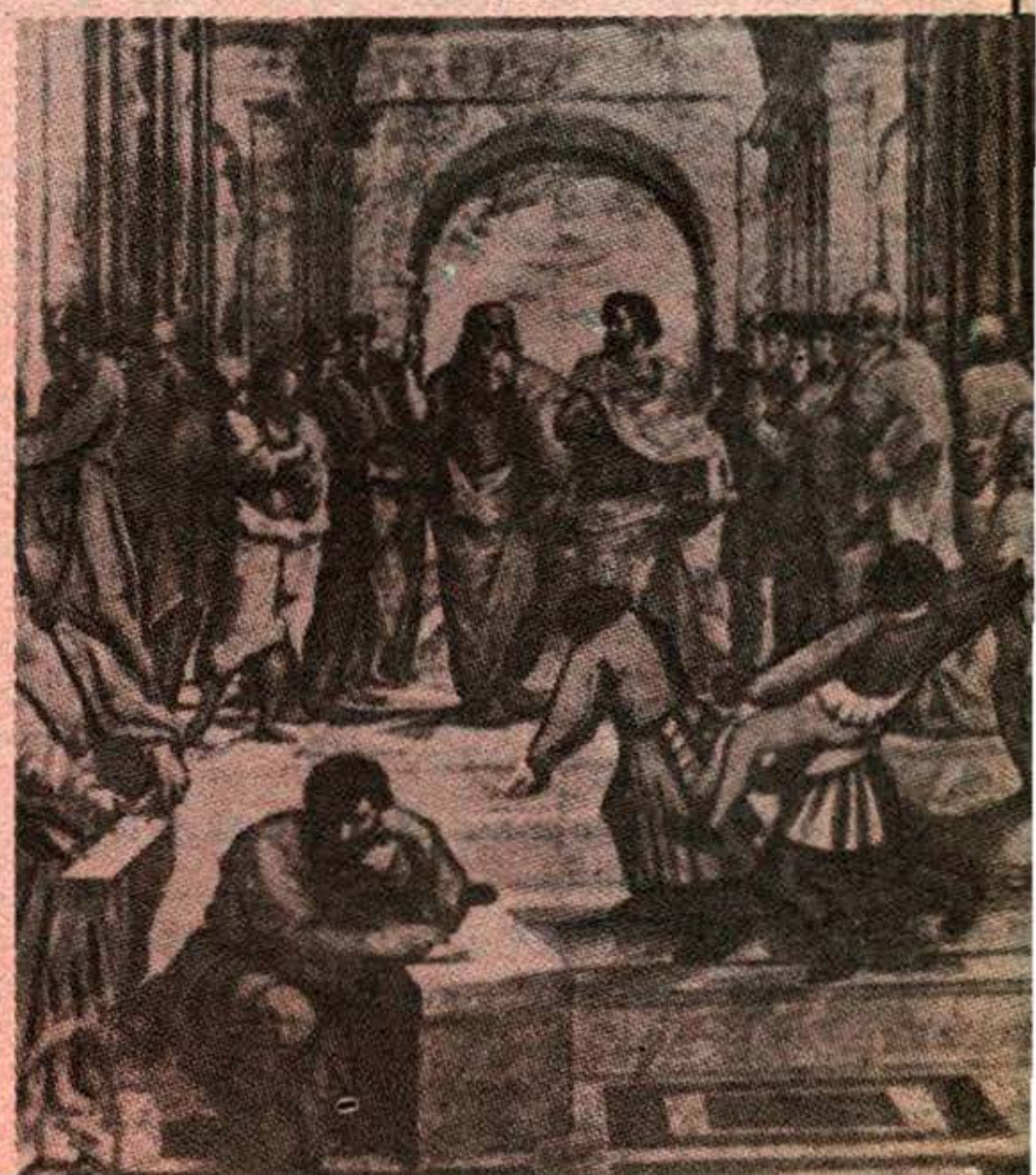

TALON de participare 2

ITINERARE ISTORICE

ÎN ŢARA HAŢEGULUI

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

„Această mîndră şi veche Ţară a Haţegului[1], cu adevărat o nestemată a pămîntului românesc" — potrivit caracterizării lui Ion Conea, iniţiatorul studiilor de geografie istorică din ţara noastră — a fost asemuită, nu o dată, cu o Transilvanie în miniatură. Într-adevăr, aşa cum Ardealul este ocolit, „precum o cetate", cum scria Bălcescu, de „un brîu de munţi", tot astfel Haţegul este înconjurat de pretutindeni de munţi: Poiana Ruscă, Apusenii, Retezatul, Munţii Sebeşului. Aceştia din urmă, cunoscuţi şi sub numele de Munţii Orăştiei, adăpostesc salba de cetăţi din jurul Sarmizegetusei Regia — capitala regatului lui Burebista şi al lui Decebal — cu ansamblul ei de sanctuare circulare şi pătrate. Monument unic al antichităţii, fosta capitală a dacilor se înscrie ca o mărturie peste vremi a civilizaţiei geto-dacice: „Nucleul Daciei de pe colinele din Carpaţii Sudici, unde şi-a transferat capitala Burebista — scria istoricul american Paul MacKendrick — este dăruit cu unul din cele mai fermecătoare decoruri naturale din Europa. Acropola de la Costeşti, situată la 561 m deasupra nivelului mării, domină spre nord valea Grădiştii şi spre sud o panoramă egalată doar de pantele mai dulci din Berner Oberland [cantonul elveţian în care se află capitala, Berna — *n.n.*]. În spate, se zăresc dealurile ca nişte turle înverzite, asemănătoare pajiştilor din Alpi".

Un traseu turistic prin aceste adevărate cuiburi de vulturi (cetatea Blidaru se află la 705 m altitudine, iar ansamblul de sanctuare de la Sarmizegetusa Regia la 1 200 m) înseamnă o emoţionantă întîlnire cu istoria, cu locurile ce amintesc lupta aprigă a dacilor pentru libertate şi, în acelaşi timp, ne oferă prilejul de a cunoaşte unul din pitoreştile colţuri de ţară.

Coborînd de la Sarmizegetusa Regia pe şoseaua ce descrie largi serpentine, de-o parte şi de alta a Rîului Tîrgului, ajungem în Drumul Naţional 68, ce străbate de la apus la răsărit Ţara Haţegului. Localnicii îi spun „dru-

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1986.

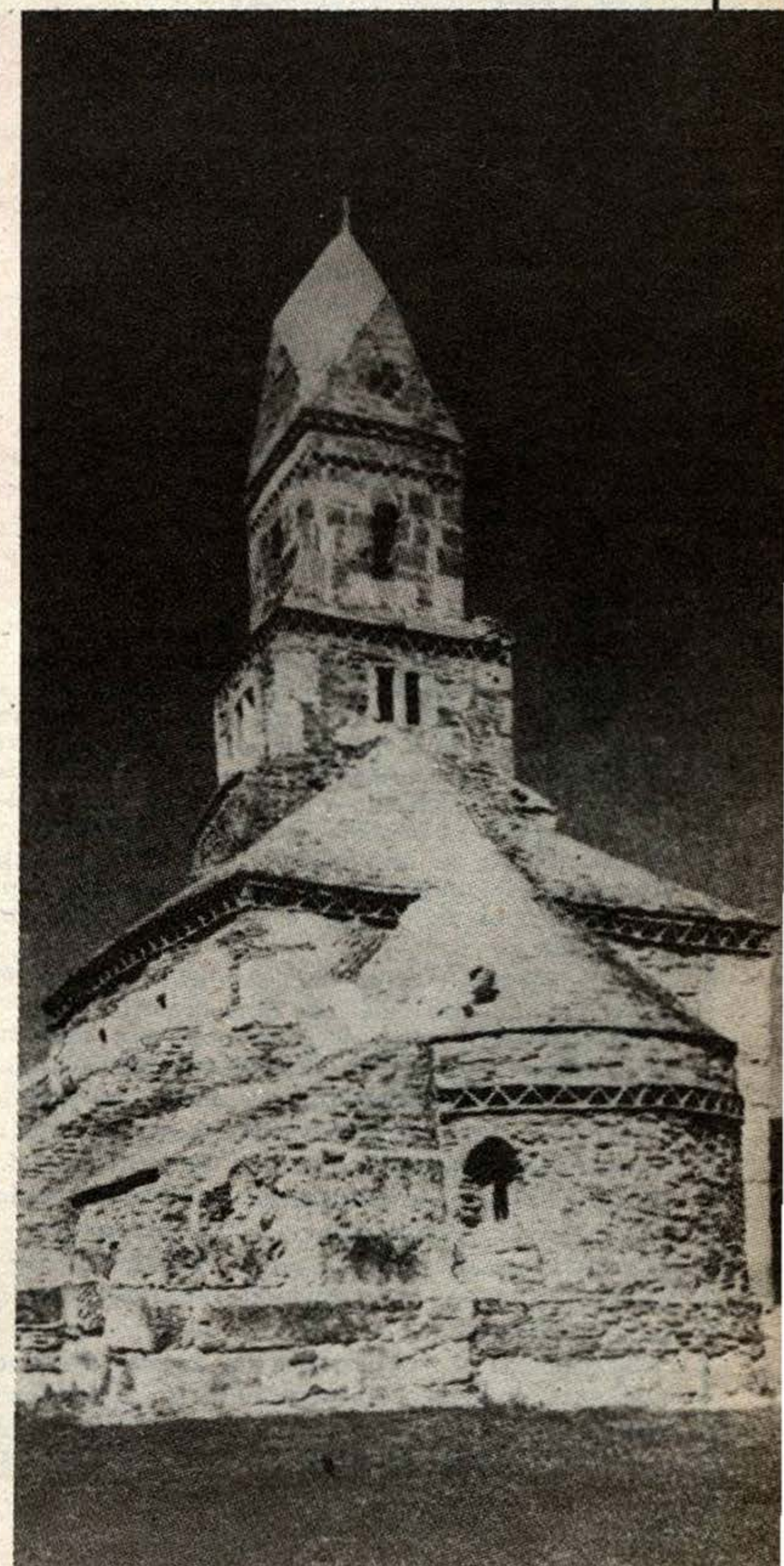

Ctitoria cnezială de la Densuş, străvechi monument românesc din Ţara Haţegului, la a cărei înălţare au fost folosite pietre de construcţie de la Sarmizegetusa Ulpia Traiana

mul țării" sau „drumul lui Traian" și într-adevăr D.N. 68 urmează traseul vechii șosele romane, construită la scurtă vreme după transformarea unei părți a Daciei în provincie romană, șosea ce făcea legătura între Dunăre și importantele centre ale provinciei Daciei: Apulum (Alba Iulia), Napoca (Cluj-Napoca), Potaissa (Turda). La poalele trecătorii cunoscute sub numele Poarta de Fier a Transilvaniei, romanii au întemeiat, între 108 și 110 e.n. (deci foarte curînd după cel de-al doilea război dacic, încheiat în anul 106 e.n.) „din porunca înălțatului împărat, cezarul Nerva Traian" orașul Colonia Dacica. Cîțiva ani mai tîrziu, în timpul urmașului lui Traian, Hadrianus (117-138 e.n.) numele orașului a fost schimbat în Colonia-Ulpia-Traiana-Augusta-Dacica-Sarmizegetusa, revenindu-se astfel la tradiționalul nume al capitalei Daciei, admirabilă dovadă a continuității geto-dacice în pămîntul strămoșesc. „Aici — consemna Nicolae Iorga, neobosit călător la începutul veacului, pe urmele vestigiilor istoriei românești — a fost Sarmizegetusa Ulpia Traiană, cu palate, cu bazilici, cu băi și amfiteatru... întipărite cu pecetea de mărire a neamului nostru... Și tot dacii au învins, stăpînii cei vechi, cari s-au zvîrcolit sub lanțe și au sîngerat de săbii. Toț ei, prin puterea neînfrîntă a vitejiei lor și a sfintei lor răbdări! Căci iată, daci adevărați, daci noi de peste două mii de ani... sînt acești săteni de aice, cu fața așa de aspră și de deschisă, cu firea așa de tăcută".

Sarmizegetusa a fost — așa cum o arată numeroasele vestigii (amfiteatrul roman, statuile și gatele monumente cu inscripții adăpostite de muzeul local) — unul din cele mai importante centre de cultură, ilustrînd înalta civilizație care a înflorit pe aceste meleaguri.

Ca în atîtea alte locuri ale țării, viețuirea a continuat și după retragerea armatei și administrației romane. Cercetările arheologice au dovedit că pe urmele orașului antic Sarmizegetusa (uneori folosind chiar piatra de construcție sau temeliile unor construcții daco-romane) a apărut o așezare românească, al cărei nume, în primele secole ale celui de-al doilea mileniu al erei noastre, era Britonia[1]. Era unul din multele sate cneziale românești ce împînzeau în întreg evul mediu Țara Hațegului.

Căci, pe acest străvechi pămînt românesc a existat una din cele mai bine organizate și persistente formațiuni politice românești, opunînd o vie și îndîrjită rezistență regalității ungare. Aici s-au aflat în anii marii migrații a tătarilor, dar și mult înaintea acesteia, cum o mărturisesc vestigiile cneziale de la Streisîngeorgiu, Densuș și din atîtea alte *villae olachalae* — sate românești —, cum le numesc documentele de epocă — *terra Hazzog* (Țara Hațegului) condusă de voievodul român „între cnezi" Litovoi.

Treizeci de ani mai tîrziu, un Litovoi (același sau urmașul celui pomenit în diploma cavalerilor ioaniți din 2 iunie 1247) se împotrivea cu armele noilor încercări de infiltrare a stăpînirii regalității ungare, ajutat fiind și de fratele său Bărbat (a cărui amintire stăruie în denumirea Rîu Bărbat, dată azi unei ape și unui sat din Hațeg).

Străvechea organizare cnezială românească este oglindită de mulțimea de ctitorii: din Densuș, Gurasada, Pești, Cetatea Colțului, Strei, Streisîngeorgiu, Mălăiești, Rîu de Mori. Vechimea ei se vădește și din tablourile votive de pe monumentele istorice amintind numele unor bărbați viteji, care se numeau Basarab, și Litovoi, și Mușat, și Dan, și Petru, și Mihail zis Cândea, sintetizînd în acest restrîns teritoriu o întreagă toponomastică ilustrativă pentru unitatea de neam și limbă a românilor. În portretele înnegrite de vreme apar oameni plini de dîr enie, care nu și-au plecat capul nici în anii de catolicizare forțată din vremea lui Ludovic de Anjou, cînd securea călăului a tăiat capetele multor nobili hațegani răzvrătiți împotriva regalității ungare.

Dăinuirea neîntreruptă românească este evacuată și de ctitoria de la Prislop, întemeiată de Nicodim de la Tismana — lăcașul de la Prislop fiind înzestrat cu danii de voievodul Țării Românești, Mircea cel Mare. Continuitatea neîntreruptă românească și originalitatea culturii se vădește și în bogăția datinilor și folclorului hațegan, în frumusețea portului popular.

Asemenea tuturor zonelor țării, Hațegul a cunoscut în anii socialismului și cu deosebire în ultimele decenii o accentuată punere în valoare a potențialului turistic, de mare varietate și frumusețe, oferit de cadrul său natural și de trecutul istoric al acestei zone. O excursie spre inima Munților Orăștiei este astăzi mult facilitată de construirea cabanei Costești, în Orăștioara de Sus, cabană ce îngăduie vizitarea mai multor cetăți dacice din zonă. În partea opusă a Țării Hațegului, la Sarmizegetusa Ulpia Traiana, un popas turistic îngăduie, de asemenea, răgazul necesar pentru vizitarea acestei străvechi așezări.

Amenajările turistice de la Sîntămăria Orlea (hotel de categoria I cu 32 locuri, un han cu 47 locuri și alte 46 locuri în căsuțe), cabana Gura Zlata de la Rîu de Mori (112 locuri) oferă posibilitatea efectuării de excursii spre comorile de artă și istorie adăpostite de vechile reședințe cneziale de la Rîu de Mori, Densuș, Strei, Mălăiești, Colț ș.a.m.d.

Hațegul — oraș menționat pentru întîia oară la 1404, dar rămas, veacuri de-a rîndul, un modest tîrgușor — a cunoscut o puternică dezvoltare industrială și edilitară, care l-au transformat într-un centru urban de mare interes turistic. „Este acest colț de țară — pentru a încheia tot cu cuvintele lui Ion Conea — independent de vestigiile istorice care-l umplu, o adevărată capodoperă a naturii. Am străbătut toate «țările» românești cele mai tipice (adică toate depresiunile în care aceste țări se localizează) și nici una nu ne-a făcut impresia unei unități geografice așa de desăvîrșită". ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1977.

O LUME SUB SEMNUL COMERȚULUI

ANDRÉ MIQUEL

Domnia lui Harun al-Raşid (786-809)[1], califul celor O mie şi una de nopţi, **marchează începutul unei deosebite străluciri a civilizaţiei islamice, cum remarcau cercetătorii francezi Dominique Sourdel şi Janine Sourdel-Thomine, autorii monografiei** Civilizaţia Islamului clasic, **apărută în anul 1975 şi în versiune românească. Apogeul acestei epoci înfloritoare se situează în secolele IX-X, el fiind generat în mare măsură de intensul comerţ practicat în lungul şi în latul întinsei stăpîniri. Cu timpul prosperitatea califatului abbasid (750-1258) — dinastie căreia îi aparţinea şi Harun al-Raşid — va fi însă tot mai dificil menţinută. Soluţia — care s-a dovedit temporară şi doar un paleativ — a fost apelul la expediente tot mai costisitoare. Dificultăţile politice, sociale şi mai ales financiare aveau să macine permanent califatul culminînd cu prăbuşirea sa, la jumătatea sec. XIII, sub puternicele lovituri ale mongolilor conduşi de Hulagu, nepotul lui Genghis-han.**

În lucrarea Islamul şi civilizaţia sa, **apărută la Paris, în anul 1968, André Miquel, profesor la Collège de France, administrator general la Biblioteca Naţională din Paris şi specialist reputat în istoria şi cultura lumii islamice — a cărui semnătură cititorii noştri au mai întîlnit-o în paginile revistei (**Magazin istoric, **nr. 12/1981) —, consacră un capitol aparte rolului jucat de comerţ în societatea islamică a sec. IX-X. Reproducem, într-o formă prescurtată şi cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, un fragment din lucrarea savantului francez.**

Negustorul, nu oşteanul

Geografic, lumea islamică a sec. IX şi X se suprapune marilor imperii ale antichităţii. Produsele pămîntului, ale subsolului şi ale meşteşugarilor sînt aceleaşi, iar comerţul continuă să rezerve un loc important articolelor de lux cerute de aristocraţia urbană. Şi totuşi această lume, păstrînd anumite trăsături ale celei vechi, anunţă altele noi: prin intensificarea schimburilor şi rolul de post-cheie rezervat comerţului, prin constituirea unui spaţiu economic unde vin să fuzioneze teritoriile vechilor imperii ale Orientului şi Occidentului, în sfîrşit prin mobilitatea crescută a mărfurilor, dar şi a oamenilor, a plantelor şi a speciilor de animale, lumea islamică asigură, spaţial şi temporal, un rol eminamente de tranziţie. Pămînturile Islamului se identifică astfel cu ceea ce Maurice Lombard numea „regiunea istmurilor" — cuprinsă între Atlantic şi Mediterana, între Mediterana şi Marea Roşie, între Mediterana şi Golful Persic, între Marea Neagră şi Caspică —, regiune cu vocaţie de tranzit, sprijinită pe insulele urbane legate unele de altele prin itinerare imemoriale. Graţie acestor istmuri comunică două mari domenii economice: cel al Extremului Orient şi cel al Mediteranei. În această regiune vitală de treceri, una singură îi scapă: Bizanţul, care îi dispută Mediterana orientală şi accesul direct în Europa marilor cîmpii şi păduri.

Acolo unde nu au succes administraţia şi politica, comerţul reuşeşte. Treptat, negustorul înlocuieşte oşteanul. Deci, cine circulă prin aceste treceri? Mai întîi oamenii, bineînţeles: comercianţi îngreunaţi de monede pe care le vom regăsi pînă la Mainz sau pe malurile Balticei, prizonieri pe

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1972.

În imagine: bărcile rotunde au constituit, încă din antichitate, principalul mijloc de navigaţie pentru populaţia de pe malurile Tigrului şi Eufratului.

care Bizanțul și Islamul îi schimbă în porturile mediteraneene, studenți și cărturari care vor să „cerceteze știința", pelerini din Arabia, în sfîrșit robi. După oameni, animalele. În afară de dromader și de cămila cu două cocoașe a Asiei centrale — care înaintează una pînă la extremitatea vestică a Africii, cealaltă spre stepele nord-caspice și mai departe —, să reținem mai întîi calul „arab", exportat către țările din bazinul mediteraneean și India, apoi oaia, care trece în Spania, unde este aclimatizată rasa maghrebiană. Ea va da, mai tîrziu, faimosul merinos.

Plantele, venind pe drumurile tradiționale dinspre sud și din Orient, invadează Occidentul. În livezile magice din *Roman de la Rose* (Romanul trandafirului)[1] ca și în grădina de legume clasică din sudul mediteranean, plantele „vin în linie dreaptă din țările sarazinilor". Preluată de către *huertas* [grădinile de zarzavat — *n.r.*] în Spania și Sicilia, unde se aclimatizează încă din epoca de care ne ocupăm, această floră cuceritoare va cunoaște mai tîrziu exodul său triumfal către nord. Să reținem numai cîteva specii: caișii, prunii, anghinarea („această floare de scaiete îmbunătățită de arabi"), lăptucile, conopida, pătrunjelul, sfecla, mărarul, țelina, pepenele („acest călător neobosit"), dovleceii și dovlecii, vînăta și, pentru agrementul tuturor, trandafirul alb de Damasc. Influențe adesea anterioare expansiunii Islamului, pe care aceasta le reînnoiește, relansează și întărește. Drept mărturie stau măslinul sau vița de vie din Spania, înviorate de aporturile maghrebie e și levantine.

Există apoi speciile de bază. Mai întîi, grîul[2]. Grîul levantin în Italia de sud, grîul dur al Maghrebului, pe care berberii îl aclimatizează în Spania. Orezul, venit din India, se fixează insular, pe terenuri joase, călduroase, mlăștinoase, sau irigabile: depresiunea iordaniană, oazele Egiptului, sudul marocan și valea Guadalquivirului. Sorgul urcă din Africa, către Egiptul de sus, oazele Libiei și cele ale Maghrebului. Palmierul-curmal se întinde către Cilicia, Spania și Sahara occidentală. Trestia de zahăr, în sfîrșit, se întinde spre Egipt, Siria, Maroc, Spania de sud și Sicilia. Aici cucerirea musulmană nu face altceva, în ciuda cîtorva noutăți (săpăliga, plugul cu brăzdar orizontal și roata de irigație), decît să întărească obișnuințele populațiilor mediteraneene și orientale, consumatoare de grîu și orz.

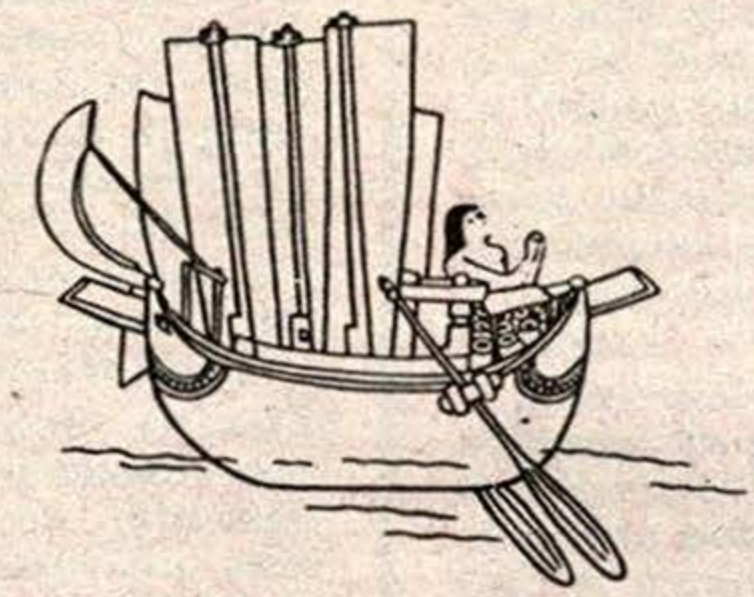

„Dă-mi un cocotier și-ți fac o corabie"

Întreg comerțul epocii se sprijină pe rețeaua strînsă a orașelor care pune la dispoziția negustorilor instalațiile portuare sau caravaniere. Peste tot, porturi, balize și faruri. Și, peste tot, de asemenea, pirați. Pe mările Orientului domnește nava de mic tonaj[3], construită din lemn de teck și fibre de cocotier. Din acesta din urmă se fac cablurile subțiri care permit să se asambleze margine la margine, fără a fi bătute în cuie, scîndurile cocii, precum și să se manevreze rama posterioară, servind drept cîrmă. „Dă-mi un cocotier și-ți fac o corabie", spune un autor din acest timp: lemnul arborelui pentru carcasă, catarge și verge, frunzele pentru țesătura velelor triunghiulare, fibrele pentru cabluri, nucile ca încărcătură și corabia este gata. Nave mici și destul de precare: călăfătuirea, cu grăsime de balenă, rosturile și găurile pe unde trec corzile de asamblaj lasă să pătrundă apa pînă la un nivel socotit „obișuuit". Peste tot, a naviga înseamnă cabotaj[4]: în Marea Roșie, pe coastele orientale ale Africii, ca și din fundul Golfului Persic pînă la vîrful sudic al Indiei. Dar se practică și drumul de-a dreptul, favorizat de regimul musonilor și sprijinit pe primele portulane și observații astrale. Principalele rute duceau de pe coastele Arabiei pînă în India, din Sri Lanka pînă aproape de Malayezia și, în sfîrșit, din Annam (Ciampa) pînă pe meleagurile Guang Zhou-lui.

Pe pămînt, comerțul este proprietatea aproape exclusivă a drumului caravanier. Drumului roman și carului îi urmează drumul caravanelor și vita de samar, mai ales cămila. Caravana[5] este o lume în mers. Ea poate număra pînă la 6 000 cămile și sarcina sa utilă este astfel aceea a unei foarte mari corăbii. Dar cea mai mare parte a caravanelor sînt infinit mai modeste. Toate profită de caravansaraiuri sau de hanuri: vaste curți pătrate, închise și fortificate, cu camere comune la etaj. Uneori, se pot folosi și de instalațiile oficiale ale poștei: popasuri de același tip, în medie la cîte 40 km și cisterne. Rîurile se trec fie prin vad, fie, în lipsa podurilor de piatră sau a bărcilor, pe mari burdufuri umflate. „Drumul care merge", atît de caracteristic peisajului comercial al Occidentului, nu este aici decît un obstacol, în cel mai bun caz o completare a drumului caravanier, cînd contextul geografic o permite: Spania Guadalquivirului, Egiptul Nilului sau Mesopotamia fluviilor și canalelor. Să nu uităm, pentru a completa tabloul, pe cei care hăituiesc în jurul bogăției în mers: beduini, prădalnici, triburi răsculate sau munteni rebeli, țărani înfometați sau răzvrătiți și bandiți de profesie.

Succesoare pe multe planuri a antichității, societatea islamică împrumută de la aceasta

---

[1] Lucrarea, considerată o capodoperă a literaturii franceze, are două părți. Prima a fost scrisă de Guillaume de Lorris, în jurul anului 1230, în spiritul literaturii medievale de curte. Partea a doua — redactată de Jean de Meung 40 ani mai tîrziu — conține puternice accente critice la adresa societății feudale, în special a regalității și bisericii.

[2-3] *Magazin istoric*, nr. 7/1981; 2/1981.

[4] Navigațiile pe distanțe scurte sau lungi de-a lungul coastei.

[5] *Magazin istoric*, nr. 8/1982.

și cea mai mare parte a practicilor comerciale: grupări de negustori sau societăți în comandită, speculație, împrumut cu dobîndă — pentru care unele artificii contabile permit ocolirea interdicției oficiale —, sisteme de înscrisuri evitînd transportul de numerar, precum scrisoarea de schimb (cambia), plata amînată *(sakk)* etc. Ceea ce este cu adevărat schimbat este febrilitatea tranzacțiilor și, uneori, volumul de schimburi angajate, cum aflăm din povestirile maritime ale timpului, prefigurații ale *Călătoriilor lui Sindbâd Marinarul*, sau de la un geograf ca Ibn Hawkal, care declara că a auzit un negustor recunoscîndu-și o datorie de 42 000 dinari-aur unui alt negustor.

În taxe și vămi, care lovesc deopotrivă pe negustorii musulmani și pe ceilalți (chiar dacă primii plătesc de două ori mai puțin) și se percep nu numai la frontiere, ci și în interior, între un oraș și altul, nu intervine vreo schimbare. Fiecare oraș are antrepozitul *(funduk)* său, loc obligatoriu de escală a mărfurilor — operație taxabilă — între marele negustor „angrosist" și negustorul cu amănuntul, din bazar. Intervenția unui aparat oficial al statului în circuitul schimburilor este adesea rău văzută. În materie comercială se manifestă tendința generală de „a lăsa să se facă". Intervenția statului se impune însă, ori de cîte ori nevoia o cere, și mai ales pentru a se constitui stocuri ce vor fi revîndute la preț scăzut, în vreme de foamete. Statul participă și pe piețele manufacturiere, în special prin intermediul atelierelor oficiale de țesături *(tiraz)*, și a monopolurilor, folosite mai ales în Egiptul fâtimid[1], pentru lemn, fier, piatră acră și smoală.

Toate aceste schimburi se sprijină pe cele două monede, de acum înainte tradiționale: dirhamul de argint și dinarul de aur. Primul se folosește la nivel local; el este preponderent în Spania, pentru un timp. Dar tot ce este tranzacție pe termen lung și la distanță mare se efectuează prin intermediul monedei de aur: dinarul și solidusul bizantin, rivalul și complementul său, totodată, pentru anumite piețe străine. Cu metalul galben se stabilește un fel de circuit triunghiular, modest, fără îndoială, raportat la dimensiunile contemporane nouă. Occidentul primește de la Islam, în schimbul produselor vîndute, aur, din care o parte trece din nou, pentru diverse cumpărături, în Bizanț, el însuși deficitar în comerțul cu lumea islamică. În acest joc, la încheierea socotelilor, Islamul este cel care sărăcește în aur cel mai mult, căci volumul vînzărilor sale la Constantinopol, chiar dacă acoperă deficitul balanței comerciale cu Occidentul, nu reușește să compenseze scurgerea de aur înregistrată pe alte piețe. Pentru a supraviețui, el este deci condamnat la o aprovizionare regulată cu aur nou. De unde importanța drumurilor, care i-l asigură.

[1] Dinastie ce a domnit, asupra Africii de Nord (909-1048) și în Egipt (969-1171)

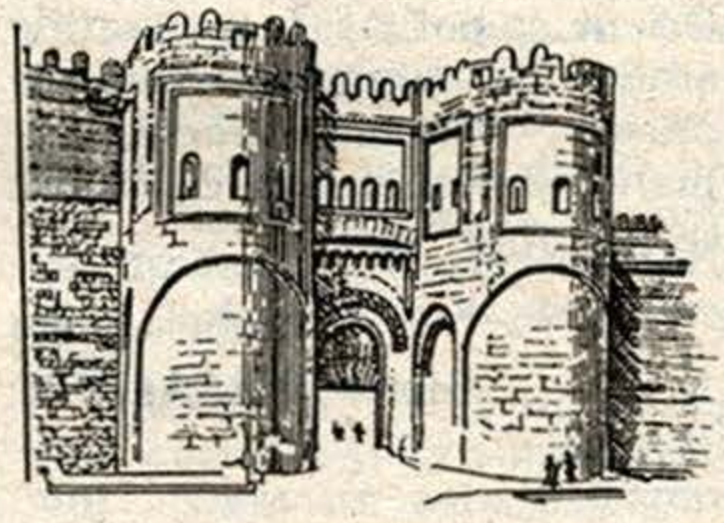

După caravane și corăbii, orașele

Mare creator sau reanimator de orașe, Islamul le-a imprimat semnul său propriu, prin monumentele sale, moscheele, dar și printr-un urbanism spontan, care estompează în mod treptat vechiul plan regulat, cadrilat, al cetăților antice. În mare, orașul se ordonează acum în jurul moscheei-catedrale, instalată pe vechea răscruce a celor două axe principale: ulițele strîmte, cu case oarbe, respirînd în curțile lor interioare, și hudițele negustorilor din bazar. Se cunoaște aspectul clasic al orașului islamic. O parte însemnată din viața sa se consumă în mahalale și la porțile orașului, punct de sosire a caravanelor și zonă a marilor piețe. Asemenea predecesorilor lui antici, Islamul a împodobit aceste orașe cu apă benefică: fîntîna și baia *(hammam)* dau viață cetății. Dar nu îi șterg tarele: suprapopularea, mizeria și tîlhăria. Pentru respectarea ordinii, există două personaje oficiale: judecătorul *(kadi)* și controlorul piețelor și al moravurilor *(muhtasib)*. De asemenea, mai peste tot, fără îndoială după vechi modele, funcționează organizații locale de supraveghere a ordinii, care sînt totodată nuclee ale rezistenței provinciale în fața puterii centrale.

Orașe congestionate, orașe nesupuse, dar orașe lucrătoare. Meșteșugurile, pe care se sprijină o bună parte a comerțului, se practică în atelierele de stat sau particulare. Ansamblul este organizat în „corporații", al căror detaliu este încă prea puțin cunoscut. Deținem totuși cîteva aspecte certe: bazîndu-se pe o repartiție a diverselor activități meșteșugărești pe străzi sau cartiere, „corporațiile" accentuează împărțirea orașului și separatismele etnico-confesionale și sociale. Organizarea meseriilor permite, cel puțin, supravegherea monopolurilor și a prețurilor. Fără îndoială, acestea sînt variabile, pentru o anumită marfă, de la un oraș la altul; dar, în ansamblu, lumea islamică pare să cunoască o oarecare stabilitate pînă în secolul IX, după care abundența afacerilor și intensa circulație monetară au antrenat o creștere sensibilă a prețurilor.

Orașele adăpostesc comunități solide, sprijinite pe o tradiție confesională sau etnică de care adesea comerțul profită. Pivotul societății urbane rămîne marele negustor, fie că puterea sa politică ajunge la zenit fie că intră în declin, pregătind ascensiunea oșteanului. Din punct de vedere social, el este cu totul distinct față de poporul mărunt din *suk*[2]: prăvăliași ce vînd cu

[2] Piața — sau piețele — orașului, care grupa laolaltă pe meșteșugari și negustori.

amănuntul sau meşteşugari ce distribuie propriile lor produse. O întreagă lume de tarabe mărunte, uneori chiar lilipu-tane, sensibilă la foame, la epidemii şi la răzvrătire. O ierarhie tacit admisă ordonează tarabele după specialităţi, îndepărtîndu-le de moscheea centrală, în funcţie de murdăria sau de umilinţa presupusă a negustorilor respectivi: parfumierii, librarii şi bijutierii sînt cei mai aproape, fierarii, pielarii, tăbăcarii cît mai departe, către marginile cetăţii.

Marele negustor, în special cel care cumpără şi revinde stofele de lux, nu se află în vîrful piramidei de tarabagii, ci în afara ei. Negociant în comerţul îndepărtat, către Extremul Orient, Africa orientală, sau Asia stepelor, el este bogat, superb instalat şi servit, împrumută statul, primeşte uneori arendarea impozitelor. Gloria îl face să participe la întreţinerea edificiilor publice, să-i ajute pe literaţi şi pe artişti, asemenea unui prinţ. Adesea instruit, chiar rafinat, poate încerca — timid, este drept — studii despre sistemul indian de numărare, întemeiat pe 9 semne şi zero. Prin intermediul arabilor, sistemul s-a răspîndit apoi în Europa, unde se va bucura de un asemenea succes, încît va deveni cunoscut sub denumirea de numeraţia arabă.

Marele negustor *(tadjir)* formează, împreună cu dregătorul *(katib)*, duetul politic de bază al societăţii islamice a sec. IX-X.

Rămîne o întrebare esenţială: Islamul, intervenind în zona mediteraneană — regiune vitală de comunicaţii între Occident şi Orient — a întrerupt cumva circuitele tradiţionale de schimb, condamnînd Occidentul la declin, aşa cum susţinea istoricul belgian Henri Pirenne?[1] Sau intervenţia lui a produs un fenomen contrar, cum arată analiza de ansamblu a lui Maurice Lombard?[2] Desigur, teoria lui Maurice Lombard este mai aproape de adevăr, dar avîntul demografic şi cel economic al Europei anului 1000 nu se pot explica numai prin injectarea aurului din Orient, într-un Occident amorţit şi barbar. Schema este prea simplă şi supraestimează volumul schimburilor dintre cele două lumi. Oricum, ea trebuie să fie supusă şi corectivului bizantin. Totuşi, nu se poate nega că transferul pînă în Occident a mobilităţii comerciale, a frenezieii negustoreşti, caracteristice lumii islamice — orientale în general —, iradierile din Sicilia, contactele din Spania, sînt tocmai semne ale viitorului avînt comercial al Occidentului. Încă din a doua jumătate a sec. X, atunci cînd instalarea Fatimizilor la Cairo readuce la răscrucile Mediteranei şi Mării Roşii o parte importantă a comerţului din Orient, se pot citi în geografiile arabe ale timpului, numele oraşelor Napoli, Gaeta, Amalfi şi Veneţia, a căror oră se apropia. ■

Traducere de:
Gloria CEACALOPOL

---

[1] Unul dintre cei mai însemnaţi istorici ai sec. XX, Henri Pirenne (1862-1935), medievist de formaţie, a studiat în special originea şi dezvoltarea oraşelor în Europa (occidentală) medievală. El susţinea — în două din cărţile sale: *Les villes du Moyen Âge* (1927) şi *Mahomet et Charlemagne* (1937) — că în urma cuceririi arabe s-a produs o ruptură fundamentală în istoria Occidentului medieval. Islamul, cucerind în sec. VII-VIII ţărmurile meridionale ale Mediteranei, a rupt unitatea economică a zonei, ce data din vremea lumii romane şi care rezistase invaziilor germanice, obligînd Europa occidentală să se replieze pe uscat şi să se întoarcă spre nord. Teza lui Henri Pirenne — pusă azi sub semnul îndoielii — a determinat iniţierea a numeroase studii menite să stabilească amploarea schimburilor dintre Occident şi Orient şi efectele economice şi monetare ale cuceririi arabe — *n.r.*

[2] Maurice Lombard este unul dintre istoricii care susţin un punct de vedere diferit de cel al lui Henri Pirenne. Într-o lucrare apărută în 1971, la şase ani după moartea sa, istoricul francez demonstra că în urma cuceririi arabe, schimburile economice între Occidentul „barbar", Bizanţ şi Orient au cunoscut o simţitoare înviorare. În schimbul produselor importate, Islamul a trimis aur, ceea ce a determinat în Occident o puternică dezvoltare economică şi socială. După instalarea lumii islamice, pe o parte din ţărmurile Mării Mediterane din Africa de Nord şi Sicilia, din peninsulele italică şi iberică, centrele urbane ale Mediteranei occidentale, care decăzuseră în vremea imperiului roman tîrziu (sec. III-V), ca urmare a invaziilor germanice, s-au reînviorat şi au înflorit — *n.r.*

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

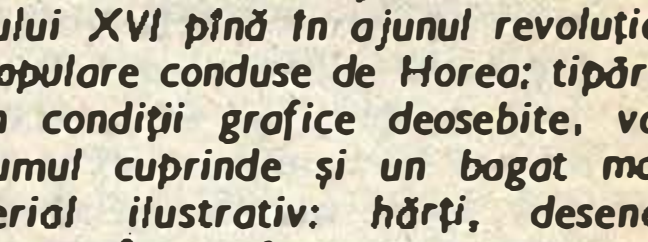

● **ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN. VOL. III** *(sub egida Comisiei române de istorie militară şi a Centrului de studii şi cercetări de istorie şi teorie militară).*

Editura Militară, Bucureşti, 1987, 688 pp., 84 lei: *evoluţia societăţii româneşti şi a organizării ei militare, de la jumătatea secolului XVI pînă în ajunul revoluţiei populare conduse de Horea; tipărit în condiţii grafice deosebite, volumul cuprinde şi un bogat material ilustrativ: hărţi, desene, schiţe, fotografii alb-negru şi color.*

● **FILIERE ALE NEOFASCISMULUI ŞI VIOLENŢEI** *(sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; antologie, prefaţă şi îngrijirea ediţiei: dr. Elena Mureşan).*

Editura politică, Bucureşti, 1986, 206 pp., 13 lei: *prezentare a fenomenului neofascist şi a pericolului pe care îl generează pe baza unei selecţii din lucrări, studii şi articole de presă.*

● **Mircea N. Popa, Lucia Popa, Norocica Cojescu, Mihai Manea — O ISTORIE A GÎNDIRII ŞI MIŞCĂRII SOCIALISTE INTERNAŢIONALE ÎN EPOCA MODERNĂ.**

Editura Albatros, Bucureşti, 1986, 450 pp., 23,50 lei: *momente din evoluţia gîndirii socialiste şi forme de organizare a clasei muncitoare într-o primă prezentare monografică românească.*

● **Antonie Plămădeală — ROMÂNII DIN TRANSILVANIA SUB TEROAREA REGIMULUI DUALIST AUSTRO-UNGAR (1867-1918).**

Sibiu, 1986, 548 pp.: *aspecte din lupta dusă de poporul român pentru dreptate şi unitate naţională; reconstituire pe baza documentelor şi a corespondenţei rămase de la Elie Miron Cristea.*

VIENA 1914-1916: AGONIA UNUI IMPERIU (III)

(Urmare din p. 25)

vedea-vor licărind zorile victoriei? Inima mi-e plină de neliniște și tremură în fața noului an și a misterului care-l învăluie...

29 ianuarie 1916. Germani se întoarce de la București cu următoarele impresii: atît von [dem] Bussche cît și Czernin sînt exasperați din cauză că am vîndut 80 000 de vagoane de cereale Angliei. Pretind că lor nu numai că li s-au creat mii de dificultăți în stabilirea prețului și a mijloacelor de transport pentru 50 000 de vagoane cumpărate de comisia Puterilor Centrale, dar acum li se fac tot felul de șicane fie din cauza vagoanelor ce sînt mereu reținute, fie din cauza modului de a percepe taxele de import. Într-un cuvînt, chiar dacă Brătianu se pretinde dispus și decis să păstreze o atitudine neutră dintre cele mai leale, în cabinetul său există un pronunțat curent pro-antantist, reprezentat prin Costinescu[1], Angelescu[2], adică tocmai aceia de care depind formalitățile exportului cerealelor respective și ei profită de situație pentru a face toate greutățile și șicanele posibile. Se pune chiar întrebarea dacă se va reuși să se ajungă la o înțelegere în privința celor 50 000 de vagoane asupra cărora se mai duc tratative cu Puterile Centrale... Tot după Germani, reprezentanții Germaniei și Austriei sînt exasperați și declară că o asemenea situație nu se mai poate prelungi. Bussche s-ar fi dus să protesteze la rege, care i-ar fi răspuns că nu trebuie întinsă prea mult coarda, căci, dată fiind starea de spirit a țării, i s-ar fi putut riposta că fiecare este stăpîn în casa lui și că există 600 000 de baionete gata să ne apere drepturile. Mița [Maria Blaremberg Filipescu] îmi scrie că imperiile centrale, mîniate pe noi, intenționează să ne dea un ultimatum. Cred că nu este adevărat, totuși s-ar putea ca, atunci cînd operațiile de la Salonic se vor termina, ele să se decidă să ne ceară să ne pronunțăm sau să încetăm șicanele. Operațiile respective sînt prevăzute pentru săptămîna viitoare și nimeni nu se îndoiește aici că Mackensen le va executa strălucit, la fel ca tot ce întreprinde el. Tot sora mea îmi scrie că împăratul Wilhelm ar urma să vină incognito pentru a-și aranja treburile în România. La București, circulă zvonul (dar, după cîte știu, nu poate fi nimic sigur) că [von dem] Bussche i-ar fi declarat lui Brătianu că 200 000 de turci, 200 000 de bulgari și 100 000 de germani ar fi gata să se năpustească asupra noastră în timp ce austriecii ne vor ataca prin Transilvania...

14/27 august. Tulburătoare zi, cea de 14/27 august. Căci soțul meu a primit ordinul să remită la ora 9 seara declarația de război făcută de România Austro-Ungariei, însoțită de un foarte frumos memoriu care motivează și explică acest gest.

Citeam adineauri un pasaj: „Să cutezi a-ți înfrunta destinul!" Oare nu asta înseamnă ceea ce fac în acest moment? Și ce clipă din viața scumpei noastre patrii este aceea în care ea *riscă* totul pentru a realiza *în sfîrșit* visul unității sale naționale! Dumnezeu să ocrotească scumpa noastră patrie și să-i hărăzească victoria!...

Plicul a fost remis soțului meu dimineața, cu ordinul de a nu-l deschide decît la ora 6 seara. Vichy și cu Stîrcea s-au repezit cu automobilul ca să ceară audiență la baronul Burián, care însă ieșise la plimbare, de unde era așteptat să se întoarcă pe la 8. Instalîndu-se la Park Hotel, peste drum de Stökel, reședința de vară a ministrului afacerilor străine, atașatul nostru militar și cu secretarul nostru așteptau întoarcerea baronului Burián pentru a-i remite scrisoarea, dar văzînd că se face 8, Stîrcea l-a lăsat pe Vichy să aștepte mai departe, cu ordinul ca la 8 și un sfert să telefoneze dacă ministrul s-a întors sau nu și dacă putea acorda audiența, iar el, Stîrcea, a venit să cineze împreună cu noi și să aștepte împreună cu soțul meu evenimentele. Dar neprimind nici o veste de la Vichy, soțul meu și cu Stîrcea s-au dus la baronul Macchio, prim-șef de legație, în speranța de a-l găsi și a-i remite lui documentul. Dar și Macchio era absent, așa că cei doi, nemaiputînd întîrzia, căci timpul presa, s-au dus la Ball-Platz să-l caute pe șeful de legație de serviciu. Soțul meu a fost introdus la consulul Rudnai, singurul funcționar de serviciu în ziua aceea, căruia i-a remis plicul, spunîndu-i că este vorba de ceva foarte urgent și că documentul trebuia dat imediat baronului Burián. Între timp, s-a telefonat de la Schönbrunn că baronul Burián îl va primi pe soțul meu la ora 9 seara, dar soțul meu nu mai era aici. Am trimis imediat pe cineva la Macchio încercînd să-l mai prindă, să telefoneze la Ball-Platz pentru a-l anunța că Burián îl așteaptă. Era însă prea tîrziu: plicul fusese remis d-lui Rudnai și dacă soțul meu ar fi trebuit să se ducă la Schönbrunn, din cauza automobilelor care nu mai mergeau atît de repede ca altădată și erau amenințate în fiece clipă de pene, dată fiind proasta calitate a materialului, risca să treacă de 9, ora precisă la care i se ordonase să remită respectivul document.

Soțul meu s-a întors, așadar, de la Ball-Platz foarte tulburat, la fel ca și mine, căci chiar dacă știusem că ceasul acesta va sosi în mod fatal, nu fusesem mai puțin surprinși de rapiditatea cu care fusese luată această decizie gravă. ■

Selecție, traducere, prezentare și note,
Mircea SPIRIDONEANU

---

[1] Emil Costinescu (1844-1921), om politic român, unul din întemeietorii Băncii Naționale. Ministru de finanțe în 1914-1916.

[2] Constantin Angelescu, om politic român, ministru al lucrărilor publice și comunicațiilor în perioada respectivă.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

EROII DE LA ŢIGĂNEŞTI

Profesorul de istorie MARIAN STOICA, de la Şcoala generală Poienarii Ralii, com. Poienarii Burchii, jud. Prahova, ne relatează despre monumentul ridicat, în 1974, în satul Poienării Ralii, în amintirea unui grup de elevi ai Şcolii de subofiţeri nr. 1 a Regimentului de gardă, căzuţi în luptele insurecţionale din noaptea de 23/24 august 1944, în confruntarea cu forţele hitleriste. În acea noapte şi-au pierdut viaţa, apărînd podul de la Ţigăneşti, 17 elevi subofiţeri. Multă vreme numele lor a rămas necunoscut.

În ultimii doi ani — continuă corespondentul nostru —, datorită străduinţelor deosebite ale col (r.) Alex. Petrescu, din Bucureşti, am reuşit să găsim un document în Arhiva Ministerului Apărării Naţionale, în care sînt consemnate numele celor 17 eroi. Dintre aceştia, 13 au fost înmormîntaţi în cimitirul satului, iar 4 au rămas pe cîmpul de bătălie, neputînd fi găsiţi. Împreună cu părinţii eroilor, am aplicat o nouă placă de marmură pe monument, cu numele tuturor acestor eroi căzuţi la datorie. Iată-i: sergent major PETRESCU TEODOR, din com. Morunglavu, din fostul judeţ Romanaţi (numele localităţilor sînt cele din 1944); elev caporal ARGEŞEANU I. VASILE, din Tulcea; elev caporal COSTACHE C. STELIAN, com. Blăgeşti — Tutova; GRECU IOAN, date neidentificate; fruntaş POPA C-TIN, Matca, — Tecuci; soldaţii: ANDRIŢOIU GH. IOAN, Cluperceni — Gorj; MINCIU GH., Băseşti — Fălciu; SPĂTARIU C., Costeşti — Suceava; MIHĂILĂ GR. MIHAI, Bălăneşti — Neamţ; CHIVU GH., Costeşti — Buzău; GHIŢĂ I. GH., Guşolu — Vîlcea; BUSUIOC C-TIN, Costeşti — Mehedinţi; TURCU IOAN, Sand — Turda, precum şi numele celor ale căror resturi pămînteşti n-au mai putut fi găsite: plutonier ALEXANDRESCU ŞTEFAN, Tatomireşti — Dolj şi soldaţii: STANCIU FLOREA, Crican—Alba; ŞTEFAN PREDA, Clejani — Mehedinţi; DUMITRACHE C-TIN., Bucureşti.

Monumentul (în imaginea alăturată) este îngrijit de pionierii şcolii noastre. Mulţumim, cu acest prilej — scrie în încheiere cititorul nostru — tuturor celor care ne-au ajutat la identificarea numelor acestor eroi, pînă nu demult necunoscuţi.

MIHAI VITEAZUL LA VIENA, ROMA, AVIGNON

MIHAI CONRAD, din Ploieşti, întîlnind în revista noastră de mai multe ori reprodus sau menţionat tabloul lui Franz (Frans) Francken Cresus arătînd bogăţiile sale înţeleptului Solon, doreşte să ştie: cîte variante ale acestei picturi sînt cunoscute în prezent?

Originalul acestei opere — în care apare chipul marelui voievod al românilor, Mihai Viteazul, înfăptuitor al unirii din 1600 — se află la Kunsthistorisches Museum din Viena.

De-a lungul timpului au fost semnalate alte replici ale sale, aflate la galeria Liechtenstein (Viena), muzeul Calvet (Avignon, Franţa), galeria Corsini (Roma), Muzeul regal (Bruxelles), Kaiser-Friedrich Museum (Berlin), pinacotecile din Erfurt şi Gotha (R.D.G.), Londra (în 1968, galeria Appleby a vîndut un astfel de tablou, iar în 1979 un altul a fost licitat la renumita Sotheby's). Un astfel de tablou s-a aflat şi la Ermitaj (Leningrad, U.R.S.S.) iar, în 1937, a fost dăruit de Academia de Ştiinţe a U.R.S.S. Academiei Române. Aceste replici conţin unele modificări de la una la alta; în exemplarele aflate la Bruxelles şi Berlin lipseşte chipul marelui voievod român.

Paternitatea tabloului original de la Viena, semnat „D.O.F. Francken in (venit)", a fost atribuită (Al. Busuioceanu, în 1925), lui Franz Francken I fără a exista însă argumente suficiente, sau fiului acestuia, Franz Francken II, care a executat şi celelalte variante amintite.

Trebuie precizat că, în preajma lui 1600 — cînd, se pare, a fost pictat marele voievod român în tabloul respectiv — activau nouă membri ai familiei de pictori Francken: fraţii Hieronymus (1540-1610), Franz (Frans) I (1542-1616) şi Ambrosius I (1544-1618), ca şi fiii lui Franz I — Thomas (cca. 1574-cca. 1626), Hieronymus II (1578-1628), Franz II (1581-1642) şi Ambrosius II (?-1632) şi verii lor, Sebastian (1578-1647) şi Hans (1581-1624).

O amănunţită cercetare a problematicii legate de acest tablou — precum şi a portretisticii marelui voievod — în volumul Mihai Viteazul în arta epocii sale (Michael der Tapfere in der Kunst seiner Zeit), de Andrei Pippidi, apărut în Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987.

COLECŢII COMPLETE

După cum am mai scris în cadrul acestei rubrici, numeroşi cititori ai revistei ne împărtăşesc, în scrisorile lor, bucuria de a fi posesorii colecţiilor complete Magazin istoric. Iată numele altor cititori şi colecţionari ai revistei de la primul ei număr, apărut în aprilie 1967.

FLORIN ALDEA, din Piteşti: Colecţia revistei m-a ajutat în munca mea didactică. Cu ajutorul ei am rezolvat şi întrebările din cadrul concursurilor organizate. Astfel, la concursul File de epopee am avut bucuria să fiu cîştigătorul unui premiu III. Felicitări.

EUTHIMIUS STOIN, din com. Peciu Nou, jud. Timiş: Deşi am intrat în al optulea deceniu de viaţă, citesc şi recitesc cele 20 volume legate ale colecţiei mele Magazin istoric, de la primul număr, şi mereu descopăr lucruri noi, neştiute de mine.

Prof. DUMITRU PĂCURARU, îndrumătorul cercului de istorie „Vasile Pârvan", de la Liceul pedagogic din Constanţa, după ce felicită revista cu prilejul celor două decenii de la apariţia primului număr (pentru care mulţumim), continuă: Vă împărtăşim şi o mare bucurie: am primit din partea fostei noastre directoare, prof. Florica Pantelie, colecţia întreagă a revistei Magazin istoric, ceea ce constituie un frumos imbold pentru aprofundarea studiului istoriei în liceul nostru.

Prof. ing. IOAN ŞTEFAN, din Tîrgu Mureş: Revista m-a ajutat mult în perfecţionarea mea, în interpretarea fenomenelor sociale, în munca la catedră. Pasiunea pentru istorie am transmis-o şi celor din familie. Fiica mea a devenit profesoară de istorie. Mi-am propus ca întreaga colecţie a revistei s-o leg în volume şi s-o dăruiesc fiicei mele cu ocazia obţinerii gradului didactic I.

Ne-au mai scris, de asemenea, despre colecţiile lor complete şi marea lor utilitate: ION IORDACHE, din Sibiu şi GHEORGHE NICA, din Focşani.

DONAŢIE

Despre colecţia sa completă Magazin istoric ne scrie şi pensionarul CONSTANTIN D. SAFTA, din Constanţa: Acum, în amurgul vieţii, m-am hotărît să cedez colecţia revistei, ce-am alcătuit-o în aceşti 20 de ani, de la primul ei număr, şcolii generale din satul meu natal, Crăciunel, jud. Olt, pentru a folosi tinerelor generaţii în educarea lor patriotică, cetăţenească.

Felicitări pentru frumoasa iniţiativă.

RECUNOAŞTERE

Posesoare a colecţiei complete a revistei este şi cititoarea şi colabora-

POSTA MAGAZIN ISTORIC

toarea noastră CORNELIA PAVEL, din Oradea, care ne scrie: Urmăresc cu viu interes articolele din Magazin istoric. În nr. 9/1978, la p. 13, în fotografia reprezentîndu-i pe voluntarii ardeleni sosiți la Iași în iunie 1917, l-am recunoscut, în prim plan, pe tatăl meu, care a făcut parte din batalioanele de voluntari români înființate în Rusia. În albumul familiei, am mai multe fotografii din acea vreme, între care și una făcută de un grup de voluntari români la Taşkent.

POȘTA CONCURSULUI

● Citesc de foarte mult timp Magazinul istoric, pentru că îmi place foarte mult istoria. Particip pentru prima dată la concursurile organizate de revista dv. și mă bucur că am găsit răspunsurile la toate întrebările. Cu gîndul la viitoarea ediție, mulțumesc revistei pentru acest concurs foarte interesant. **Semnează CONSTANTIN V. TOMA, mecanic de locomotivă la Depoul C.F.R. Palas din Constanța.**

Sînt gîndurile unuia dintre numeroșii participanți la concursurile Magazin istoric, trimise spre noi odată cu răspunsurile. Iată, în continuare, și alte fragmente din scrisorile unor participanți la concursul 30 din 30 care, la fel ca și în alte ocazii, ne-au transmis sentimentele lor de dragoste pentru istorie, de atașament și fidelitate față de revistă, de interes pentru concursurile organizate. ● **CONSTANTIN VENERUS POPA, medic, dispensarul comunal Optași, jud. Olt:** Țin să vă mulțumesc pentru tot ceea ce faceți pentru îmbogățirea cunoștințelor noastre de istorie și să vă asigur că aceste concursuri sînt foarte bine venite. ● **NIC. GOLGOJAN, excavatorist, I.M. Rovinari:** Noul concurs a suscitat interesul cititorilor mai vechi, atrăgîndu-i și pe alții, noi. În ce mă privește, mă străduiesc să răspîndesc revista în rîndul unui număr cît mai mare de cititori. ● **MIHAI MARIUS CONSTANTIN, elev cl. VI, din Slobozia:** Împreună cu tatăl meu, un pasionat al istoriei, am căutat să răspund cît mai corect la întrebările concursului 30 din 30, dedicat Anului Internațional al Păcii. ● **GHEORGHE V. CERNAT, operator chimist, Combinatul siderurgic Călărași:** Participînd și la acest concurs, ca și la ediție le precedente, mi-am îmbogățit cunoștințele istorice. ● **IOAN FRĂȚILĂ, silvicultor, Ocolul silvic Teliu, din com. Budila, jud. Brașov:** Particip pentru prima dată la un concurs organizat de dv. și prin participarea mea vreau să-mi exprim din suflet dorința de Pace. Voi participa și în viitor la concursurile Magazin istoric care mă pasionează. ● **TOMA MURGOCI, strungar, secția mecanică ușoară, I.U.P.T., din Tîrgoviște:** Îndrăgind istoria, am îndrăgit și revista dv. pe care o aștept cu nerăbdare lună de lună.

Curier școlar

MAGAZIN ISTORIC ȘI OLIMPIADELE DE ISTORIE

●CRISTIAN IVĂNESCU, cl. XII D, Liceul industrial nr. 5, Iași; RODICA SIMA, cl. XII B, Liceul industrial textil, Giurgiu; SORIN SIMIONESCU, Școala militară de ofițeri activi tancuri și auto „Mihai Viteazul", Pitești; NAGY MARIUS, cl. VII, Liceul Recaș, jud. Timiș; ION LUPULESCU, cl. IX, Liceul industrial „Ecaterina Teodoroiu", Tîrgu Jiu; COSMIN DANIELESCU-CHIRLOMEZ, cl. XI, Liceul industrial „Matei Basarab", București; VIOREL BACIU, cl. XI, Liceul industrial Hîrșova; GABRIEL MUȚULESCU, cl. VII, Liceul filologie-istorie, Timișoara; ANA MARIA TURCOȘ, cl. XI, Liceul industrial „D. Petrescu", București; SÂNDEL PAMFIL, cl. XII B, Liceul industrial nr. 3, Brăila.

Cîțiva dintre corespondenții noștri din școli care ne-au scris în ultimul timp.

● Primim de la FLORIN AUREL MOȚIU, din cl. X F a Liceului „I. Slavici", din Arad, o mărturisire impresionantă: Am descoperit relativ tîrziu (abia anul trecut) frumoasele și pasionantele articole din Magazin istoric. Acum sînt abonatul revistei, care mă ajută foarte mult în aprofundarea cunoștințelor mele.

Sînt un mai vechi participant la olimpiadele de istorie — **mărturisește prietenul nostru arădean (laureat în anii trecuți de două ori cu premiul I la fazele județene și o dată cu premiul III la etapa republicană) care, în continuare, scrie:** De cînd am descoperit-o, revista Magazin istoric m-a ajutat foarte mult și în pregătirea mea la aceste olimpiade. Poate și de aceea anul acesta am avut bucuria de a cîștiga locul I la faza republicană a olimpiadei de istorie. Subiectele au fost deosebit de complexe (Marea Unire și Viața politică a României în perioada 1918-1938). Revista dvs. prin articole publicate pe aceste teme m-a ajutat să le înțeleg foarte bine. **Florin Aurel își exprimă dorința de a corresponda cu alți colegi, cu tineri sau cu persoane chiar mai în vîrstă pe teme de istorie. Îi publicăm adresa: str. Reșița, nr. 11, Arad.**

Felicitări, Florine, pentru frumoasele tale succese sub semnul lui Clio.

● VICTOR RAREȘ GREINER, din Brașov, ne împărtășește și el cîteva gînduri despre revista noastră: În 1978, un coleg de clasă, Gabriel Iuga, mi-a arătat un număr al revistei dv. (nr. 2/1972), pe care l-am citit cu mare interes, atît eu cît și părinții mei. De atunci, am început să-mi procur revista cu regularitate. Îmi lipsesc doar două numere — 1/1980 și 12/1985. Adresez pe această cale cititorilor care mă pot ajuta rugămintea de a-mi trimite cele două numere, pe adresa mea: **str. Pajiștei, nr. 41, Brașov.** Am disponibile, în schimb, nr. 10/1979, 4/1981, 7/1982, 1/1985.

● Din Giurgiu, GELU VĂCĂRUȘ, cl. IX B, Liceul industrial nr. 3, participant și el la faza întîia a Olimpiadei de istorie, după ce ne anunță că citește și colecționează revista din 1985, ne mărturisește: Aștept cu nerăbdare concursul ce ni l-ați promis pentru vacanța de vară a acestui an. **El a și început! În acest număr, am publicat a doua serie de întrebări.**

Și Gelu dorește să corespondeze cu alți colegi pe teme de istorie, pe adresa: str. București, bl. 66/1 D, sc. C, ap. 30, Giurgiu.

● Cu nerăbdare și interes — ca, de altfel mulți alți cititori elevi ai revistei — ne mărturisește că a așteptat concursul special pentru elevi și tineret ȘTEFAN PAPUC, cl. X, Liceul I.O.R., din București, care, totodată, dorește să-și completeze și el colecția cu nr. 6-12/1956. Adresa sa: Aleea Macaralei, nr. 1, bl. O 28 bis, sc. I, et. III, ap. VII, București.

● Și două scrisori sosite de la două colective de școlari. Echipajul pionieresc Dacia Felix de la Școala cu cl. I-VIII, com. Chendrea, jud. Sălaj, ne împărtășește intenția de a organiza în vacanța acestui an o expediție în ținutul Pădurenilor din jud. Hunedoara.

La rîndul lor, cei 35 de membri ai cercului de istorie de la Liceul „Ecaterina Teodoroiu" din Tîrgu Jiu, condus de prof. Valeria Firoiu și prof. Gheorghe Nichifor, ne relatează participarea lor la concursurile Magazin istoric.

Felicitîndu-i pe toți corespondenții noștri așteptăm în continuare scrisori de la prietenii din școli și universități.

Și cum, în momentul în care citiți aceste rînduri, vă aflați în vacanța de vară, vă dorim o vacanță plăcută, cu multe bucurii și distracții și... succes în rezolvarea întrebărilor concursului ce vi l-am dedicat — Clio în concurs!

Mulțumiri pentru opiniile transmise despre articole publicate în revistă și pentru informațiile și amănuntele suplimentare trimise: GHEORGHE BUCUR, inginer, întreprinderea de prelucrare a aluminiului din Slatina; VASILE VERDEȘ, din București; IULIUS PAYER, din Baia Mare; IONIȚĂ G. ANDRON, din Negrești, jud. Satu Mare; căpitan (r) DUMITRU M.A. COSTACHE, din com. Aschita, jud. Mureș; GEORGE IONIȚOIU, din București; NICULAE I. MIJA, din București (mulțumim și pentru cartea trimisă); IOAN FLOREA, din Sebeș-Alba; CONSTANTIN NIȚĂ, din Piatra Neamț; IOAN IFTIMIE, din satul Buhoci, com. Buhoci, jud. Bacău; BROIDA BLUMENFELD, din Suceava; IEPURE SAMUIL, din com. Ciumbrud, jud. Alba; MAURA LIVEZEANU, din Slănic-Prahova; ROMAN MIHAESCU, din Timișoara.

Cristian POPIȘTEANU

CONTENTS (Romanian History) C. Antip, I. Ardeleanu, N. Costăchescu, C. Petrescu Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz: a Bright Page of National and World History ● E. Preda The Revolution of August 1944: Diplomatic Papers on the Events ● I. Mavrocordat In Vienna, during the Years of the First World War ● C. Argatu The Teachings of Neagoe Basarab (1512-1521) ● I. Chiper 1940. Revisionist Horthyist Historical Writings as Seen by a German Historian ● I. Popescu-Puţuri Ancient Pontic States (XXI) ● In Bucharest, 50 Years ago ● V. Smărăndescu Following the Footsteps of History in Ţara Haţegului

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. Antip, I. Ardeleanu, N. Costăchescu, C. Petrescu Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — une épopée de l'histoire nationale et universelle ● E. Preda La révolution d'août 1944: témoignages diplomatiques ● I. Mavrocordat À Vienne pendant la première guerre mondiale ● C. Argatu Les conseils de Neagoe Basarab (1512-1521) ● I. Chiper 1940. La littérature historique révisionniste horthyiste vue par un historien allemand ● I. Popescu-Puţuri Les états Pontiques dans l'Antiquité (XXI) ● A Bucarest, il y a 50 ans ● V. Smărăndescu Sur les traces de l'histoire dans Ţara Haţegului

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. Антип, И. Арделяну, Н. Костакеску, К. Петреску Мэрэшешти, Мэрэшешти, Ойтуз — эпопея национальной и всемирной истории ● Э. Преда Революция августа 1944 г. Показания дипломатических докладов ● И. Маврокордат В Вене, в годы Первой мировой войны ● К. Аргату Поучения Негое Басараба (1512-1521) ● И. Кипер 1940. Немецкой историк об ревизионистской хортистской исторической литературе ● И. Попеску-Пуцурь Понтийские государства древних времён (XXI) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● В. Смэрэндеску По следам истории в Цара Хацегулуй

INHALT (Rumänische Geschichte) C. Antip, I. Ardeleanu, N. Costăchescu, C. Petrescu Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — eine Epopöe der Landes- und der Weltgeschichte ● E. Preda Die Revolution vom August 1944: Belege aus den diplomatischen Berichten ● I. Mavrocordat In Wien, während des ersten Weltkriegs ● C. Argatu Die Lehren des Neagoe Basarab (1512-1521) ● I. Chiper 1940. Die Horthistische Revisionistische Historische Literatur in der auffasstungs eines Deutschen Historiker ● I. Popescu-Puţuri Die pontischen Staaten des Altertums (XXI) ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● V. Smărăndescu Auf den Spuren der Geschichte in der Ţara Haţegului

SUMARIO (Historia rumana) C. Antip, I. Ardeleanu, N. Costăchescu, C. Petrescu Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz — una epopea de la historia nacional y universal ● E. Preda La Revolución de Agosto de 1944: testimonios diplomáticos ● I. Mavrocordat En Viena, durante los años de la primera guerra mundial ● C. Argatu Las enseñanzas de Neagoe Basarab (1512-1521) ● I. Chiper 1940. Literatura histórica revizionista horthysta vista de un historiador alemán ● I. Popescu-Puţuri Los Estados póticos en la Antigüedad (XXI) ● En Bucarest, hace 50 años ● V. Smărăndescu Por las huellas de la historia en Ţara Haţegului

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăşel, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

وتحمل القصص والحجالة والفرس والراحلة انها صنعت على يد الزراء فاضاء

وتشد مئزرها وانبي قومت بالرقعة درعها وبقطعة وقلت لها ان رغبت
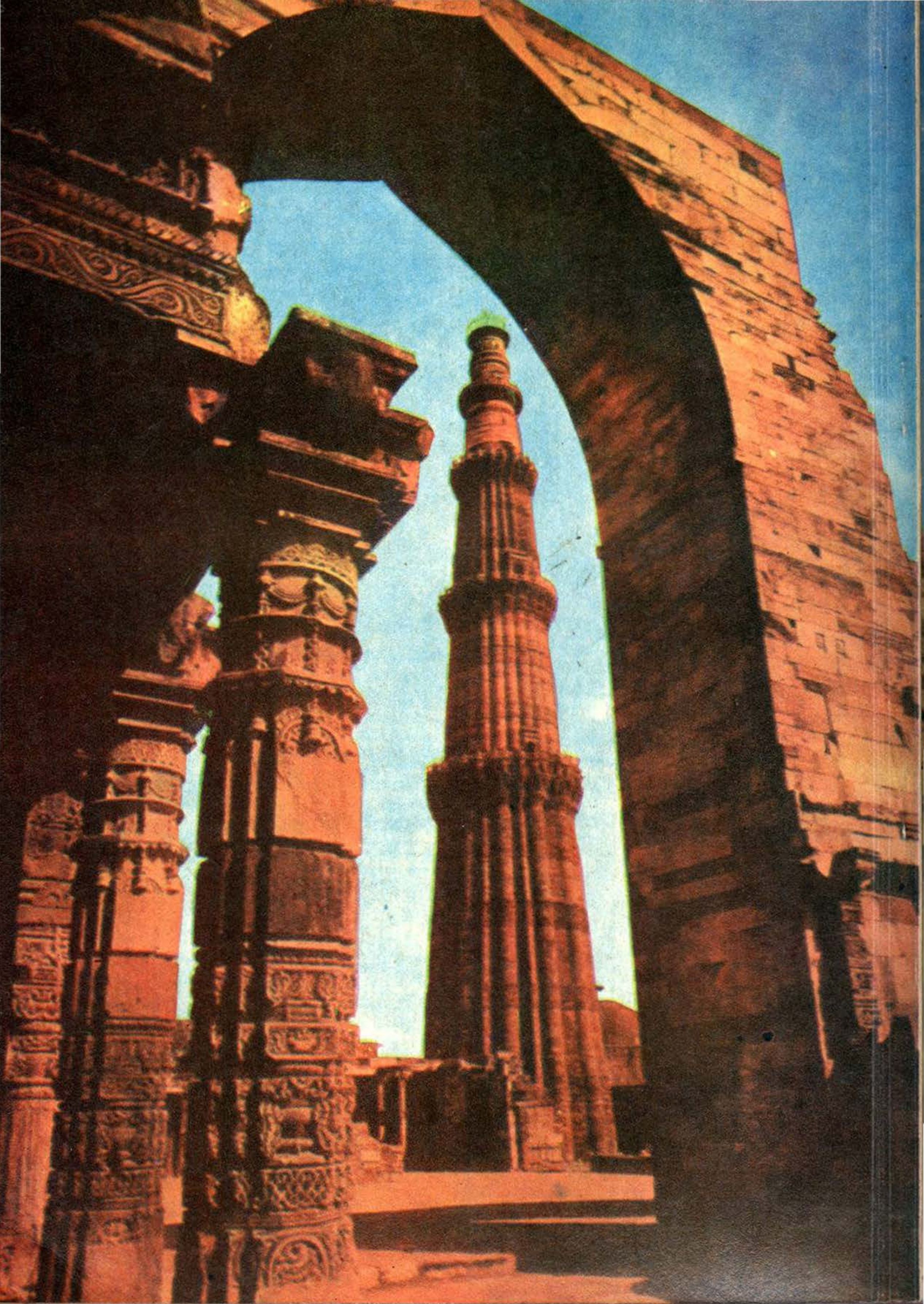
وامرت الى الرهم فوجي بالسر المدهم وان ابيت ان تترجي فخذي